

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalı

**TÜRKİYEDE ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARINDA
ULUSLARARASI DOĞRUDAN YATIRIMLARIN YERİ VE ETKİLERİ**

Hüseyin YILDIRIM

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Doç. Dr. Aykut EKİNCİ

BİLECİK, 2014

Referans No: 10015911

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalı

**TÜRKİYEDE ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARINDA
ULUSLARARASI DOĞRUDAN YATIRIMLARIN YERİ VE ETKİLERİ**

Hüseyin YILDIRIM

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Doç. Dr. Aykut EKİNCİ

BİLECİK, 2014

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS JÜRİ ONAY FORMU

Sayfa: 1/1

09/06/2014

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 21/05/2014 tarih ve 117/16 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından 09/06/2014 tarihinde Tez Savunma Sınavı yapılan Hüseyin YILDIRIM.'ın "Türkiye de Özelleştirme Uygulamalarında Uluslararası Doğrudan Yatırımların Yeri ve Etkileri"konulu tez çalışması İKTİSAT Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZDANIŞMANI :Doç. Dr. Aykut EKİNCİ

ÜYE : Doç.Dr. Mevlüdiye ŞİMŞEK

ÜYE : Yrd.Doç.Dr. Cemalettin HATİPOĞLU

ÜYE :

ÜYE :

ONAY

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/...../..... tarih ve/..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

Madde 43-(3) Yüksek lisans tez sınavı jürisi ve tez savunma sınav tarihi, ilgili ABD/ASD başkanlığının önerisi ve EYK kararı ile belirlenir. Önerinin uygun bulunmaması halinde tez jürisini ilgili EYK belirler. Jüri, biri öğrencinin tez danışmanı ve en az biri enstitünün başka bir ABD/ASD'den ya da başka bir yükseköğretim kurumundan olmak üzere üç veya beş asıl, birisi ilgili ABD/ASD'den, diğeri de enstitüye bağlı başka ABD/ASD'den veya başka bir yükseköğretim kurumundan olmak üzere iki yedek öğretim üyesinden, öğretim üyesi bulunmadığı takdirde doktora/sanatta yeterlik derecesine sahip öğretim elemanları ya da sanatçı öğretim elemanlarından oluşur. ABD/ASD başkanı, jüri üyelerini uzmanlık alanlarını göz önünde bulundurarak önerir. Jürinin üç kişiden oluşması durumunda ikinci tez danışmanı jüri üyesi olamaz.

TEŐEKKÖR

O kadar çok teőekkÖr edeceğim kişi var ki hepsini yazsam sanırım çok uzun olacak. Yardımlarını esirgemeyen başta danıőmanım Doç. Dr. Aykut EKİNCİ 'ye, tüm hocalarıma ve mesai arkadaşlarıma,

Her zaman yanımda olarak bana sabırla yardımlarını esirgemeyen aileme,
sonsuz teőekkÖrler..!

Hüseyin YILDIRIM

Bilecik-2014

ÖZET

“Türkiye’de Özelleştirme Uygulamalarında Uluslararası Doğrudan Yatırımların Yeri ve Etkileri”

Hüseyin YILDIRIM

Dünyada özellikle 1980’li yıllarda, ülkemizde ise 24 Ocak 1980 reform program ile beraber başlayıp günümüze kadar uzanan liberalleşme sürecinde önemli sonuçlarından birisi özelleştirme olmuştur. Özelleştirme ile de küreselleşme sürecinin en hızlı gelişme kaydeden doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından daha fazla pay almak amaçlanmıştır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye ve özelleştirme arasındaki ilişkileri araştırmaktır. Bu araştırma, 1986-2013 arasındaki zaman dilimi için gerçekleştirilmektedir. Yapılan çalışmalar sonucunda, özelleştirmenin tarihçesi ile özelleştirme uygulamaları sonucu ülkemize gelen yabancı sermayenin bölgeleri, sektörleri ve miktarı üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: özelleştirme, yabancı yatırım, sektörler, etkileri

ABSTRACT

During the Privatization Process in Turkey Location of International Direct Investment and Effects

Hüseyin YILDIRIM

In the 1980s, especially in the world, our country, starting with the January 24, 1980 to present the reform program extending liberalization, privatization has been one of the important results. Customizing with the rapid development of the globalization process that saves a greater share of foreign direct investment was intended to take. The aim of this study in Turkey to investigate the relationship between foreign direct investment and privatization is. This research is carried out for the period between 1986-2013. As a result of the study, the results of privatization privatization practices with history of foreign investment in our country's regions, sectors and evaluations are made on the amount of

Keywords: privatization and foreign investment, sectors, effects

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar LİSTESİ	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	vii
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖZELLEŞTİRMEİN KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1.Özelleştirme Kavramı.....	4
1.2.Özelleştirme Teorileri.....	5
1.2.1. Klasik Okul Parasalcı Görüş	6
1.2.2. Mülkiyet Hakları Teorisi	7
1.2.3. Kamu Tercih Teorisi.....	8
1.2.4. Piyasa Dostu Yaklaşımı.....	9
1.2.5. Friedman Matrisi (Paranın Etkin Kullanımı).....	10
1.3.Özelleştirme Tarihçesi.....	12
1.4.Özelleştirme Nedenleri.....	14
1.4.1. Ekonomik ve Mali Nedenler.....	18
1.4.2. Sosyal Nedenler	20
1.4.3. Siyasal Nedenler.....	21
1.4.4. İdeolojik Nedenler	21
1.5.Özelleştirme Yöntemleri.....	23
1.5.1. Satış Yöntemi.....	24
1.5.2. Finansal kiralama.....	33
1.5.3. Yönetim devri.....	34
1.5.4. İhale.....	35
1.5.5. İmtiyaz.....	35

1.5.6. Ortak girişim.....	36
1.5.7. Serbestleştirme (Deregulation).....	37
1.6.Özelleştirmenin etkileri.....	38
1.6.1.Özelleştirmenin Sosyo-ekonomik etkileri.....	40
1.6.2.Finans Piyasasına Etkileri.....	44
1.6.3.Politik Etkileri.....	45

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARI

2.1.Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları.....	47
2.1.1. 1980 Öncesi Dönem Özelleştirme Uygulamaları.....	47
2.1.2. 1980-1990 Dönemi Özelleştirme Uygulamaları.....	52
2.1.3. 1990-2000 Dönemi Özelleştirme Uygulamaları.....	60
2.1.4. 2000-2013 Dönemi Özelleştirme Uygulamaları.....	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARINDA YABANCI SERMAYENİN YERİ

3.1. Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Hukuki Yapısı.....	88
3.2. Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Miktarı.....	90
3.3. Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı.....	93
3.4. Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Yeri.....	95
3.5.Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımların da Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Kuruluş Yerleri.....	98
3.6.Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları Sonucu Gelen Yabancı Sermaye Yatırımlarının Miktarı, Yeri ve Etkileri.....	99
3.6.1.Türkiye’de Özelleştirme Uygulamalarında Yabancı Sermayenin Payı.....	99
3.6.2. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kapsamında Özelleştirme Uygulamaları.....	114
SONUÇ.....	118
KAYNAKLAR.....	121
ÖZGEÇMİŞ	131

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Dönemler ve Yöntemler İtibariyle Özelleşme Uygulamaları.....	86
Tablo 2: 1955-2013 Yılları Arası Türkiye'ye Gelen Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri.....	92
Tablo 3: İzin Verilen Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı.....	94
Tablo 4: Yıllar İtibariyle Kuruluş Türlerine Göre Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Sayısı.....	95
Tablo 5: Uluslararası Sermayeli Şirket Sayılarının İllere Göre Dağılımı (İlk 10 İl).....	96
Tablo 6: Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Faaliyette Buldukları İllerin Sektörlere Göre Dağılımı (1954-2013/Kasım).....	97
Tablo 7: Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Sayısının Ülkelere Göre Dağılımı (2012-2013/Kasım).....	98
Tablo 8: Yıllar İtibariyle Yöntemlerine Göre Özelleştirme Uygulamaları.....	100
Tablo 9: Alıcı Profilleri İtibariyle Özelleştirme Uygulamaları (Belirli Aralıklar İtibariyle- Milyon \$).....	101
Tablo 10: “Yerli ve Yabancı Ortaklıklar” Tutarı Dağıtıldıktan Sonra Alıcı Profilleri (Belirli Aralıklar İtibariyle-Milyon \$).....	103
Tablo 11: Bölgelere Göre Özelleştirme Uygulamaları.....	106
Tablo 12: Özelleştirme uygulamalarında Avrupa Ülkeleri Dağılımı.....	107
Tablo 13: Sektörlere Göre Yerli Alıcılar, Yabancı Alıcılar ve Yerli-Yabancı Ortak Alıcılar.....	109
Tablo 14: Sektörlere Göre Net Yerli ve Net Yabancı Alıcılar.....	111
Tablo 15: Sektörlere Göre Net Yerli Ve Net Yabancı Alıcılar.....	113
Tablo16: Türkiye'ye Gelen Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Özelleştirme Uygulamalarında Yabancı Alıcılar.....	115

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: 1986-2013 Dönemi Yöntemler İtibariyle Özelleştirme Uygulamaları Grafiği.	85
Şekil 2: Özelleştirmenin Alıcı Grupları itibariyle Dağılımı Grafiği.....	104
Şekil 3: Yerli ve Yabancı Alıcılar Grafiği	105
Şekil 4: Türkiye'ye Gelen Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Özelleştirme Uygulamaları Grafiği.....	117

KISALTMALAR

ANAP	: Anavatan Partisi
ÇİTOSAN	: Çimento Sanayi
DYP	: Doğruyol Partisi
DYSY	: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları
EBK	: Et ve Balık Kurumu
EİYYK	: Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu
ERDEMİR	: Ereğli Demir Çelik Fabrikaları T.A.Ş
ERDEMİR	: Ereğli Demir Çelik Fabrikaları
EÜAŞ	: Elektrik Üretim A.Ş
GOS	: Gelir Ortaklığı Senedi GOS
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İDT	: İktisadi Devlet Teşekkülü
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KİT	: Kamu İktisadi Teşekkülü
KOF	: Kamu Ortaklığı Fonu
KOİB	: Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı
ÖİB	: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
ÖYK	: Özelleştirme Yüksek Kurulu
PETKİM	: Petro Kimya Sanayi
SAMAŞ	: Sanayi Madenleri A.Ş
SEK	: Süt Endüstrisi Kurumu
SEKA	: Selüloz ve Kâğıt Sanayii
SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
TCDD	: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları
TEDAŞ	: Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş
TELEKOM	: Türk Telekomünikasyon A.Ş
TELETAŞ	: Telekomünikasyon End.Tic.A.Ş
THY	: Türk Hava Yolları
TİGEM	: Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü

TKKOİ	: Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi
TKKOK	: Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu
TPAO	: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TSKB	: Türkiye Sanayi ve Kalkınma Bankası
TÜGSAŞ	Türkiye Gübre Fabrikaları A.Ş
TÜPRAŞ	: Türk Petrolleri Anonim Şirketi
USAŞ	: Uçak Servisi Anonim Şirketi
YEMTA	: Tariş Yem Sanayi Ltd. Şti
YPK	: Yüksek Planlama Kurulu

GİRİŞ

Özelleştirme uygulamaları, 1980’li yılların başından itibaren dünya ekonomilerinin en güncel konularından biri olmuştur. Bütün dünyada “Refah Devleti” olarak kabul edilen 1930-1973 arası dönemde, ekonomilerde Keynezyen ekonomi politikaları uygulanması sonucu tamamen veya kısmen mülkiyet ve yönetimi kamuya ait olan Kamu İktisadi Teşebbüslerini oluşturdu. 1973 yılında yaşanan stagflasyon nedeniyle, mevcut ekonomi politikalarının sorunlara çözüm olamaması özelleştirmeyi çözüm olarak görmüştür. Başta İngiltere ve ABD’de uygulanan özelleştirmeyi daha sonra da serbest piyasa ekonomisinin var olduğu tüm ülkelerde uygulanmaya başlamıştır. Özelleştirmenin kavramsal çerçevesinden bakılacak olursa, kamu mal ve hizmetlerinin üretilmesinde ve dağıtılmasında devletin rolünün ve yerinin küçültülmesi, özel sektör ve piyasa ekonomisi kurallarının hâkim olması yatmaktadır. Özelleştirme, bir anlamıyla mal ve hizmet üreten bazı kamu kuruluşlarının mülkiyetinin özel sektöre devrini öngörmekte, bir başka anlamıyla da mülkiyeti devlette kalmak üzere bazılarının işletmesinin özel sektör eliyle yapılmasını sağlamak ve devletin bütçesinden belli faaliyetler için uyguladığı sübvansiyonların kaldırılıp ya da azaltılıp piyasa koşullarında faaliyet göstermelerinin önünü açmak, devlet tekellerinin tekel olma niteliklerinin kaldırılarak rekabete koşullarının geçerli olduğu piyasa yapısına imkân sağlamak gibi çok geniş kapsamlı bir politika olarak nitelendirilebilir.

Özelleştirme politikasının temel amaçları arasında mal ve hizmet üretimi ile üretilen mal ve hizmetin dağıtımının verimlilik temelinde yapılabilmesi, mülkiyetin daha geniş bir toplum kesimine yaygınlaştırılması, bireysel girişim ve girişimciliğin teşvik edilmesi olarak da sayılabilir. Ayrıca yabancı sermayeyi çekerek, ekonomiye yeni teknoloji ve yönetim tekniklerini getirmek, demokratikleşme sürecine katkıda bulunmak, tam rekabet piyasasını oluşturmak ve sermaye piyasasını geliştirmek gibi amaçlar da bulunmaktadır.

Devletin üretim araçları üzerinde büyük bir mülkiyete sahip olması nedeniyle özelleştirme piyasa ekonomisine geçişin bir aracı olarak hedeflenmiştir. Piyasa ekonomisinin üstünlüğünü savunanların temel görüşleri üretim faktörlerinin etkin kullanımında kendini belli etmektedir. Bireysel mülkiyet ve piyasadaki rekabetin kar güdüsünden dolayı yönlendirici gücü, piyasa mekanizmasının üstünlüğünü sağlayan

başlıca faktörlerdir. Bu nedenle, mülkiyeti ve rekabeti dışlayan devletçi ekonomilere oranla piyasa ekonomisi üstün görülmektedir.

Piyasa ekonomisinde iktisadi faaliyetler belirli kurallara bağlıdır. Kaynak kullanımında etkinlik tam rekabet koşullarının mevcudiyetiyle sağlanabilir. Bu yüzden devletin piyasa ekonomisinin etkin bir biçimde işlemlerini sağlamaya yönelik düzenlemeler yapması, tam rekabet koşulları içinde piyasanın çalışabilmesini sağlamak için teşvik edici, önleyici ve kolaylık sağlayıcı yasal ve iktisadi tedbirleri almalıdır. Ancak, devlet piyasada bizzat faaliyette bulunmayarak, faaliyette bulunan işletmelerini ise özelleştirme ile tasfiye ederek bu sürece katkı sağlayacaktır.

Devletin piyasa koşullarındaki ağırlığının azaltılması ya da tamamen çekilmesi hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ekonomilerde yeni problemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu sorunun temelindeki teorik tartışmalar pratiğe de yansımakta ve siyasal, sosyal anlaşmazlıkların da nedeni olmaktadır. Türkiye ekonomisi dünyada gelişen uygulamalardan ayrı kalmamış, gerek teorik gerekse pratik alanda tartışmaların içerisinde yerini almıştır. Karar verme durumunda olan siyasal iktidarlar, uygulamaların teorik alt yapısını kavramak ve popülist yaklaşımlardan uzak durmalıdır. Yapılan bu çalışmanın birinci bölümünde özelleştirmenin kavramsal ve teorik çerçevesi ele alınacaktır. Yöntemleri, nedenleri ve etkisi hakkında yol göstermesi amaçlanmıştır. İkinci bölümde ise Türkiye’de tarihsel gelişimi 1980 öncesi dönem ve 1980-2013 yılları arası yapılan özelleştirmeler ele alınmıştır. Türkiye’deki özelleştirme uygulamalarında yabancı sermayenin miktarı, sektörleri ele alınmıştır. Özelleştirme İdaresi Başkanlığının verileri temel oluşturmuş, istatistiklerden, daha önce yapılmış ampirik çalışmaların sonuçlarından yararlanılmıştır.

Türkiye’de 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi’nde karma ekonomi modeli benimsenmesine rağmen, 1932 yılına kadar liberal ekonomi sistemi hâkim olmuş ve bu dönemde özel sektöre önem verilmiştir. Ancak sermaye birikiminin yetersizliği, risk ve belirsizlik faktörleri, altyapı yatırımlarının eksikliği, özel sektörün faaliyet alanının genişlemesine engel olmuş ve devletin ekonomiye müdahalesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Özelleştirme, Türkiye’de yabancı sermaye girişinde bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır. Türkiye ekonomisinde özelleştirme ve yabancı sermaye hareketlerine üçüncü bölümde yer verilmiştir.

Türkiye’de KİT’lerin özelleştirilmesinin tarihi temelleri devletçilik ilkesine dayanır. Bu rejime göre, belli bir sektörde özel teşebbüs geliştiği takdirde, o alandaki kamu kuruluşları özel sektöre devredilecektir. Çünkü esas olan, devletin sınai teşebbüsler kurup işletmesi olmayıp, bu durum piyasa mekanizmasına geçişle ilgili bir zorunluluktur. Ekonomik sistemde köklü değişikliklerin başlangıcı ise, 24 Ocak 1980 kararları olmuştur. Bu kararlar serbest piyasa ekonomisine geçiş yönünde önemli bir adım olarak kabul edilmektedir.

24 Ocak 1980 kararlarının alınmasında 1970 yılında ortaya çıkan petrol bunalımı ve IMF ile Dünya Bankası gibi kuruluşların etkileri olmuştur. IMF ve Dünya Bankası, yapısal uyum programı adı altında, kamu harcamalarının kısılmasını, sermaye kaynaklarının özel sektörde kullanılmasını, KİT’lerin kendilerine yeter hale getirilmelerini ve özelleştirilmelerini önermişlerdir.

Türkiye ekonomisinde 1980’den sonra uygulanan liberal ekonomik politikalar yabancı sermaye girişini özendirmiştir. Bürokrasinin azaltılması, gümrüklerin indirilmesi ve yabancı sermaye yasasında yapılan iyileştirmeler yabancı yatırımcıları teşvik etmiştir. 1994’te ortaya çıkan ekonomik krizden olumsuz yönde etkilenen yabancı sermaye yatırımları, yıllar itibariyle iniş çıkışlar göstermiştir. Bu dönemde Türkiye’ye yönelik sermayenin çok küçük bir bölümü, doğrudan yatırımlar olup asıl olarak portföy yatırımı ve kısa vadeli sermaye şeklindedir. Özelleştirmenin uygulanmaya başladığı 1986 yılından itibaren ülkeye gelen yabancı sermayenin % 10’ya yakın kısmı özelleştirme uygulamaları nedeniyle gelmiştir

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖZELLEŞTİRMENİN KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1.ÖZELLEŞTİRME KAVRAMI

Özelleştirme kamu sorumluluğunun, kısmen ya da tamamen özel sektöre transfer edilerek hükümet bürokrasisinin azaltılması ve özel sektörün sorumluluğunun artırılmasının bir adımıdır. En dar tanımıyla özelleştirme mülkiyet değişimidir. Devletin ekonomiye müdahale araçlarının ve yönetimdeki ağırlığının değişimini içerir. Diğer bir tanıma göre özelleştirme; mülkiyet transferinin yanında yönetimin ve yönetim kurallarının değişmesi, sermayenin ve yeni teknolojilerin değişik şekillerde transferidir (Kabaklarlı, 2013:6). Sözlük anlamına bakıldığında ise “özelleştirme” kelimesi, çok genel bir tanımla “özel hale getirmek, sınıî veya ticari hayattaki denetim ve mülkiyeti kamu kesiminden özel kesime aktarmak” olarak tarif edilmiştir.

Özelleştirme (privatization) sözcüğü ilk defa 1983 yılında Webster’s New Collegiate Dictionary’nin 9. baskısında yer almış ve “özel hale getirmek, sınıî veya ticari hayattaki denetim ve mülkiyeti, kamu kesiminden özel kesime aktarmak” olarak tanımlanmıştır. Genel olarak özelleştirmeyi reel ve finansal varlıkların özel sektöre satılması olarak da değerlendirilebilir. Bazı durumlarda kısmi özelleştirme ile de piyasaya girişlerdeki engellerin kaldırılarak tekel durumundaki kamu işletmelerinin tekel gücünün azalması ve bunların özel işletmeler ile rekabet edecek duruma getirilmesidir de diyebiliriz.

Özelleştirme devlet ve sivil toplumun üretim ve gelir dağılımındaki rollerinin yeniden belirlenmesidir. Bir başka kavramda özelleştirme, makro ekonomik ve mikro ekonomik politika başarısını göz önüne alarak derecelendirilen ekonomik liberilizasyondur (Güler, 2012:60). Makro özelleştirme, geçiş ekonomilerindeki hükümetlerin siyasi bir kararla, ülkenin tüm ekonomiyi, belirli bir bölgeyi ya da endüstriyi özelleştirmesidir. Bu şekilde oluşan piyasa rekabeti ile devletin gelirlerinin artırılması ve sosyalist ekonomiden liberal ekonomiye geçiş hedeflenir. Mikro özelleştirme ise ne zaman ve nasıl sorularına cevap verilerek işletme içerisindeki yönetici ve çalışanlar

tarafından firma düzeyinde gerçekleşen özelleştirme (Kabaklı, 2013:7).

Özelleştirme kavramı dar ve geniş anlamda ele alınabilir. Dar anlamda özelleştirme kamu işletmelerinin mülkiyet ve yönetiminin kamu sektöründen özel sektöre devrini ifade ederken, geniş anlamda özelleştirme ise ekonomi içerisinde kamunun görevlerini daraltacak her türlü uygulamayı kapsamaktadır (Aktan, 1995:7). Konuya dar tanım çerçevesinde yani kamu mülkiyetinin ya da şirket paylarının özel kesime aktarılması olarak bakarsak iki durumla karşılaşabiliriz: Birincisi; kamu kesimi, elinde bulunan bir şirketin mülkiyetini tümüyle özel kesime satarak devretmesi. Bu durumda o şirket artık özel kesim şirketi haline gelir. İkincisi; kamu kesimi elinde bulunan şirket paylarını (bir bölümünü ya da tamamını) özel kesime satarak devretmesi. Kamu kesimi elindeki şirket payının tamamını özel kesime satarak, bu işletmeden çekilirse, buna "tam özelleştirme", kamu kesimi elindeki payının belli bir oranını satıp, kalan kısmı kendisinde tutmaya ve yönetimde söz hakkını muhafaza etmeye devam ederse, buna da "kısmi özelleştirme" denilebilir. Konuya geniş tanım, yani şirket yönetiminin özel kesime devri olarak bakarsak karşımıza farklı özelleştirme uygulamaları çıkabilir: Birincisi;. Kamu kurum ve kuruluşlarının özel kesime kiralanması. İkincisi; bir mal ya da hizmetin üretim ve dağıtımını sağlamak üzere özel kişilere imtiyaz verilmesi. Üçüncüsü; Yönetimin özel kesime devri. Dördüncüsü; Mal ve hizmet üretimindeki kamusal tekellerin kaldırılması. (Türkiye için bunun en tipik örneği Tekel idaresinin örneğin rakı üretimi üzerindeki monopol hakkının kaldırılması olmuş, bu monopolün kaldırılmasıyla birlikte birçok özel kesim kuruluşu rakı üretimine girmiştir.) (Eğilmez, 2014).

1.2.ÖZELLEŞTİRME TEORİLERİ

1929 Buhranı'ndan kurtulma reçetesini sunan Keynes'e göre ekonomik kriz; doğrudan hükümet müdahalesiyle kırılabilirdi. İş dünyasını canlandırmak için, vergi ve faiz oranlarında indirimler, istihdamı teşvik eden maliye politikaları benimsenmeliydi (Bal, 2013:357). 1970'li yıllarla birlikte, Keynesçi ekonomi politikalar yerini Neo-Liberal politikalara bıraktı.

Bir işletmenin kamu ya da özel sektör mülkiyeti taşımasının, işletme performansı ve amaçları üzerinde farklı etkileri bulunabilmektedir. Kamu işletmeleri,

kârlılık amacını ikinci plana atıp; bölgesel kalkınma, ithal ikamesi, kadın ve engelli istihdamı gibi farklı sosyal kalkınma göstergelerini birincil amaç edinebilir. Özel sektöre ait işletmelerin ise en önemli amacı hissedarlarına dağıtılan kârı maksimize etmektir. İşletmelerdeki farklı mülkiyet yapılarının doğurduğu farklı amaçlar literatürde bulunan beş farklı yaklaşım tarafından açıklanmaktadır. (Kabaklarlı, 2013:19). Bu yaklaşımlar;

- Klasik Okul ve Parasalcı Görüş
- Mülkiyet Hakları Teorisi (Property Rights Theory)
- Kamu Tercihi Teorisi (Public Choice Theory)
- Piyasa Dostul (Market- Friendly) Yaklaşımı
- Friedman Matrisi (Paranın Etkin Kullanımı),olarak sıralayabiliriz.

1.2.1. Klasik Okul ve Parasalcı Görüş

Özelleştirmenin temelini teşkil eden özel mülkiyet teorisinin fikir babası Adam Smith, yıllar öncesin de serbest piyasa ekonomisinin prensiplerinin çerçevesini oluşturduğu “Ulusların Zenginliği“ adlı eserinde devletlerin toplumdaki üç rolüne değinmiş ve ilk ikisini milli güvenliğin ve adaletin sağlanması olarak belirtmiştir. Devletin diğer rolünün ise özel sektör için yüksek maliyetler içeren, ancak tüm maliyeti kamu tarafından değil de hizmeti alan taraflar tarafından da karşılanabilecek faaliyetleri olarak sıralamıştır. Bunlar ülkede ticaretin, tarımın ve kalkınmanın gelişmesine katkı sağlayan, pozitif dışsallık içeren; yollar, köprüler, limanlar ve kanalların yapımı ile eğitim hizmetleridir. Bu hizmetler ücretli olmalı ve tüm masraflar devlet tarafından yüklenilmemeli, özel sektör tarafından kamu kontrolünde yürütülmelidir, yürütülebilmelidir (Smith, 1776:36).

Adam Smith “Yemeğimizi kasabın, biracının ya da fırıncının yardım severliğinden dolayı değil, onların kendi çıkarlarını gözetmeleri nedeniyle elde ederiz. Onların insancılıklarına değil, bencilliklerine sesleniriz ve hiçbir zaman kendi ihtiyaçlarımızdan değil onların kazançlarından söz ederiz” demekle değiş-tokuş altında yatan esas güdünün kişisel çıkar olduğunu bununda iş bölümü ve uzmanlaşmayı artırdığını ifade etmektedir. Özel mülkiyette bireysel fayda gözetimi kamu mülkiyetinden daha fazladır. Bu durumda klasik görüşün özelleştirme teorisinin

temelinde, özel mülkiyet ve kişisel çıkar kavramlarının ye aldığını söyleyebiliriz (Kabaklarlı, 2013:19).

Monetarist ya da Parasalcı okul klasik ekolün devamı olarak hükümetin ekonomiye müdahalesinin para arzının kontrolü ile sınırlanması gerektiğini benimsemektedir. Chicago Üniversitesi iktisatçılarından Milton Friedman, klasik paranın miktar teorisinden yola çıkarak para arzının büyüklüğü ile enflasyon arasındaki ilişkinin analizinde, merkez bankalarının belli bir oranın üstünde para arzını artırıcı kararlarının ekonomiye enflasyon olarak geri döneceğini savunur. Monetarist görüşün klasik teoriden beslendiği devletin sınırlı rolü tezi, özelleştirme ile ilgili görüşleriyle de desteklemektedir. Milton Friedman eğitimde özelleştirmenin savunucularındandır. Eğitimin özelleştirilmesinde kupon sistemini geliştirmiş ve devletin eğitim hizmetini dağıtacağı kuponlarla özel sektöre transfer ederek, halkın vergi yükünün azalacağını savunmuştur (Friedman, 1955:27).

1.2.2. Mülkiyet Hakları Teorisi

Mülkiyet yapısının organizasyonların performansını belirleyen önemli bir faktör olduğunu savunan mülkiyet – verimlilik ilişkisinin boyutlarını analize odaklanmış çeşitli teoriler ortaya atılmıştır. Bu teoriler içinde ilk akla geleni “mülkiyet hakları teorisi” dir ve teori genel olarak kamu sektöründeki etkisizlikleri açıklamaya çalışmaktadır (Dura, 2006:226).

Serbest piyasa ekonomisinin önemli bir bileşeni olan teoriye göre mülkiyet hakları, bireylerin kendi mülklerini edinebilme ve serbestçe piyasaya girme hakkı ile donatılmalarıdır. Fiyatlar piyasa hareketine göre oluşmaktadır. Kişiler istedikleri mülke yatırım yapmakta ve geliştirmekte özgürdürler. Devletin mülklerine müdahale etmeyeceğini bildikleri sürece yatırım yapar ve geliştirirler.

Mülkiyet hakları teorisine göre hissedarlar özel mülkiyet ile elde edilen kârın işletmede kalmasını işletmenin değerinin artması ve yönetiminin performansı için çaba gösterecektir. Özel bir şirkette hisse sahibi olan yatırımcı şirketin zarar etmesi durumunda hisselerini elden çıkararak, satabilir. Oysa kamu teşebbüslerinde tüm vatandaşların teorik olarak hak sahibi oldukları düşünüldüğünde bireysel mülkiyet hakları el değiştirememektedir. Piyasada firmaların performansları ile ilgili bilgilerin

açıklanması ve şirket performansının fiyatına yansımaları piyasaları şeffaf kılmaktadır (Kabaklarlı, 2013:21)

Mülkiyet hakları yaklaşımına göre “mülkiyet haklarının varlığı piyasa disiplini sağlamaktadır. Söyle ki, serbest piyasa koşulları altında bir işletmenin mülk sahipleri ve o işletmenin yöneticileri sahip oldukları yetenekler kapsamında doğal bir elemeye tabi tutulmuştur. Bunun sonucunda da sermaye sahipleri ve işletme yöneticileri işletme performansının maksimuma ulaştırılmasında gayretli ve başarılı kişilerden oluşacaktır. Özel işletmeler kapsamında islediği varsayılan bu sürecin, kamu işletmelerinde söz konusu olmadığı belirtilmektedir. Zira burada siyasal ilişkilerin ön plana çıktığı ve yöneticilerin de bu siyasal bağlantılarla belirlendiği ifade edilmektedir (Akalin, 1998: 74).

Kamuda yöneticiler performansa bakılmaksızın siyasi kaygılarla atanabilirken özel bir şirkette yöneticilerin performansını ölçen çeşitli mekanizmalar bulunur. Özel bir işletmede başarısız yönetici işini kaybetme riski ile karşı karşıyadır. Mülkiyet haklarının iyi anlaşıldığı ve insanların servetlerini artırabilme izninin olduğu ülkelerde özelleştirme daha başarılı olabilir.

1.2.3. Kamu Tercih Teorisi

Kamu Tercih Teorisi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan ve politik süreçte alınan karar ve uygulamaları iktisat biliminin kullandığı metot ve varsayımlara dayalı olarak açıklayan bir disiplindir (Kızılböğ, 2013:91).

Odak noktası kamu kesimi olan “Kamu Tercih Teorisi'nin temelleri 18. ve 19. yüzyılda Avrupa iktisatçılarının çalışmalarıyla atılmıştır. ABD'li iktisatçıların konu ile ilgili ilk çalışmaları 1950'li yıllara dayanmakla birlikte asıl önemli çalışmalar 1970'lerde ortaya konmuştur. Modern özelleştirme görüşünün gelişmesine büyük katkı iktisat okullarının ekonomistlerinden gelmiştir.

Özelleştirme lehindeki teorik argüman, özel üretimin etkinliğini göstermeye dönük rekabetçi bir modele ve bir kamu tercihi-hükümet başarısızlığı modeline dayalıdır (Delice ve Yayilioğlu, 2010:25). Kamu tercihi teorisi, özelleştirmenin temelinde yatan güdülerini kişilerin çıkarlarını gözetmesine ve faydalarını maksimize

etme çabasına dayandırmıştır. Kâr amacı güdülmedikçe kamu kurumlarının yöneticisi konumundaki bürokratlar kişisel çıkarlarını halkın çıkarlarının önünde tutacaklardır. Bu kişisel çıkarlar bazı grupları işe sokma, yüksek ücret verme şeklinde olabilir. Ancak özel sektördeki yöneticilerin birincil amacı İşletmenin kârını ve hissedarların primlerini maksimize etmektir. Özel sektör yöneticileri iflas riski ve bilâncolarının sermaye piyasasında bankalar ve denetleyici kurumlar tarafından her mali dönem analiz edilmesi nedeniyle disiplinli bir şekilde işletmenin mali performansına odaklanırlar (Kabaklarlı, 2013:21).

Teoriye göre bürokrasinin kamu hizmetlerinde yarattığı sorunların çözüm yolu olarak tekel durumdaki kamu hizmetlerinin rekabete açılmasıdır. Aslında hizmet kalitesini artıran, mülkiyetin özele ya da kamuya ait olmasından ziyade piyasada yaşanan rekabetin sonucunda etkinliğin artmasıdır.

Mülkiyet hakları ve kamu tercihi teorileri özel mülkiyet haklarının önemine vurgu yaparak, bu şekilde piyasada eksik bilgi varsayımında işleyen kurumları denetleme imkânı yakaladığını öne sürerler. Politikacılar oy beklentisi ile istihdam yaratırken, sendikaların siyasi partiler üzerinde yadsınamaz etkileri bulunmaktadır. Bu durumun dünya genelinde pek çok örneği vardır. Örneğin İngiliz hükümeti uzunca bir süre etkinliği bulunmayan kömür madenlerini, sektörde iş kayıpları oluşmaması için kapatmaktan kaçınmıştır. Yine Fransa'da sürekli zarar eden Credit Lyonnais bankası batık kredilerinin çoğunu hükümetteki sosyalist partinin arkadaş çevresine vermiştir. Özelleştirme ise şirketler için politikacılar ve yöneticileri arasında bir sınır çizerek şirketlerin politik niteliğini yok eder (Kabaklarlı, 2013:22).

1.2.4. Piyasa Dostu Yaklaşımı

Değişen ekonomik sistemde devletin üstlendiği yeni roller için, Dünya Bankası ekonomistlerince 1991 yılında hazırlanan raporda piyasa dostu (market –friendly) tezi öne sürülmüştür (Kabaklarlı, 2013:21).

Ekonomik kalkınmaya yönelik piyasa dostu (market-friendly) yaklaşımın temel bileşenleri şunlardır: Özellikle ilköğretime, temel sağlık korumasına, beslenmeye ve aile planlamasına yatırım yapılması, yeni buluşların artırılması, teknolojinin geliştirilmesi,

kaynakların etkin kullanımı yönünde faaliyetlerin desteklenmesi, ticaret ve yatırım yoluyla ulusal ekonomilerin küresel piyasalarla bütünleşmesi, enflasyonla uyuşabilir makul bir kamu açığının kabul edilmesi ve temel makroekonomik hedeflere sağlıklı biçimde ulaşılmasıdır (Zafir, 2009:75). Dış ticaretin ve sermaye hareketlerinin serbestliği savunuluyordu ancak yurtiçi ekonomik serbestleşmenin kapsamı sınırlanmıştı. Özellikle dışsallıklar, kamu malları ve aksak rekabet piyasaları ile ortaya çıkan piyasa başarısızlıklarında devlet müdahalesi meşru görülür olmuştur. Bu yaklaşımının başlıca özellikleri:

-Özel sektörün üretimini üstlenmediği temel eğitim, çevrenin korunması, altyapı, fakirlikle mücadele, nüfus kontrolü gibi konularda kamu harcamalarının gerçekleştirilmesi devletin rolüdür. Diğer taraftan kamunun fiziki üretimi yönetmesi ya da ithalatı daha ucuz olan bir malın yerel üretimini desteklemesi yanlıştır. Ancak piyasanın işlemediği, zoraki durumlarda devletin piyasaya müdahalesi gerçekleşebilir. Devletin piyasaya müdahalesi tereddütlü ve çekingen olmalıdır.

-Devlet ticaret dengelerini kontrol eder ve gözlemler. Uluslararası ve yerel piyasaların disiplini için sürekli müdahalelerde bulunabilir.

-Piyasaya devlet müdahalesi açık, basit ve şeffaf olmalıdır. Bu müdahaleler takdir yetkisinden ziyade kurallara tabi olmalıdır. Devletin ekonomik kalkınmadaki rolü önemli olmakla beraber, piyasaların etkin işlemesine yönelik; sosyal, kanuni ve ekonomik altyapının sağlanması ve özel girişim için uygun yatırım ikliminin oluşturulması ile sınırlı kalmalıdır (Kabaklarlı, 2013:23).

1.2.5. Friedman Matrisi (Paranın Etkin Kullanımı)

Özelleştirme olgusunu yönlendiren temel fikirlerin başında Milton Friedman'ın "Paranın Etkin Kullanımı" kuramı gelmektedir. Sermaye ile girişim sahipliğinin farklı veya aynı elde olmasının ekonomik etkinlik açısından ortaya çıkan sonuçları değerlendirilen Friedman Matrisi'ne göre;

(a) Bir kişi kendi parası ile kendisi için bir mal veya hizmet satın alıyorsa, hem fiyatı, hem de kalitesi birincil derecede önemli durumda bulunmakta ve fayda/maliyet dengesi en maksimum seviyede sağlanmaktadır.

(b) Bir kişi başkasının parası ile kendisine bir mal veya hizmet satın alıyorsa kalitesi ve markası birincil derecede önemli durumda bulunmakta, fiyat ise önemini kaybetmektedir.

(c) Bir kişi kendi parası ile kendisi için bir mal veya hizmet satın alıyorsa fiyat ve görüntüsü birincil derecede önemli durumda bulunmakta, kalitesi ise önemini kaybetmektedir.

(d) Bir kimse başkasının parası ile yine bir başkasına mal veya hizmet satın alıyorsa, hem fiyatı, hem de kalitesi önemini kaybetmektedir.

Bu matristen de anlaşılacağı üzere, sermaye ve girişimin farklı ellerde bulunması, girişim gücünü elinde bulunduranın sermayeyi ekonominin kuralları çerçevesinde kullanmasını engellemektedir. Her ne kadar ekonomi için en ideal olanı, sermaye ve girişim sahipliğinin aynı elde toplanması olsa da, söz konusu durum toplumsal öncelikleri geri plana atabilmektedir. Bu bakımdan devletin özelleştirme uygulamalarıyla, sermaye sahipliği ve girişimcilik işlevlerinden vazgeçerek, rekabeti geliştirici gözetim ve denetim fonksiyonlarını güçlendirmesi gereklidir.(ÖİB, 2009:28-29).

Hükümetlerin çoğunun harcamaları aşağıda yer alan (Şekil.1) Friedman matrisin sağ köşelerinde yer almaktadır. Üçüncü duruma örnek olarak kişinin sosyal güvenlik fonlarını, sosyal yardımları ya da devletten aldığı bursları, hibeleri kullandığı durumdur. Son duruma örnek olarak kamuya ait işletmelerin faaliyetleri, toplu konut ve lojmanlar için bürokratların yaptıkları özensiz harcamalar gösterilebilir. Milletvekilleri halkın parasını kamuya ait hizmetlerde harcamak için seçimle göreve gelirler. Bürokratlarda aynı şekilde kurum fonlarını kamu hizmetleri için kullanmaya yetkilidir. Ancak insan doğası gereği bürokratların kullandıkları kamu fonlarına gösterdikleri özen kendi paralarını harcamalarına kıyasla oldukça azdır (Kabaklarlı, 2013:23)

FRİEDMAN MATRİSİ

		PARAYI HARCAYAN KİŞİ	
		KENDİSİ	BAŞKASI
PARANIN MÜLKİYETİ	KENDİSİ	Kalite ve fiyat birincil önemlidir	Fiyat önemlidir kalite önemini kaybeder
	BAŞKASI	Kalite önemlidir, fiyat önemini kaybeder.	Fiyat da kalitede önemli değildir

1.3. ÖZELLEŞTİRME TARİHÇESİ

Her ne kadar dünya çapında harekete yol açan özelleştirme dalgası, 1979'da İngiltere ile başlamışsa da bu ekonomi tarihi için yeni değildir. Özelleştirmenin temelinde yatan esaslar Klasik İktisadi Düşünce'ye dayanmaktadır. İki yüzyıl öncesinde Adam Smith (1776) bu konuyu tartışmıştır: Avrupa'nın her bir büyük monarşisindeki kraliyet arazileri satılarak elde edilen gelir, kamu borçlarının kapatılmasında kullanılsaydı, bunlar mülk olmaktan ziyade iyi bir gelir kaynağı olacaktı. Kraliyet arazileri özel mülkiyete geçseydi, bir kaç yıl içinde toprakların işlenmesi ile sağlanan fayda artacaktır (Kabaklı, 2013:7). demekle özelleştirmeyi işaret etmiştir.

Dünyada özelleştirme uygulamaları özellikle 1970'li yıllardan görülmeye başlanmıştır. Önceleri İngiltere ve Amerika'da yapılan özelleştirmeler daha sonraları komünist bloktan ayrılan Doğu Avrupa ülkeleri ve gelişmekte olan ülkelerde de uygulanmaya başlanmıştır. 20. yüzyılda, çeşitli devresel ve bölgesel krizler yanında, iki büyük ve kapsamlı bunalım yaşadığı ileri sürülmektedir. Bunlardan birincisi 1929'da ikincisi ise 1970'li yılların ortasına doğru patlak vermiştir (Sayer, 1986:43). 1929 bunalımından etkilenen sistemin yeniden yapılandırılmasında kamu girişimciliği çözüm olarak savunulmuştur.

Gerçekten de, 1929 ekonomik bunalımı, en aşırı liberal ekonomi yanlılarını bile, piyasa mekanizmasının ekonomiye kendiliğinden ve dengeli biçimde yön vereceği konusunda kuşkuya düşürmüştür (Kepenek, 1990:21). Keynes'in bunalımdan çıkmak için, talep doğurucu kamu harcamalarının artırılması yönündeki önerileri de, bu gelişmeleri teşvik etmiştir. Her ne kadar, bu teşviklere geçici bir çözüm olarak bakılmışsa da, ikinci dünya savaşından sonra kamu girişimciliği yine ön plana çıkmıştır.

Savaş sonrasında, hemen hemen bütün Avrupa ülkelerinde yaygın bir şekilde uygulanan ekonomiyi devlet eliyle canlandırma girişimleri, devlet mekanizmasının toplumsal örgütlenme içindeki yerinin yeni baştan gözden geçirilmesine ve sosyal refah devleti kavramının yerleşmesine yol açmıştır (Berberoğlu, 1987:16). Böylelikle, bütün yurttaşların refahının devlet tarafından üstlenildiği bir yapı söz konusu olmuş ve devletin ekonomik hayattaki yeri ve önemi artmıştır.

1970'li yılların ortalarında baş gösteren stagflasyon ile birlikte, uygulanan ekonomi politikaları ve bunların dayandığı teorik temeller hakkında ciddi tereddütlerin

doğduğu (Savaş, 1984:173) ve 1929'da başlayan gelişmelerin tam tersi bir dalganın ortaya çıktığı görülmektedir.

Verimli ve etkin çalışmayan, doğal monopol olmanın avantajlarını verimsiz bir yapılanma için gerekçe sayan, politik etkilenmeye açık bulunan ve en önemlisi de kamu açıklarının baş etkeni kabul edilen kamu teşebbüsleri, bunalımın suçlusu olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle, gelişmişlik düzeyi birbirinden çok farklı ekonomilerde faaliyet başlatılmıştır (Şener, 1986:43). 1980 sonrası liberal ekonomi düşünce ile vuku bulan özelleştirme fikri, ilk defa İngiltere' de Thatcher hükümeti döneminde ortaya çıkmış, daha sonra ABD' de uygulanmaya başlamış (Güngör.2012:127). Bu gelişmeler ile birlikte, 1989 yılında Berlin duvarının çökmesi, soğuk savaşı sona erişinin ve merkezi planlı ekonomiler ile kamu teşebbüslerinin, yerini piyasa ekonomisi ve özel teşebbüse devrettiği yeni bir ekonomik düzeninde başlangıç işareti olmuştur.(<http://makdis.pamukkale.edu.tr>. (01 Ağustos 2013)) Daha sonra da Doğu ve Batı Avrupa ülkeleri, ABD, Güney Asya ülkeleri ve diğer gelişmekte olan ülkeler bu sürece katılmışlardır.

Ülkemizde özelleştirme düşüncesi ilk kez Atatürk'ün direktifiyle 1938 yılında çıkarılan 3460 sayılı kanunda; sermayesinin tamamı Devlete ait olan ve kendi kanunlarında bu Kanuna tabi oldukları belirtilen, tüzel kişiliği haiz, idari ve mali yönden özerk ve sorumluluğu sermayeleri ile sınırlı kuruluşlar “İktisadi Devlet Teşekkülü” olarak tanımlanmıştır. Ayrıca, sermayelerinin en az yarısı bu Kanuna tabi teşekküllere ait bulunan şirketlerin de bilançolarının düzenlenmesi ve denetimleri yönünden bu Kanun hükümlerine tabi olacağı “ilk kez yer almış ve müteakibinde 1950’li yıllardaki hükümetlerin programlarında da vuku bulmuştur (Güngör, 2012:135). Dönemin zorlukları da dikkate alındığında, ülkenin gerçekleri kamu sektörünü büyümeye zorlamış ve KİT’lerin istihdam yaratma gücünden faydalanma yoluna gidilmiştir (Ertuna, 1998: 4). 1950’li yıllardan itibaren ise ekonomide devlet payı giderek artmaya başlamıştır (Sarıs, 2003:8). Türk siyasal ve ekonomi tarihine 24 Ocak Kararları diye geçen bir dizi önlemi almıştır. "Bu kararlar 1980’li ve 1990’lı yıllara egemen olacak bir politikacıyı da kamuoyuna tanıtıyordu" (Kongar, 2001:187). Türkiye’de özelleştirme 24 Ocak 1980 Ekonomik Kararları kapsamında “piyasa ekonomisine geçiş ile gündeme gelmiştir. Özelleştirme, esas olarak ekonomide devlet

müdahalesinin asgariye indirilmesini amaçlayan bir politika olarak “serbest piyasa ekonomisine” geçişte önemli bir rol oynamaktadır.

Türkiye'de 1983 sonrası hâkim olan siyasi görüş, KİT'lerin sorunlarının yıllardır çözüme kavuşturulamaması, serbest piyasa ekonomisinin geliştirilememesi, pek çok ülkede benzer uygulamaların görülmesi gibi nedenlere dayanarak özelleştirmeyi benimsemiş ve uygulamaya başlamıştır (Arslan, 1988:52). 1980 sonrası Türkiye'sinde “sivil bir kamu” için fevkalade önemli alt-yapı çalışmaları başlamıştır. Bu kapsamda, özelleştirme politikaları geliştirilerek devletin kamudaki rolü yeniden belirlenmiş ve devletin ticari faaliyetlerden çekilmesi ve kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesi öngörülmüştür (Sarısu.2003:9) 1983 yılında özelleştirme ile ilgili çalışmalar başlamış; 1984 yılında ilk yasal düzenleme yapılarak, uygulayıcı ilk kurumun (Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı) temeli atılmıştır. 1986 yılında KİT'lerin iyileştirilmesi ve özelleştirilmesi için bir “Master Plan” hazırlanmıştır. Master Plan, stratejik planlama çerçevesinde Türkiye'de özelleştirmenin hızla gerçekleştirilmesi gereğini öngörmüştür (Sarısu, 2003:10). Bu tarihten sonra çeşitli yasal düzenlemeler yapılmış ancak 2003 yılına kadar geçen dönemde çok da başarılı olunamamıştır. 2003 yılında güçlü bir siyasi iktidarın iş başına geçmesi, yasal düzenlemeleri hızlı bir şekilde hayata geçirmesi sonucu 2013 yılı itibarıyla Maliye Bakanı Mehmet Şimşek tarafından yapılan “üst üste gerçekleştirilen özelleştirmelerle portföyün azaldığını” (Dünya Gazetesi, 2013) dair söylemiyle sona doğru yaklaşıldığının işaretidir.

1.4.ÖZELLEŞTİRME NEDENLERİ

Neden özelleştirme diye genel olarak bakıldığında, amaç sadece devletin ekonomideki rolünü minimize etmek ve böylece ekonominin tümüyle serbest piyasa koşullarına devredilmesi olmayıp bunun yanı sıra mali, sosyal ve siyasal değişimlerde sağlamaktır (Zengin, 1999:29). Dünyada özelleştirmeyi uygulayan ülkelerin kendi özel durumlarına bağlı olarak özelleştirme programlarının yürütülmesinden beledikleri bazı farklı öncelik, amaç ve nedenleri vardır. Bununla birlikte genel olarak aslında bütün ülkelerde özelleştirme ile yapılmak istenen, ekonomide özel sektör ağırlıklı ve liberal piyasa ekonomisinin etkin şekilde işlediği bir yeniden yapılanmanın sağlanmasıdır.

Devletin ekonomiye müdahalesini, özellikle müteşebbis niteliğini ortadan kaldırmak ve devletin ekonomideki rolünü kısırarak klasik fonksiyonlarını daha etkin şekilde yerine getirmesini sağlamak özelleştirme politikalarının temel beklentisidir (Ruhi, 2003:138). Günümüzde hızla yayılan özelleştirme uygulamaları, farklı önceliklere sahip olmakla birlikte, içeriğine bakıldığında benzerlikler göstermektedir. Genel olarak özelleştirme politik tercihler dayandır. Aynı zamanda kamu sektörünün verimsizliğini azaltmak, işsizliğe engel olmak, devlet tekeli kaldırarak gibi pek çok amacı bulunmaktadır. Özelleştirme “ne olursa olsun anlayışı”ndan öte ekonomideki yapısal değişikliğin ivmesi olarak görülmektedir (Cevizoğlu, 1989:23). Bu bölümde özelleştirme uygulamalarını savunanların, gerekçeleri ve uygulamanın nedenleri açıklanacaktır.

Özelleştirmeyi savunanlara göre; özelleştirme uygulaması, serbest piyasa ekonomisi temeline dayalı, bireyin ekonomik ve dolayısıyla rasyonel davrandığı bir uygulamadır. Piyasa mekanizmasının gerektirdiği kurallardan bağımsız çalışan KİT’ler, tekeli konumları ve uyguladıkları fiyat, yatırım ve benzeri politikalarla piyasa mekanizmasının optimal işleyişini engellemektedirler.

Özel sektörün rekabetçi bir ortamda kolaylıkla üretim yapabildiği alanlarda devletin müteşebbis olarak görev alması, özel firmalara göre birçok açıdan avantajlı olan KİT’lerle özel teşebbüsler arasında haksız rekabete yol açabilmektedir. Çünkü KİT’lerin iflas etme tehlikesinin bulunmaması ve zararlarının genel bütçeden karşılanması, KİT’lerin özel sektöre göre üstünlük sağlamasına neden olur (Tandırcıoğlu, 2002:199). KİT’lerin kurum zararları devlet bütçesinden yani halktan alınan vergilerle karşılanır. Özelleştirme ile devlet vergi geliri elde etmeye başlar. Üretilen mal ve hizmetlerden dolayı genel ekonomiye katkısı da çabasıdır. Yıllardır verimsiz, düşük teknolojiyle zararına çalışan, hazinenin finansman yükünü arttıran KİT’ler artık satılarak devlete kaynak yaratılmalı, gelir sağlanmalıdır. Böylece, vergi gelirlerinin yetersiz olduğunda Merkez Bankası kaynaklarından karşılanan finansman, enflasyona da yol açmayacaktır.

Tüsiad'ın "KİT’lerin Halka Satışında Başarı Koşulları" adlı raporunda, özelleştirmenin nedeni, genel olarak devletin ekonomik alandaki ağırlığını azaltmak, verimliliği artırarak piyasa mekanizmasını yeniden düzenlemek ve böylelikle ekonomik

düzenin işleyişinde etkinliği sağlayarak gelir dağılımını iyileştirmek olarak ifade edilmektedir (Tusiad, 1986:9). Bu nedenle özelleştirme iç ya da dış kaynaklardan borç almadan, vergi yükünü arttırmadan daha avantajlı görülmektedir. Kamu kesiminin yükü azalarak, enflasyonla mücadelede de başarı sağlayacaktır. Bunun yanında KİT'lerin özel kesime satılması ek gelir getirecek, vergi yükü artmadan, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesine imkân verecektir

Teorik olarak serbest piyasa ekonomisinde, ekonomik sorunların tümünün çözümü, fiyat mekanizmasından beklenmektedir. Piyasa müdahale olmaksızın istediği takdirde, fiyat sistemi hem mal, hem üretim faktörleri piyasasında kıt kaynakların en iyi kullanılmasını ve en yüksek üretim ve refah düzeyine ulaşmasını otomatik olarak sağlayacaktır (Oğuz ve Uludağ, 1981:183). Ekonomik tıkanmalar, kaynak tahsisinde etkisizlik, politik baskıların artması, devletin asli görevlerine yetmemeye başlaması, kamunun ekonomideki payının artması ile ekonomik etkinlik ve verimsizliğin azalması gibi nedenler kaynakların çoğunu kullanan devletin başarılı olamadığı sonucunu doğurmuştur da diyebiliriz.

Bu doğrultuda kaynakları daha etkin ve verimli kullanmada başarılı olduğu ispatlanan özel kesime kamusal mal ve hizmetlerin üretiminin devredilmesi ile ekonominin daha iyi işleyeceği düşüncesi gündeme gelmiştir (Çetinkaya, 2001:171). Özelleştirme, gelişmiş ülkeler için kamu finansman açıklarını azaltmanın, ekonomik etkinliği, rekabeti ve verimliliği artırmanın araçlarından birisi; gelişmekte olan ülkeler için ise büyümeyi hızlandırmanın, kamudaki yapısal dengesizlikleri düzeltmenin, kamu finansman açıklarını azaltmanın ve enflasyonu düşürmenin aracı olarak kullanılabilir.

Piyasa ekonomisinde faaliyet gösteren özel teşebbüs firmalarında katı bütçe sınırlaması olmasına rağmen; özellikle planlı ekonomilerdeki KİT'lerde yumuşak bütçe sınırlaması mevcuttur. Bu demektir ki, KİT'ler hasılatlarının ötesinde harcamada bulunabilirler (Akalin, 1994:128). Aynı zamanda kârlılık ve verimlilik kriterlerinden uzak anlayışla çalışan Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT'ler), bütçe üzerinde de baskı oluşturmakta, KİT açıklarının mali piyasalardan hazine aracılığı ile karşılanması ise kaynakların optimal dağılımını engellemekte ve hazine üzerinde ağır bir finansal yük oluşturmaktadır. Bunun sonucunda ihtiyaç duyulan kaynak yeni yatırımlara değil KİT'lerin açıklarını kapatmaya gidecektir. Oysa toplumun devletten beklediği

hizmetlerin çeşitlenerek sürekli artmasına rağmen devletin bunları karşılayacak yeterli kaynağının olmaması veya var olana kaynaklarını KİT'lere aktarması önemli bir sorun olarak karşımıza çıkacaktır.

Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin (KİT'lerin) yetersiz performansı özel sektörün gelişimine de engel olmakta, mal ve emek piyasalarında Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin (KİT'lerin) neden olduğu çarpık fiyat ve ücret oluşumları özel firmaların yurt içi ve uluslararası rekabet yeteneklerini kısıtlamaktadır. Değişen teknoloji ışığında piyasalar verimsiz işlemekte ve devlet müdahalelerinin olduğu sektörlerde de performans düşüklüğü olmaktadır (Gül, 2004:12).

Kamu harcamalarının fazla ve yersiz olduğu ve ekonomide olumsuz etki yarattığı bu durum, ekonomide “dışlama” etkisi olarak tanımlanmaktadır. Buna göre ekonomide, genişletici maliye politikaları sonucunda faiz oranlarının artacağı, artan faiz oranlarının özel yatırımları azaltacağı, ulusal finansman kaynaklarından yararlanma olanaklarının daralacağı ve bunun sonucunda milli gelirden daralma meydana geleceği varsayımına dayanmaktadır.

Bilindiği gibi Keynesyen teoride, kamu harcamalarının belli bir katsayı oranında milli geliri arttıracacağı varsayılmaktadır; fakat devletin yaptığı harcamaları iç borçlanma ile finanse etmesi durumunda bu etki gerçekleşmez. Çünkü kamunun ödünç verilebilir fonlara olan talebinin artması veya ülkede mevcut ödünç verilebilir fonların önemli bir kısmını kullanması, faiz hadlerinin yükselmesine neden olacaktır. Bunun sonucunda da özel kesimin yatırımlarını karşılayabileceği fon kaynakları daraltacak, böylece özel yatırımlar azalacak ve dolayısıyla milli gelirden düşme meydana gelecektir.

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi ne göre, özelleştirmenin nedenleri “verimliliği arttırmak, fiyatları düşürmek, kaynakların etkin dağılımını sağlamak, devlet bütçesini küçültmek, gelir sağlamak, kamuda çalışanların sayısını azaltmak ve aşırı teknelci durumdaki sendikaların gücünü kırmak” olarak belirtmektedir(Öztürk,2002:9). Farklı nedenlerle uygulanan özelleştirmeyi belli başlıklar halinde toplamak gerekirse, çok farklı ve geniş bir nedenler yelpazesıyla karşılaşmaktayız. Dünya ülkelerini özelleştirmeye yönelten başlıca nedenleri şöyle özetlemek mümkündür (ÖİB, 2013).

Artan kamu sektörü borçlanma gereksinimi,

- Yüksek enflasyon rakamları,

- Bazı sanayi dallarının yapısında meydana gelen değişiklikler,
- Ürün pazarları ve sermaye piyasalarının giderek uluslararası nitelik kazanması,
- Sermaye piyasalarının geliştirilmesi ve sermayenin tabana yayılması,
- Deregülasyon sonucunda çoğunluğu doğal tekel konumundaki kamu kuruluşlarının rekabet gücünün, dış dünya ile rekabet edemez hale gelmesi,
- Avrupa pazarının bütünleşmesi, dünyada yaşanan küreselleşme hareketleri ve teknoloji alanındaki hızlı gelişmeler,
- Ekonomide verimliliğin artırılması gereği,
- Piyasa ekonomisinin yerleştirilip geliştirilmesi gereksinimidir.

Bu hedefler doğrultusunda özelleştirmenin nedenlerini incelemek gerekecektir.

1.4.1.Ekonomik ve Mali Nedenler

Dünya “1929 Büyük Ekonomik Buhanı”ndan sonra üretim ve istihdamı artırmak, ekonomilerini güçlendirmek amacıyla devlet eliyle yeni yatırımları kamu kaynaklarından yapmışlardır. O buhranda özel sektörün yatırım yapacak sermaye birikimi kalmamıştı. Ülkemizde de durum buna benzerdi. Sermaye birikiminin yeterli olmaması, müteşebbis sınıfın henüz istenilen seviyede oluşmuş olmaması işsizliğin hat safhada olması, toplam üretim düzeyinin gelişmiş ülkeler üretim seviyesi ile mukayese edilemeyecek kadar düşük olması ve daha bir takım ekonomik ve politik nedenlerden dolayı devlet üretime katılmak zorunda kalmıştır. Kısaca KİT’ler diye adlandırılan “Kamu İktisadi Teşebbüsleri” kurulmaya başlamış ve pek çoğu bazen hukuki veya iktisadi yapı değişikliklerine uğrasalar bile varlıklarını günümüze kadar korumuşlardır (Yaşar, 2011:232).

Yeni Türkiye Cumhuriyeti’nde de birçok sanayi hamlesi devlet eliyle yapıldı. Bütün bunların nedenleri toplumun ihtiyaçlarını temin etmek, istihdam yaratmak ve yeni iş alanları yaratarak ekonominin gelişmesini sağlamaktı. Bütün bu işlemler ilk

yıllarda güzel görevler ifa etti. Ancak zaman içinde sistemler yozlaşmaya başladı. Bu yozlaşmanın sonucu kamu işletmeleri piyasa düzenleyici ve toplumsal faydaya yönelik amaçlarını kaybetti. Sürekli gelişen toplum düzeninde insanların devletten istediği ve beklediği hizmetlerin çeşitliliğinde artış olmaktadır. Devletin temellerinden “Sosyal Devlet” ilkesi gereklerini yerine getirmek üzere derinleşen ve her zaman artan sosyal ihtiyaçları karşılamaya çalışmak devlet açısından bir zorunluluk olarak görülmekle bu bağlamda da devletin giderleri devamlı artma eğilimi gösterecektir. Devlet bir yandan sosyal amacını yerine getirirken diğer yandan da günlük ekonomiye hâkim olmak isteği ile bir takım yatırımlara ve teknoloji transferlerine ihtiyaç duymaktadır.

İktidarların, toplumun beklediği hizmetlerde sürekli artış olmasına rağmen, devletin bunları karşılayacak yeterli gelirin olmaması önemli bir sorun olarak karşısına çıkmaktadır. Bu durumun engellenmesi için özelleştirme iç ya da dış kaynaklardan borç almadan, vergi yükünü arttırmadan daha avantajlı görülmektedir. Böylece, kamu kesiminin yükü azalacak, enflasyonla mücadelede de başarı sağlayacaktır. Bunun yanında KİT’lerin özel kesime satılması ek gelir getirecek, vergi yükü artmadan, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesine imkan verecektir. Çünkü yıllardır verimsiz, düşük teknolojiyle zararına çalışan, hazinenin finansman yükünü arttıran KİT’ler, artık toptan ya da kısmen satılarak devlete kaynak yaratılmalı, gelir sağlanmalıdır. Böylece, vergi gelirlerinin yetersiz olduğunda Merkez Bankası kaynaklarından karşılanan finansman, enflasyona da yol açmayacaktır. Bu gerekçelerle KİT’lerin özelleştirilmesiyle kamu kesiminin finansman yükünün azalacağı düşünülmektedir (Altıntaş, 1988:52).

Özelleştirmenin diğer bir mali nedeni de özel mülkiyet ve özel teşebbüsün geliştirilmesi yoluyla milli ekonomi içinde özel sektör işletmelerine daha çok ve daha yapıcı bir yaklaşım sağlamaktır. Bu da devletin yükünü hafifletip, mali durumunu rahatlatacaktır.

Özelleştirmenin temel gerekçesi milli ekonomiyi içindeki piyasa payını kamu ekonomi aleyhine genişletmek ve piyasa ekonomisinin işleyişini sağlamak olur (Tandircioğlu, 2002:199). Ekonomik hedefleri gerçekleştirmek için ortaya çıkmış özelleştirmenin doğal olarak en önemli amacı ekonomiktir. Serbest piyasa ekonomisini güçlendirme, ekonomide verimliliği artırma, gelir dağılımını iyileştirme, sermaye

piyasasını geliştirme gibi genel amaçlarla, kamu tekelinin ortadan kaldırıp rekabete imkân vermek ve kamunun dış finansman ihtiyacını azaltmak gibi özel amaçlardan söz edilebilir (İmren, 1996:52). Özelleştirmeden beklenen temel amaç ulusal ekonomiyi serbest piyasa kurallarına göre yönetmek, kamu kuruluşlarından daha etkin ve verimli çalışan özel işletmelerin sayısını piyasada arttırarak toplumsal refahı geliştirmektir (Tümer, 2004:20). Özelleştirmenin piyasa mekanizmasını güçlendirmesi ve işlerlik kazandırması fonksiyonu, devletin kontrolünü azaltan, geniş anlamdaki özelleştirme yöntemleri ile gerçekleştirilebilmektedir Bu bağlamda, özelleştirme politikalarının politik, finansal ve ekonomik çok yönlü ve genellikle birbirlerini tamamlayıcı ancak bazen de birbirleriyle çelişmeye müsait çok sayıda nedenleri ve/veya hedefleri bulunmaktadır (Temel, 2012:7).

1.4.2.Sosyal Nedenler

Bir ülkede sosyal barışın sağlanması ve korunması öncelikli toplumsal amaçların başında gelmektedir. Bunun sağlanması ise, büyük ölçüde gelir dağılımının adil olmasına ve asgari gelir düzeyinin belli bir noktanın altına düşmemesine bağlı bulunmaktadır (Uysal, 2007:248). Gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerde farklı boyutlarda da olsa, gelir ve servetin dağılımında dengesizlikler bulunmaktadır. Toplumda mevcut gelir ve servetin yeniden dağılımının sağlanması için özelleştirme de bir politika aracıdır. Siyasal kadrolaşma ile gereğinden fazla insan istihdam edilmesi maliyetleri artırdığı gibi, toplumda da sosyal barışı bozucu etki de yapabilir. Özelleştirme ile bu olumsuzlukların önüne geçilmek istenebilir.

Gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde farklı boyutlarda da olsa gelir dağılımı dengesizliği mevcuttur. Toplumun bireylerinin, ülkenin zenginliklerinden aynı oranda pay aldığı hemen hemen hiçbir ülke yoktur. Bu da sosyal kargaşaya yol açmaktadır (Tümer, 2004:28). Bu ve benzeri durumların yaşanmaması için özelleştirme sosyal neden olarak da görülebilir.

Bu aşamada yapılması gereken KİT'ler özelleştirilirken paylarının bu kuruluşlarda çalışanlara verilerek gelir ve servet dağılımında denge sağlamaya çalışmaktır. Böylece, mülkiyetin kamu kesiminde yoğunlaşması bireysel özgürlüğün temel unsuru olan mülkiyet hakkına devletçi bir müdahale anlamına gelirken, mülkiyet hakkının kullanımının yaygınlaştırılması demokratik rejimin varlığı ve devamı olarak

kabul edilecektir. Özel mülkiyetin yaygınlaşması, demokrasinin özgür biçimde güçlenmesi, emek geliri dışında işletmelerden de gelir sağlayacak kişilerin oluşturulması için özelleştirme yoluyla KİT hisse senetleri gelir ve serveti düşük halka satılmalıdır. Pay senetleri satışının öncelikle çalışanlara, küçük birikim sahiplerine yapılması ve satın alınan bu senetlerin kişilerin ellerinde kalmasının sağlanması, yüksek gelirli kişilerin ellerinde toplanmasının önlenmesi bu amacın gerçekleşmesinde dikkat edilmesi gereken noktalardır (Aktan, 1987:101).

1.4.3.Siyasal Nedenler

Özelleştirmenin gerçekleştirilebilmesi için öncelikle siyasi otoritenin irade ve kararı belirlenmelidir yani özelleştirme aslında bir siyasi tercih sorunudur. Özelleştirmenin benimsendiği liberal düşünceye göre devlet, ekonomik tercihlere müdahaleden uzak durmalı, tüm ekonomik faaliyetler şartlar imkân verdiğince özel girişim tarafından gerçekleştirilmelidir. Çünkü devletin ekonomik hayata müdahaleleri arttıkça bireysel özgürlükler kısılmaktadır. KİT'lerin özel mülkiyete devri ile bu müdahaleler azalacak, özel mülkiyet yaygınlaşacak ve özelleştirmenin ekonomik amacının doğru işlemesine olanak verilecektir. Siyasal tercihleri ülkenin siyasi yapısına bağlı olarak iktidara gelen hükümetler tespit eder ve uygularlar. Bu noktada iktidara geliş amaçları yerine getirme aracı olan hükümet programları ile de özelleştirme yoluna başvurulmaktadır (Cevizoğlu, 1989:39).

1.4.4.İdeolojik Nedenler

Özelleştirme politikalarının ideolojik boyutu, ekonomik boyutu ile yakından ilişkilidir. Özelleştirmenin ideolojik ya da sistem dönüşümünü içeren boyutu, toplumun uzun dönemli dönüşümünü gerçekleştirme ifade etmektedir. Özelleştirme politikaları, İngiltere ya da eski merkezi planlı ekonomilerde olduğu gibi mülkiyet ilişkilerinin değişimi yoluyla ekonomik ve sosyal yapının değişimine yol açmaktadır (Özuğurlu, 2005:153). Özelleştirme, devletçilikten veya sosyalizmden, piyasa ekonomisine geçiş aracı olarak kullanılmaktadır.

Sosyalizme geçişte özel mülkiyet kamulaştırılırken, devletçilikten piyasa ekonomisine geçişteki ilk aşama ise özelleştirmedir. Özelleştirmenin devletin ideolojik yapısını değiştireceğini öne sürenlere karşılık, devlet mal ve hizmet sunucusu olarak değil, mal ve hizmetlerin sunulmasını kolaylaştıracak şekilde örgütlenmelidir tezi ileri sürülmektedir (Sezgin, 2010:163). Bir toplumda mal ve hizmetlerin sunulması birçok şekilde olabilir. Devletin mal ve hizmet sunumu bunlardan sadece biridir. Gelişmiş ekonomilerde ve gelişmekte olan ekonomilerde uygulanan özelleştirme politikaları, ekonomi içinde piyasa mekanizmasının gelişimine hizmet ederek, üretim araçları mülkiyetinin özel sektör lehine yeniden dağılımını gerçekleştirmenin bir aracı olarak kullanılmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde ideolojik nedenlerle özel girişime verilen vaatler nedeniyle de yapılan ideolojik özelleştirmeler de vardır. Tabii bunu yanında pragmatik olarak finansal güçlükleri aşmada kullanılması da söz konusudur (Sezgin, 2010:161). 1970' li yılların başlarında ortaya çıkan “Erkincilik “ akımları tarafından bu amaca ulaşmak için bir araç olarak görülmüştür.

Ferdi iradenin üstünlüğü nedeniyle toplumdan ve devletten gelecek her türlü baskının bertaraf edilmesi istenmiştir. Devletin ekonomik ve siyasi hayattaki rolü yeniden belirlenmiş ve devleti güvenlik, adalet gibi klasik fonksiyonlarına döndürme vasıtası olarak da özelleştirme benimsenmiştir. Bu bakış açısıyla özelleştirme siyasal bir boyut kazanmıştır (Alper, 1994:50). İdeolojik olarak özelleştirmeden liberalizmi yerleştirmenin ve kurumsallaştırmanın son adımı olarak bahsedilmektedir.

Demokrasiyi sağlamak ve yerleştirmek özelleştirme taraftarlarının en güçlü ideolojik gerekçelerinden biridir. Burada ilginç olan çelişki, sosyalist ideolojinin savunucuları demokratikleşme için devletleşmeyi savunurken, kapitalist ideolojinin taraftarları ise demokratikleşme için özelleştirmeyi seçmektedir (Alper, 1994:32-33). Demokrasiyi sağlamak ve yerleştirmek özelleştirme taraftarlarının en güçlü ideolojik gerekçelerinden biridir. Özelleştirmenin devletin ideolojik yapısını değiştireceğini öne sürenlere karşılık, devlet mal ve hizmet sunucusu olarak değil, mal ve hizmetlerin sunulmasını kolaylaştıracak şekilde örgütlenebilir.

1.5.ÖZELLEŞTİRME YÖNTEMLERİ

Özelleştirme yöntemlerini genel olarak, dar anlamda mülkiyetin transferini içeren yöntemler ile mülkiyetin transferini içermeyen yöntemler olarak sınıflandırabiliriz. Bu yöntemlerden hangisinin kullanılacağı ise ülkeden ülkeye ya da sektörden sektöre farklılık göstermektedir (Aktan ve Dileyici, 2005:59). Özelleştirme tercihleri, öncelikle amacı olmak üzere, özelleştirilecek kuruluşun faaliyet gösterdiği sektör, finansal yapı, sahip olduğu teknoloji, karlılık gibi niteliklere göre değişmektedir (Tozer, 2003:20). Telekom hizmetlerinin özelleştirilmesinde mülkiyetin kısmen ya da tamamen transferini içeren blok satış ya da halka arz ile özelleştirme daha yaygın iken posta hizmetlerinde, piyasanın rekabete açılması ve şirketleştirme ile yönetim sözleşmesi gibi uygulamalara gidilmektedir. Enerji sektöründe üretim ve dağıtım hizmetleri birbirinden ayrı yöntemlerle özelleştirilmektedir. Üretim birimi kısmen ya da tamamen özelleştirilirken elektrik dağıtım birimleri imtiyaz, kiralama vb yöntemlerle özelleştirilmektedir. Doğal gaz sektöründe kiralama yöntemi yaygındır. Ulaşım hizmetlerinde yap işlet devret modeli, şirketleştirme ve ihale yöntemleri yaygın iken; su, kanalizasyon, çöp toplama hizmetleri belediyeler tarafından ihale ve kiralama yöntemleri ile özel sektörden hizmet satın alınarak özelleştirilmektedir (Aktan ve Dileyici, 2005:59). Mülkiyeti elden çıkarmadan gerçekleşen özelleştirmeler satışlar öncesi ara bir adım ya da kamu işletmeleri için özelleştirmeye giden yol olarak tanımlanabilir.

KİT sorununun çözümü yanında sermaye piyasasını geliştirmek, işçi ve yöneticileri mülkiyete ortak etmek, tasarrufların hisse senedine yönelmesini teşvik etmek, kârsız kuruluşları devlet şemsiyesi altından çıkarmak ve böylece hazinenin yükünü bir parça azaltmak amaçlanıyorsa, bunların özelleştirmenin uygun bir yöntemini bulmak gerekir (Karluk, 1994:136). Nasıl bir özelleştirme yönteminin uygulanacağı, özelleştirilecek KİT'in durumuna ve özelleştirmeden beklenen amaca da bağlıdır. Belli bir yönteme ağırlık vermek yerine, çeşitli yöntemlerin konjonktüre göre uygulanması daha yararlı bir yol olabilir.

Özelleştirmede hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın, tam bir özelleştirmeden söz edebilmek için mutlaka KİT' in en az %51' lik hisse payının özel mülkiyete geçmesi gerekir. Ayrıca yönetimin mutlaka özel kesimin elinde olması, tam bir özelleştirme için kaçınılmazdır (Karluk, 1994:136). Özelleştirmede hangi yöntemin uygulanacağı,

genellikle özelleştirilecek kuruluşun yapısına, ilgili yasal hükümlere ve özelleştirmede hangi amaca öncelik verildiğine bağlıdır (Demirbaş ve Türkoğlu, 2002:247). Bir ekonomide özelleştirme yöntemlerinden hangisinin uygulandığı, ülkenin genel ekonomik şartlarına, sermaye piyasasının durumuna, özelleştirilecek teşebbüsün niteliğine, teşebbüsün içinde bulunduğu mali şartlara, özelleştirmenin amaçlarından hangisine ağırlık verileceğine bağlıdır (Karluk,1994:136). Özelleştirme, hizmetlerin üretimi finansmanı, fiyatlandırması, yönetimi ve mülkiyeti gibi farklı alanlarda söz konusu almaktadır. Buna bağlı olarak özelleştirme yöntemleri de çeşitlilik göstermektedir.

Kamu kuruluşlarının tüm hisseleri veya sahip olduğu bir kısım hissesinin doğrudan halka, tek bir alıcıya, o kamu kurumunda çalışanlara, yöneticilere veya kurumsal alıcılara satılması da mümkündür. Satışta alıcı bazında hisse miktarı sınırlandırılabilir, belli gruplara altın hisse verilebilir, belli gruplara indirim ve ayrıcalıklar uygulanabilir. Ülke güvenliğine zarar verecek gelişmelerin önlenmesi, kamu çıkarlarının gözetilmesi, az gelişmiş yörelerin gelişmesi ve üretimin devamlılığının sağlanması gibi konularda devlet adına tek bir hisse tahsisi (altın hisse) ile yönetim kurulunda bu kararlar üzerinde devlete söz hakkı (Destan, 2010:51) verilebilen yöntemde kullanılmaktadır. Ancak doktrinde özelleştirmenin geniş anlamda tanımı oldukça kapsamlı olduğundan, özelleştirme yöntemlerinin sınıflandırılmasında tam bir görüş birliğine varılamamıştır (Orkunoğlu, 2010:4). Her ne şekilde olursa olsun, amaç özelleştirme ise en verimli yöntemin seçilmesi hem milli ekonomiye fayda, hem de toplumsal açıdan kabul görmelidir. Özelleştirme yöntemleri sınıflandırılmasının, bazı yazarlarca ÖİB tarafından yapılandırılan farklı bir şekilde, mülkiyet devrini öngören ve öngörmeyen özelleştirme yöntemleri olarak da sınıflandırılabilirdiği görülmektedir (Orkunoğlu, 2010:5). Bu tür bir sınıflandırmada ise, mülkiyet devrini öngören özelleştirme yöntemleri ve mülkiyet devrini öngörmeyen özelleştirme yöntemleri inceleyebiliriz.

1.5.1.Satış Yöntemi

Kuruluşların aktiflerindeki mal ve hizmet üretim birimleriyle varlıklarının mülkiyetinin kısmen veya tamamen bedel karşılığı devredilmesi ya da bu kuruluşların hisselerinin tamamının veya bir kısmının kuruluşların içinde buldukları şartlar da

dikkate alınarak yurt içi ve yurt dışında, halka arz, gerçek ve/veya tuzel kişilere blok satış, gecikmeli halka arzı içeren blok satış, çalışanlara satış, borsada normal ve/veya özel emir ile satış, menkul kıymetler yatırım fonları ve/veya menkul kıymetler yatırım ortaklarına satış veya bunların birlikte uygulanması yoluyla bedel karşılığı devredilmesi satış yonteminin içeriğini oluşturmaktadır (OİB, 2013).Varlık satışı ile özelleştirmeye konu olan birim, kuruluşun bir fabrikası veya işletmesi olabileceği gibi, arazi, arsa, bina veya kayıtlı taşınır mallar da olabilmektedir.

Özelleştirmede halka arz, yerli ve yabancı sermayeye blok satış, uluslararası piyasalarda kurumsal arz gibi satış yontemlerinden hangisinin kullanılacağı, özelleştirilecek kuruluşun sektör içindeki konumu, sahip olduğu teknoloğisi, yatırım ihtiyacı, uluslararası düzeyde rekabet ve entegrasyon imkanları, pazar payı ve rekabet durumu ile doğrudan ilgilidir (Devrim, 1994:25). KİT'lerin bir kısım aktiflerinin, müesseselerin, tali faaliyet dallarının veya nispeten küçük işletmelerinin satışında uygulanan bu yontemde, satılacak aktifler veya işletmeler belli bir Şirkete, birkaç Şirkete veya konsorsiyuma pazarlık yoluyla devredilebilir. Bu yontem nispi olarak daha hızlı uygulanabilmesi ve değerlemenin daha hızlı yapılabilmesi gibi avantajlardan dolayı tercih edilebilir (Demirtaş ve Türkoğlu, 2002:248). Ancak bu yontemin dezavantajları da bulunmaktadır. Satışta objektiflik davranamama, satışın yapılacağı Şirket ya da konsorsiyumun belirlenmesinde sübjektif değerlendirme ihtimalini taŐıması dezavantajı teşkil edebilir. Bu yontemin diğer bir dezavantajı ise, hisse senedi satışı söz konusu olmadığı için, sermaye mülkiyetinin tabana yayılması, gelir dağılımının düzeltilmesi, tasarrufların hisse senetlerine kanalize edilmesiyle ekonomide atıl tasarrufların önlenmesi, tasarrufların verimli alanlara kanalize edilmesi ve sermaye piyasasının geliştirilmesi gibi özelleştirmeden beklenen amaçların gerçekleŐmesini ihtiva etmemektedir (Tusiad, 1986:19). Dolayısıyla devlet mal varlığının satışı ile sınırlı kalmakta bu nedenle de kamuoyunun tepkisine neden olabilmektedir.

1.5.1.1.Varlık Satışı (Doğrudan Satış Yontemi)

Doğrudan satış yonteminde özelleştirilecek kamu işletmelerinin aktifleri kısmen ya da tamamen satışa sunulmaktadır. Satılması planlanan kamu işletmelerinin aktif değerlerinin aşırı yüksek olmaması, düzgün bir mali yapıya sahip olmaları doğrudan

satış ile özelleştirmede avantaj sağlamaktadır. Doğrudan satış yöntemi daha çok kâr amaçlı mal ve hizmet üreten kamu kuruluşlarının örneğin Türkiye’de KİT’lere bağlı müesseselerle, bağlı ortaklıkların özelleştirmesinde uygulanabilir (Falay, 1994:28).

Varlık satışı, uygulamada ana kuruluşun özelleştirilebilirliğini kolaylaştırmak için küçülmesine yönelik arazi, arsa ve üretim dışı birimlerin satışı şeklinde ve bir bütün olarak satılması hemen hemen olanaksız olan kuruluşların mal ve hizmet üreten tesis ve işletmelerinin satışı şeklinde gerçekleştirilmektedir.

1.5.1.2. Hisse Satışı ile Satış Yöntemi

Kamu kuruluşlarının tüm veya bir kısım hissesinin doğrudan halka, tek bir alıcıya, o kamu kurumunda çalışanlara, yöneticilere veya kurumsal alıcılara satılmasıdır. Satışta kişi başına hisse miktarı sınırlandırılabilir, belli gruplara altın hisse verilebilir, belli gruplara indirim ve ayrıcalıklar uygulanabilir. Bazen de belli miktar hisseler bazalarına bedelsiz devredilebilir. Buna örnek olarak İngiltere’de British Telecom’un hisse senetlerinin kuruluşta çalışanların %36’sına bedelsiz veya indirimli satılması örnek gösterilebilir (Falay, 1994:29).

Özelleştirmenin başarılı olmasında, hisse senedi satışları yoluyla mülkiyetin tabana yayılması ve yerel tasarrufların özelleştirilen kamu kuruluşlarının alımına yönlendirilmesi temel hedeflerden birisidir. Özel sektöre mülkiyet devrinde satılacak birimin özellikleri ve günün ekonomik şartları ile birlikte, hedef alınan yatırımcı grubuna göre satış yöntemi değişmektedir (Acartürk, 2002:23).

Stratejik öneme sahip kamu işletmelerinin satışında ulusal çıkarlar açısından risk oluşturmamak için altın hisse uygulaması ile hisse satışında bazı kısıtlar getirilebilir. Altın hisse ile devlet, kamu işletmesi özel mülkiyete geçse bile özel oy hakkına sahip olur, yabancıların mülkiyetinde belirli bir oranı aşması engellenebilir (Aktan, 1995:39).

Şirket ana sözleşmesinde ülke güvenliğine zarar verecek gelişmelerin önlenmesi, kamu çıkarlarının gözetilmesi, az gelişmiş yörelerin gelişmesi ve üretimin devamlılığının sağlanması gibi konularda devlet adına tek bir hisse tahsisi (altın hisse) ile yönetim kurulunda bu kararlar üzerinde devlete söz hakkı verebilmektedir (Destan, 2010:51).

Hisse senetlerinin ihracı yurt içinde sermaye piyasasında olabileceği gibi hisse senetlerinin satışı doğrudan tek bir alıcıya, halka, işletme çalışanlarına ya da özel bir aracı kuruluşa gerçekleşebilir. Diğer bir yöntem ise borsada halka arz yoluyla satıştır. Bu yöntemde kuruluş hisselerinin yurtiçi ve yurtdışında blok satış, halka arz, halka arzı içeren blok satış, çalışanlara satış, borsada normal veya özel emirle satış, menkul kıymetler yatırım ortaklıkları veya fonlarına satış yoluyla bedel karşılığı devri (OİB, 2013) gibi uygulamaları uygulamaların yanında yurt dışı sermaye piyasaları kanalı ile de gerçekleşebilir. Örneğin; son zamanlarda devlet hisse senetlerinin talep toplama ve satış işlemlerinde özel büyük aracı kurumları kullanılmaktadır. Türkiye Sanayi ve Kalkınma Bankası (TSKB) özelleştirme projelerinde Özelleştirme İdaresi'nin danışman olarak değer tespiti, özelleştirme stratejisinin belirlenmesi gibi alanlarda hizmet vermektedir. Özellikle sermaye piyasasının gelişmiş olduğu ülkelerde yaygın olarak kullanılan bu yöntem, kamu mülkiyetindeki anonim şirketin hisse senetlerinin tamamının veya bir kısmının özel kişi veya kuruluşlara satışı olarak da tanımlanabilir. Bu yöntemin uygulanabilmesi için her şeyden önce özelleştirilecek KİT'in Türk Ticaret Kanununa tabi sermaye şirketine dönüştürüldükten sonra satış yapılabilir.

1.5.1.2.1. Blok Satış Yöntemi

Türkiye'de uygulanan özelleştirme yöntemlerinden en fazla uygulananı blok satış yöntemi olduğu belirlenmiştir. Yaşar (2006) özelleştirme yöntemlerini karşılaştırdığı çalışmasında 1984-2004 yılları arasındaki 138 özelleştirme uygulaması içinden 74 uygulama ile blok satış yönteminin Türkiye'de en çok kullanılan yöntem olduğunu saptamıştır (Kabaklarlı, 2013:32). Blok satış yönteminin en çok kullanılmasının nedenleri arasında; Türkiye'de henüz çok ortaklık kültürünün tam olarak yerleşmemesi, yasaların şirketlerin ana sözleşme değişikliklerine ancak yüzde 50'nin üzerindeki çoğunluk hisselerine imkân vermesi ve özelleşen şirkete çoğunluk hisseye sahip yatırımcıların, finansmanda ve yönetimde kolaylık sağlamaları gibi nedenler sıralanabilir (Yaşar, 2006:123). Özelleştirme kapsamına alınan bazı yem fabrikaları başta olmak üzere 1986 yılından itibaren blok olarak kamu hisselerinin satışı yapılmaya başlanmıştır. Ancak 1989 yılına kadar yapılan blok satış uygulamaları, genellikle küçük iştirak paylarından ibaret kalmıştır (Kilci, 1994:30). Blok satış

uygulamalarında 1989 yılından itibaren bir yöntem değişikliğine gidilerek, gecikmeli halka arz olarak da nitelendirilebilecek, "halka arz kaydıyla blok satış" yöntemi uygulanmaya başlanmıştır.

Bu uygulama ile özelleştirme politikasındaki amaç ve yöntem değişikliği dikkat çekicidir. Geçici bir süre ile halka arz uygulamasından vazgeçilmiş ve özelleştirmenin sermayeyi tabana yayma hedefinden uzaklaşmış, özelleştirmenin diğer bir amacını oluşturan devlete gelir sağlanması hedefine yönelmiştir (Kilci, 1994:31).

Hükümetler blok satış yöntemi ile doğrudan yabancı yatırımları çekebilirler, bu şekilde gelen büyük şirketlerin teknoloji ve yönetim uzmanlığından faydalanırlar. Ancak dezavantajı ise yerel sermaye piyasalarının gelişmesinde fazla bir katkısı olmadığı gibi geniş halk kitlelerinin, küçük yatırımcıların özelleştirmelerde yer almalarını ve hisse sahipliğini artırmaz (Kabaklarlı, 2013:32).

Siyasi iktidarlar özelleştirilen şirketlerin alıcılarını her an aldıkları işletmeyi kolayca devletleştirme tehdidi altında siyasi bağımlılık yaratma potansiyeli taşıyan blok satışı diğer yöntemlere tercih ederler. Özelleştirmenin amacı politikacılar ile şirketler arasındaki ilişkiyi kesmektir. Oysa blok satış yöntemi şirketlerle politikacıların ilişkisini kesmediği gibi daha da yoğunlaştıran bir ortama yönelmektedir (Yaşar, 2006:130,131). Hukuki süreç de, iptallerin yaşandığı bir dönem olmuştur

1.5.1.2.2. Çalışanlara Satış Yöntemi

Şirketin hisselerinin belli bir oranının şirket yöneticilerine ve çalışanlara belirli bir teşvik mekanizması ile ya da teşviksiz satışını içerir. Özellikle çalışanlara sağlanan bu teşvikler; bedelsiz hisse verilmesi, hisse bedelinin taksitle ödenmesi, vergi muafiyeti içeren hisse satışı şeklinde olabilir (Yaşar, 2006: 51).

Bu yöntemde, devletin kendine ekonomik açıdan yük olan bir KİT'i çalışanlara devretmesi ve çalışanların işletmenin sahibi durumuna geçmesi sebebiyle faaliyetlerini daha verimli bir şekilde devam ettirmesi amaçlanmaktadır. Sermayeye katılma ve sahiplik duygusuyla çalışanlarda işletmeye olan bağlılık artarken, sorumluluk duygusu kârlılık ve verimliliğe etki etmektedir.

Hükümetler, özelleştirilen şirketlere ait hisse senetlerinin bu şirketlerde çalışanlar ile halk tarafından satın alınmasını teşvik ederek, mülkiyetin tabana yayılmasını arzu etmektedir. Böylece refahın daha geniş halk kitlelerine ulaşmasını sağlayabilir (Karluk, 1994:138). Zarar eden veya verimsiz KİT'ler kar etmeye başlayınca devlete vergi vererek kamunun gelir kaynaklarını besler ancak işletmenin zayıf finansal durumunun işletme çalışanları ve emeklilerin tasarruflarını riske sokması ve önemli ölçüde ortaklık payı elde edilmemesi halinde verimliliğin yükselmemesi halleri bu yöntemin sakıncaları arasındadır (Cömert, 1998:33).

Bu yöntemi gelir dağılımının daha adil bir yapıya kavuşmasını sağlamaya yönelik olması açısından da göz önüne alınmalıdır.

Türkiye'deki uygulamalar incelendiğinde TEİETAŞ'ın arz edilen %22 oranındaki payın yaklaşık %37 şirket çalışanlarına devredilmesi, Ereğli Demir Çelik Fabrikaları T.A.Ş (ERDEMİR) halka arzında, 1 milyar 65 milyon TL kısmının işçilere personel vakfı aracılığı ile satılması örnek gösterilebilir. Özelleştirmelerde çalışanlara satılan hisse senetlerinin oranı satışlardan elde edilen gelire oranla düşük bulunmaktadır. THY, Petkim, Petrol Ofisi (POAŞ) gibi kuruluşların paylarının çok düşük oranda da olsa bir bölümü mavi ve beyaz yakalı çalışanlara satılmıştır (Kabaklarlı, 2013:33).

Diğer taraftan özelleştirme uygulamalarında çalışanlara satış yönteminin bir diğer şekli olan yönetici kadroya satış yöntemi ile bazı kamu işletmelerinin payları şirketlerin yöneticilerine satılabilmektedir.

1.5.1.2.3. Halka Arz ve Borsada Satış Yoluyla Özelleştirme

2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'na göre halka arz; sermaye piyasası araçlarının satın alınması için her türlü yoldan halka çağrıda bulunulmasını; halkın bir anonim ortaklığa katılmaya veya kurucu olmaya davet edilmesini; hisse senetlerinin borsalar veya teşkilatlanmış diğer piyasalarda devamlı işlem görmesini; bu kanuna göre halka açık anonim ortaklıkların sermaye artırımları dolayısıyla paylarının veya hisse senetlerinin satışını ifade eder

KİT'lerin özelleştirilmesinde bu yöntem kullanılacaksa yayın organları ile yurt içi ve yurt dışında duyurularak özelleştirilecek şirket hakkındaki tüm bilgiler ve

müracaat esasları, aracı kurumlar tarafından talep sahiplerinin bilgilerine sunulmaktadır

Sermaye piyasası kanalı ile hisse senedi satışı birkaç yöntemle yapılabilmektedir. Birinci metot da hisseler için bir tavan fiyatı tespit edilmekte ve ihale yoluna başvurulmaktadır, buna “İngiltere modeli” de denilmektedir. İkinci metot da ise hisseler sabit bir fiyatta halka arz edilmektedir. Buna da “Fransız modeli” denilmektedir (Atasoy, 1993:187). Bu iki metot arasındaki fark; fiyatın tespitinden kaynaklanmaktadır. İngiltere modelinde, fiyat tespitini piyasa mekanizması üstlenmekte ve bu metotla satış hasılasını en üst seviyeye getirmek mümkün olabilmektedir. Diğer metotta ise gerektiğinde özelleştirmenin başarısı açısından daha düşük bir fiyat tespit edilerek hisselerin kolaylıkla satışı sağlanabilmektedir (Atasoy, 1993:188).

Kamu mülkiyetindeki anonim şirketin bütün veya bir kısım hisse senedinin özel kişi veya kuruluşlara satışı olarak tanımlanan bu yöntemin uygulanabilmesi için ilk önce özelleştirilecek KİT’lerin sermayesi hisse senetlerine bölünmüş ve ticaret hukukuna tabi sermaye şirketleri şekline dönüştürülmeleri gerekir. Daha sonra hisse senetleri satışa çıkarılacak KİT’in piyasa değeri belirlenerek (Demirtaş ve Türkoğlu, 2002:247) işlemler tamamlandıktan sonra satış yöntemi belirlenerek satış ilanı yapılır ve böylece özelleştirme faaliyeti fiilen başlamış olur.

Özelleştirmelerin ilk yıllarında, hisse senetlerinin değerinin tespitinin zor olması ayrıca Türkiye’de halkın yeterli tasarrufunun bulunamaması ve borsanın yaygın olmayışından dolayı yeterli satış olmamış ve hisse senedi fiyatları ilk ihraçta yüksek tutulmuştur. Özelleştirmede halka arz ve çalışanlara satış uygulamasına 1988 yılında uygulanmıştır.

Genellikle ülkemizdeki özelleştirmenin bir hareket olarak başladığı bir dönem (Yüksel, 2000:92) ve gerçek anlamda başlangıç noktası olarak nitelendirilen bu uygulama, ölçeği ve niteliği nedeniyle Teletaş’daki kamu hisselerinin halka arz edilmesi özelleştirme uygulamalarında önemli bir aşama oluşturmuştur. Teletaş’ın yüzde 40 oranındaki hissesinden yüzde 22’lik bölümü 1988 yılında halka ve çalışanlara arz edilmek suretiyle satılmıştır.

Mülkiyetin halka arz yoluyla değişmesindeki en büyük risk denilen “içerdekilerin spekülasyon”dur. Örneğin Şili’de 1970’lerin ortasında, Allende rejimi ile devletleştirilen şirketler hızlı bir şekilde özelleştirilirken; özelleştirilen firmaların başlıca

alıcısı, hükümetle yakın ilişkili bir grup, kontrolleri altındaki bankalardan borçlanarak hisselerin önemli bölümünü kontrol etmiş ve hisse senedi piyasasında fiyatlar yükselmiştir. Reel çıktıya ve sermayeye oranla toplam finansal varlıklar balon şeklinde artış göstermiştir (Kabaklarlı, 2013:35). Şirket içinde yer alan yöneticiler ile çalışanların şirketle ilgili henüz kamuya açıklanmamış hisse senedi fiyatlarını etkileyebilecek bilgilere sahip olması ve bu bilgileri, menfaatleri doğrultusunda fırsat eşitliğini bozacak şekilde kullanması “içerden öğrenenlerin ticaretidir” ve 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu’ mevzuatınca yasaklanmıştır. Halka arz yönteminde borsada daha fazla alıcı çekebilmek için hisse senedi arz fiyatının gerçek değerinden daha düşük fiyatlandırılması yöntemde devletin özelleştirme gelirinin beklenenden az olmasına neden olabilir.

Bu yöntemi ile özelleştirmenin sağlayacağı avantajlardan bir tanesi, yatırımcılar arasında bireysel yatırımcıların payını artırarak hisse fiyatlarındaki dalgalanmaları azaltmanın mümkün olmasıdır (Albayrak, 1994:78). Oysa kurumsal yatırımcıların büyük hacimlerde alım yapmalarından, piyasadaki gelişmelere daha hızlı tepki göstermeleri, işlem hacimlerini yükselterek hisse fiyatlarının dalgalanmasına yol açabilmektedir. Yapılan araştırmalar göstermiştir ki ülkemizde uzun yıllar halka arz yöntemi ile özelleştirmeler blok satışların gerisinde kalmıştır.

1.5.1.2.3.1. Talep Toplama Yöntemi

Özelleştirilmesi planlanan işletmenin hisse senetlerine yönelik talepler toplanır ve talepler sonucunda oluşan fiyatların değerlendirilmesi ile hisse senetlerinin talep edenler arasındaki dağılımı kararlaştırılır. Sabit fiyatlarla talep toplama ve fiyat teklifi alma yoluyla talep toplama şeklinde iki yöntemle gerçekleşir.

1.5.1.2.3.2. Sabit Fiyatla Talep Toplama

ÖİB, sabit fiyatla toplama yönteminde sabit bir satış fiyatı belirler. Elde edilen talep miktarı arzdan az ise tüm talepler karşılanırken, arzdan fazla ise arz edilen tutar toplam talep eden yatırımcı sayısına bölünerek talepler karşılanır.

1.5.1.2.3.3. Fiyat Teklifi Alma Yoluyla Talep Toplama

Bu yöntemde ÖİB tarafından belirlenen asgari satış fiyatına göre talepler en düşükten en yükseğe doğru sıralanır. Birikimli olarak en çok hisse senedinin satılabildiği fiyat satış fiyatı olarak belirlenir ve bu fiyattan tüm talepler karşılanır (Sevil, 1996;28). Hisse senetlerinin ilk halka arz edildiklerinde daha fazla yatırımcıyı çekmek amacıyla hisse senetlerinin gerçek değerinin altında fiyat belirlenerek satılmasına düşük fiyatlama denilmektedir. Düşük fiyatlama ile yatırımcılar ilk anda pozitif kazanç elde ederler.

1.5.1.2.3.4.Halka Arz Yönteminde Aracılık Yüklenimi

Hisse senetlerinin halka arzında yatırım bankaları ya da aracı kurumların aracılık fonksiyonundan yararlanılmaktadır. Aracı banka ya da kurumun halka arz sırasındaki fonksiyonu çıkarılan hisse senetlerinin aracılık yüklenimi sözleşmesi ile satılmayan kısmı yeniden satılmak üzere satın alması ve bu şekilde iletmenin ilk anda oluşabilecek fiyat dalgalanmalarına karşı korunmasıdır (Altıntaş, 1988:163). Özelleştirilecek KİT'lerin gerçek değerinin belirlenmesi bu yöntemde yapılacak uygulamalarda daha da önem kazanmaktadır

Hisse senedinin ihracında karşılaşılan en önemli iki sorun doğru fiyatlama ve hisselerin dağılımıdır. Hükümetler özelleştirme ile elde edecekleri geliri maksimize etmek için ihraç edilen hisse senedi fiyatının yüksek olmasını isterler. Brokırılar ya da aracı kurumlar ise daha düşük fiyatla çıkarılan hisse senetlerini, borsada satışı kolay olacağı için tercih ederler. Hükümetlerin özelleştirmeden elde etmeyi bekledikleri diğer bir amaç ise kamu sermayesinin tabana yayılması ve halkın mülkiyetinin genişletilmesidir (Kabaklarlı, 2013:37). Oysa aracı kurumlar için kurumsal yatırımcılara satış daha etkin olabilmektedir. Hükümet ve kamu hisselerinin özelleştirilmesindeki aracı kurumlar satış işlemleri başlamadan anlaşmaya varmaları borsada oluşacak fiyatın sağlıklı bir şekilde belirlenmesinde önemlidir.

1.5.1.2.3.5. Halka Arz Yöntemiyle Özelleştirmede Fiyatlama

Borsada ilk kez arzla özelleştirilecek kamu işletmelerinin fiyat/kazanç oranı ile hisseleri borsada işlem gören benzer firmaların fiyat/kazanç oranı karşılaştırılarak firmanın değeri yaklaşık olarak belirlenir. Karşılaştırmanın sağlıklı olması açısından iki işletmenin arz, talep, sermaye yapısı ve mülkiyet yapısının benzerlik göstermesi gerekmektedir (Kabaklarlı, 2013:37). Özelleştirme kapsamına alına KİT'lerin değerinin belirlenmesi sırasında benze yapıdaki bir başka firmayla karşılaştırmak suretiyle değerinin tespit edilmesidir diyebiliriz.

Aynı sektöre faaliyet gösteren işletmelerin çok azını İMKB'de işlem görmesi, kamu işletmelerinin halka arz öncesi mülkiyetinin kamuda olması bu yaklaşımı ve değer tespitini güç kılmaktadır. Bunun yanında halka arzların ilk işlem gününde ihraç primlerinin oluşması ile hisse fiyatının değerini altında belirlenmesi kamu işletmelerinin düşük değerlendirildiği şeklinde kamuoyunda yorumlara neden olmaktadır (Yazıcı, 1997:135). Halka arz edilen işletmenin halka arzlar sonucunda oluşan fiyatın değerden düşük ya da yüksek olmasında hisse senetlerine olan talep önemli bir etkidir.

1.5.2. Finansal Kiralama

Özelleştirmede bazen satış yönteminin uygulanmasından önce kamu iktisadi teşebbüslerinin mali yapılarının iyileştirilmesi ve satışa arz edilir bir duruma getirilmesi için kiraya verilmesi gerekmektedir. Bu yöntem daha çok özelleştirilmesi planlanan KİT'lerin mali yapılarını iyileştirmek ve böylece özelleştirmeye hazır hale getirmek için uygulanmaktadır. Avrupa Finansal Kiralama Birliği, özelleştirme ile aradaki farkı ortaya koyacak biçimde (Akbelen, 2007:20) tanımını şöyle yapmıştır. “Finansal kiralama, belirli bir süre için kiralayan ve kiracı arasında düzenlenen, üreticiden, kiracı tarafından seçilip kiralayan tarafından satın alınan malın mülkiyetini kiralayanda, kullanımını ise kiracıda bırakan bir sözleşmedir”. Kiralanan malın kullanımı belirli bir kira karşılığında, belirli bir süre için kiracıya bırakılmaktadır (İktisat Bankası Yayınları, 1986:6).

Mülkiyet transferini öngörmediği için gerçek bir özelleştirme yöntemi olmayan finansal kiralama ile özelleştirilecek KİT'lerin mali yapıları güçlendirilebilir, serbest piyasa koşullarına göre çalışacak duruma getirilebilir (Akbelen, 2007:20). Türkiye'de

de hukuki bir temele dayanan finansal kiralama (3226 sayılı kanun, 1985) alanında faaliyet gösterecek şirketlerin, pay senetlerinin tümü ada yazılı olmak üzere anonim şirket biçiminde kurulmaları zorunludur. KİT'lere ait fabrika binaları makine teçhizat, ulaştırma araçları gibi menkul ve gayri menkul mal varlıkları sözleşme ile belli bir süre (yasada en az dört yıl denilmektedir) ve tespit edilen bedel karşılığında özel şirketlere kiralanmasını belirten bu yöntemde sözleşme ile mülkiyet devri söz konusu değildir ve malın mülkiyetini kiralayanda, kullanımını ise kiracıda bırakan bir sözleşmedir. KİT'lerin, sözleşmeye konulması koşuluyla, belli olan sürelerin sonunda kiracı tarafından satın alınması imkânı olan bu yöntem, uygulamada çoğunlukla hizmet kurumları için uygun bir yol olarak benimsemektedir.

1.5.3. Yönetim Devri

İşletme sözleşmesi yöntemi adı verilen bu yöntemde KİT'lerin yönetimi özel sektöre devredilmektedir. İmzalanan sözleşmelere eklenecek bir madde ile belli sürelerin bitiminde KİT'in kendisi de şirket tarafından satın alınabilmekte, ancak yöntem olarak bu transferin mutlaka yapılması gerekmemektedir. Devletin kamu işletmelerindeki mülkiyet hakkını saklı tutarak sadece yönetimin özelleştirmesidir Bu yöntem daha çok Avrupa ülkelerinde kullanılmaktadır. Yönetimin devri yöntemi ile gerçekleştirilecek olan özelleştirmenin başarılı olabilmesi için bu işlemleri gerçekleştiren kuruluşların güçlü ve deneyimli olması gerekir. Daha çok turizm, sağlık hizmetleri, şehir içi toplu taşımacılık hizmetlerinde faaliyette bulunan kamu kuruluşlarının özelleştirilmesinde uygulanabilecek bir yöntem olarak kabul edilmektedir (Örsdemir, 2002:21). Ayrıca hava alanları ve atık su ünitelerinin özelleştirilmesinde kullanılmaktadır

Ülkemizde 2983 sayılı kanunla yönetimin devri yöntemi bir müessese olarak Türk Hukuk Mevduatına girmiş bulunmaktadır. İşletme hakkı devri adı verilen bu müessese ayrıntılı olarak kamu ortaklığı fonu yönetmeliğinde düzenlenmiştir. 2983 sayılı tasarrufların teşviki ile kamu ortaklığı yönetmeliğine göre işletme hakkı yurt dışındakilerde dâhil olmak üzere kamu iktisadi girişimlerine ait müessese, bağlı ortaklık ve işletmelerin mülkiyet hakkı saklı kalmak kaydıyla belirli bir bedel karşılığında belli bir süre ve şartlar dâhilinde gerçek ve tüzel kişiler tarafından işletilmesi demektir.

1.5.4. İhale Yöntemi

Bu yöntemde devlet, kamusal mal ve hizmetlerin arzını, açılacak bir ihale ile özel kişi ve kuruluşlara devretmektedir. Genelde hizmet sektöründe başvurulduğu için, mülkiyet transferini gerektirmeyen, sadece hizmet arzını özel kesime devreden bir yöntemdir (Kök, 1993:108). İhaleyi kazanan kuruluş ihale konusu işleri yerine getirir ve karşılığını kamu kurumundan alır. Başka bir deyişle özel kesimin mal ve hizmet üretiminin kamu kesimince finanse edilmesidir.

Bu yöntem, sözleşme yapılacak kişi ve kuruluşları ihale ile belirlediğinden ihaleyi almak isteyenlerin oluşturacağı rekabet ortamı sayesinde maliyetlerin düşmesi ve kalitenin iyileşmesiyle devletin mal ve hizmetleri kendi üretmesi yerine özel kesime devretmesinden yüksek düzeyde tasarruf sağlaması imkânı mevcuttur.

Ülkemizde de özellikle 1980'den sonra belediyelerce yol, cadde, sokak yapımı, parkların düzenlenmesi vb. hizmetlerde yoğun bir şekilde bu yönetime başvurulmaktadır. 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu ile ülkemizde genel ve katma bütçeye dahil dairelerin, il özel idareleri ve belediyelerin alım, satım hizmet, yapım, danışmanlık vb. işlerini özel kesime yaptırmaları mümkündür.

İhale yönetimi, hizmet kalitesinin yükseltilmesi, hükümet üzerindeki idari yükün azaltılması ölçek ekonomisinin bulunmadığı alanlarda kaynakların etkin kullanılması ve verimliliğin artırılması yararlı olabilmektedir. Ancak uzun vadeli sözleşmeleri yapmak, özel kesim şirketini tekelci durumuna getirerek kamusal maliyetlerin yükselmesine ve bazen de sosyal amaçların gerçekleştirilememesine yol açabilmektedir.

1.5.5. İmtiyaz (İşletme Hakkı Devri)

Kamu kuruluşlarının veya işletmelerin aktiflerindeki mal ve hizmet üretim birimlerinin mülkiyet hakkı kamuda kalmak şartı ile belirli bir süre ve şartlar altında, bedel karşılığında işletilmesi hakkının özel sektöre verilmesidir (Doğan, 2012:20).

Devletlerin yapısında anayasal kısıtlamaların yokluğunda ortaya çıkan tekeller durumu, doğal tekeli yaratır, liberallere göre bu özelliklere sahip devlet ise tekeller devlettir (Aktan ve Eker, 1992:112). Bu yöntem özellikle telekomünikasyon hizmetleri,

elektrik ve su, doğalgaz, demiryolları gibi sanayide ölçek büyümesi sonucu firmada ortalama maliyetlerin düşmesiyle ortaya çıkan doğal tekelin söz konusu üretim faaliyetlerini piyasa ekonomisine imtiyaz yöntemi ile geçmektedir. Diğer bir ifade ile doğal tekelleşmenin olduğu üretim alanları, bu sözleşme ile özel kesime devredilmektedir. İmtiyaz yönteminde kilit nokta pazarlık sürecidir. Pazarlık sonucunda imtiyaz, sözleşmede nitelikleri belirlenen mal veya hizmeti en düşük bedel ile piyasaya sürmeyi kabul eden firmaya verilmelidir. (Tüsiad, 1992:19). İşletme hakkı devirlerinde devir süreleri yasada;

“4046 sayılı kanun’un 18. maddesinde ise satış, kiralama, işletme hakkının verilmesi, mülkiyetin gayri aynı hakların tesisi, gelir ortaklığı modeli ve işin gereğine uygun sair hukuki tasarruflar özelleştirme yöntemleri olarak sayılmıştır. Buna göre kamuya ait elektrik üretim tesislerinin özelleştirilmesi 18. maddede belirtilen özelleştirme yöntemlerinin biri veya birden fazlası birlikte uygulanmak suretiyle gerçekleştirilecektir. Yine aynı kanunun 15. maddesinde belirtildiği üzere işletme hakkı verilmesi, kiralama veya benzeri diğer yöntemlerle kullanma hakkının devir süresi 49 yılı geçemeyecektir”

şeklinde belirlenmiştir. Bu sürelerin sonunda işletme hakkı devir edilen tesisler tüm ilave yatırımları bedelsiz olarak ve çalışır durumda devlete teslim edilmektedir.

1.5.6. Ortak Girişim

1580 Sayılı Belediye Kanununun 19.maddesine göre “Belediye idareleri, kanun ile kendilerine verilmiş görevleri yerine getirdikleri takdirde, belde halkının müşterek ve medeni ihtiyaçlarını karşılamak için şirket kurabilirler ve mevcut şirketlere de iştirak edebilirler” hükmüyle belediyelerin şirket kurmalarına izin verildiği çok açıktır.

Belediyeler daha etkin hizmet sunabilmek ve hemşehrilerine götüreceği hizmetlerde yüksek verime ve tatmin edici sonuçlara ulaşabilmek amacıyla, stratejik iş birimlerini “şirket” statüsüne sokarak özel hukuk hükümlerine göre işletmektedirler (Azaklı, 1999:37). Halkın beklediği hizmetleri yerine getirmek isteyen ancak, yasalarla, tüzüklerle, yönetmeliklerle ve benzeri uygulamalarla eli kolu bağlanan ve hizmet üretmede sıkıntı yaşayan belediyeler, söz konusu şirketleri kurarak, yaratıcı kimliğiyle ağır vesayet denetiminden kurtulmayı ve daha verimli hizmet sunmayı hedeflemektedirler.

Özellikle büyük ölçekli ve rizikolu yeni yatırımların kamu sektörü ile özel sektörün belli oranlarda ortak olduğu anonim şirketlerce gerçekleştirilmesi veya mevcut üretim veya hizmet birimlerinin özel sektörü açılması suretiyle karma kuruluşların oluşturulması, bu yöntemin başlıca uygulama biçimlerini oluşturur (Altıntaş, 1988:59). Uygulamada hemen hemen bütün ülkelerde karma iktisadi girişimler anonim şirket şeklinde kurulmaktadır. Geniş anlamda düşünüldüğünde ortak girişim yöntemi her ne kadar bir özelleştirme uygulaması olarak düşünülebilse de, özelleştirme taraftarları kamu-özel kesim ortaklığının ancak belirli bazı alanlarda ve sınırlı olarak uygulanması görüşünü savunmaktadırlar (Tüsiad, 1992:19-20). Ortak girişim ya da karma iktisadi girişimcilik olarak da adlandırılan bu yöntem, kamu kesimi ile özel kesim birlikte ortaklık kurmak suretiyle bazı faaliyetleri yürütebilmektedirler. Ortak kurulacak şirketlerde kamu payının daha düşük tutulması sistemi özelleştirmeye daha yaklaştıracaktır.

Çeşitli ülkelerde yaygın biçimde uygulanan ve iyi düzenlendiği takdirde her iki kesimin avantajlarını bir araya toplayan ve özellikle büyük ölçekli ve rizikolu yeni yatırımların gerçekleştirilmesinde başarı ile uygulanabilecek bir yöntemdir.

1.5.7. Serbestleştirme (Deregulation) Yöntemi

Bu yöntem ile (deregulation), devletin ekonomik sektörler üzerindeki kısıtlamalarına, fiyat ve ücret denetimlerine yasal düzenlemeler ile son verilmesidir. Asıl amaç bütün sektörlerde sübvansiyonlara son vermek, rekabet ortamını sağlamak ve ekonomide verimliliği ve karlılığı artırmaktır. Türkiye’de 24 Ocak 1980 istikrar programı doğrultusunda yürürlüğe konulan bu yöntem sistemli olarak ilk kez ABD’de uygulanmıştır (Aktan ve Eker 1987:115). ABD’de 1980’li yıllarda özellikle Reagan döneminde giderek yaygınlaşmış ulaştırma ve bankacılık gibi değişik sektörlerde uygulanmıştır. Türkiye’de ise mevduat faizlerini belirleme yetkisi hükümetten bankalara devredilmiş, evrensel hizmetlerin sunulduğu piyasalarda da, bu piyasaların kendine has özel durumlarının imkân verdiği ölçüde serbestleştirme ve özelleştirme uygulamalarına yer verilmiştir/verilmektedir (Solak, 2012:179). Bu yöntemde, devlet kendisinin yürütmekte olduğu kamu hizmetlerinin yanında aynı hizmetin özel girişimcilerce de yapılmasına izin vermektedir. Böylece tüketicilerin hizmetler konusunda en iyi şekilde

tatmin olmaları amaçlanmaktadır. Böylece devletin ekonomideki payı daraltılmaya başlanmakta ve serbest piyasa ekonomisinin işleyişi içinde hizmetler sunulmaktadır (Örsdemir, 2002:10).

Türkiye'de eğitim ve sağlık alanlarında kamunun yanında özel girişimin faaliyetlerine de öteden beri izin verilmektedir. Ayrıca, çay, elektrik ve tütün gibi alanlarda 1984'den sonra devlet tekellerinin kaldırılması yoluna gidilmiştir.

Yasal ve kurumsal serbestleşme yöntemi devletin ekonomik sektörler üzerindeki kısıtlamalarını yasal düzenlemeler ile kaldıran bu yöntemle, fiyat ve ücret denetimlerine son verilmekte ve kamu tekelleri kırılmaktadır. Doğal tekellerin serbestleştirilmesi ve özelleştirilmesinde gözetilen temel amaçlardan birisi etkinlik artışıdır. Etkinlik artışını sağlayacak en önemli araç ise rekabettir. Doğal tekeller serbestleştirildikten sonra sınırlı bir rekabet söz konusu olduğundan, etkinlik artışı da buna paralel olarak sınırlı olmaktadır. Bununla birlikte; genel itibariyle piyasaların serbestleştirilmesinin etkinliği artırdığı söylenilebilir (Solak, 2012:181). Bu politikaların temel amacı bütün sektörlerde rekabetin canlandırılması ve dolayısıyla ekonomide verimliliğin yükseltilmesidir. Yasal ve kurumsal serbestleşme politikaları ile özel girişimlerin piyasada faaliyette bulunmaları teşvik edildiğinden özelleştirme yöntemi olarak kabul edilmektedir.

1.6.ÖZELLEŞTİRMENİN ETKİLERİ

Dünya üzerindeki ekonomileri; ister gelişmiş, isterse gelişmekte olan bir ülkede olsun devlet, hem mal üretiminde hem de hizmet üretiminde yer almakta ve sanayileşmenin güçlenmesinde en büyük destekleyici güçtür. 70'li yıllarda güçlenen Neo-liberal politika akımına kadar dünyada en büyük işverenler genelde devletlerdir. Diğer bir ifadeyle özelleştirme akımının başladığı bu döneme kadar çalışan ücretli kesim ağırlıklı olarak devlet tarafından istihdam edilmektedir. Devlet sendikal hareketlerin gelişmesinde ve toplu pazarlığın kurumsallaşmasında temel rol oynamaktadır. 1970'lerde başlayan ekonomik krizle liberal ekonomi tarafından bu durum, serbest piyasa ekonomisi için bir taviz olarak değerlendirilmekte ve krizin ortaya çıkış nedeni devletin piyasadaki rolü ile açıklanmaktadır. Ülkemizde de bu durum hemen hemen aynı karakteristik özellikleri taşıyan bir yapıya sahiptir.

Ülke ekonomisinin teknolojik açıdan yeniden yapılanması ve sanayileşmesi sürecinde sermaye birikimi sağlamasında öncü kabul edilen KİT'ler, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren, birçok sorunla karşılaşmıştır. Çeşitli tarihlerde çıkartılan yasalar ve yapılan uygulamalarla sorunlar çözümlenmeye çalışılmış, ancak sorunlar net bir şekilde çözülememiştir (Bakan vd. 2013:295). Tüm çözüm önerileri, ilgili yasalar ve yapılan çalışmalar sorunları sadece kısmen çözmüştür. Uzun yıllardır Türkiye'nin gündeminde olan "özelleştirme" çalışmaları ancak 1980 yılı sonrası ekonomik uygulamalarıyla hız kazanmış ve KİT sorunlarının tek çözüm formülü olarak görülmeye başlanmıştır.

Özelleştirmeler, sosyal, politik, ekonomik, yapısal ve kurumsal yönleri itibariyle değerlendirilmesi gereken bir süreçtir (Yavilioğlu vd.2013:105.)

Özelleştirmenin temel mantığını oluşturan bir işletmenin, kamu sektöründen özel sektöre devri olduğuna göre, yönetim ve endüstri ilişkileri açısından da köklü değişiklikler meydana getirebilir.

Endüstri ilişkileri açısından işçi-işveren ilişkileri, sendikacılık ve toplu pazarlık sistem ve geleneği, işçilerin çalışma koşulları, ücret, kıdem ve terfi sistemleri büyük ölçüde değişime uğrayabilmektedir. Bu çerçevede şüphesiz, özelleştirmeden en fazla çalışanların ve örgütlerinin etkilendiği açıktır. Özelleştirmelerin sosyal anlamdaki etkileri, işgücü, ücret, maaşlar, çalışma koşulları, özelleştirme öncesi ve sonrası dönemde işgücüne sağlanan katkılar (Yavilioğlu vd, 2013:105) göz önüne alınarak analiz edilmelidir.

Özelleştirme uygulamaları sırasında ve sonrasında ortaya çıkan sonuçlara bakıldığında bunun çalışanlar üzerindeki etkisi dolaylı ve dolaysız olmak üzere farklı şekillerde hissedilmektedir. Bu uygulamalar sonucunda işsizlik ve enformel istihdam şekilleri artmakta, sendikalar üye kaybetmeye başlamakta, reel ücretlerde azalış olmakta, bunun sonucunda da ulusal gelir içindeki çalışanların payı azalmaktadır (Müftüoğlu, 1997:37).

Türkiye'de özelleştirme olgusu serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılması, sermaye piyasasının geliştirilmesi, mülkiyetin ve gelirin tabana yayılması, devletin gelirlerinin artırılması, giderlerinin azaltılması, kaynaklardan optimum faydalanılması, yabancı sermaye girişinin sağlanması gibi birçok ekonomik

amaç yanında toplumsal, sosyal ve siyasi hedefleri de bünyesinde (Bakan vd, 2013:295) barındırmaktadır.

Özelleştirilen şirketlerin, özelleştirme işlemi gerçekleştikten sonra ürettikleri malların ve sundukları hizmetlerin fiyat, kalite ve çeşit bakımından nasıl bir değişim gösterdikleri ve bu değişikliklerden sonra sağlanan toplumsal faydanın ne olduğunun doğru bir şekilde analiz edilmesi, özelleştirmelerin sosyo-ekonomik etkilerinin anlaşılması ve değerlendirilmesi bakımından önemlidir. Yine buna ek olarak, özelleştirmeden beklenen en önemli faydalar açısından da kaynak dağılımının ne şekilde etkilendiği ve gelir dağılımında ne tür değişikliklerin ortaya çıktığının belirlenmesi de özelleştirmelerin sosyo-ekonomik etkilerinin anlaşılmasında önemlidir. Bu nedenlerle, özelleştirmelerin sosyo-ekonomik etkilerinin analizi yapılırken sadece işgücünün durumunun analizi yeterli olmayabilir. Diğer taraftan özelleştirme ile siyasal rejim, demokratikleşme arasında karşılıklı etkileşim söz konusu olduğundan, özelleştirmeden beklenen faydalardan biri de demokratikleşmeyle ilgilidir.

Yapılan çalışmalar sonucunda özelleştirmenin, en fazla sosyo-ekonomik etkileri, finans piyasasına etkileri ve politik etkileri olduğu görülmektedir.

1. 6.1.Özelleştirmenin Sosyo-Ekonomik Etkileri

Özelleştirme Neo-liberal politikaların da etkisiyle, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki yapısal reformların merkezi bir unsuru olmuştur. Özelleştirme eksenli politika ve uygulamaların ilk etkileri kamu işletmeleri çalışanları üzerinde görülmektedir (Çoban ve Seçme, 2002:1) olumsuz yönleriyle sosyo-ekonomik etkileri belirginleşmektedir.

Geniş bir sosyo-ekonomik yansımayı beraberinde getiren özelleştirme programının sonuçları işsizlik, sendikasılaştırma, çalışma koşullarının ağırlaşması, özel tekellerin oluşması, kamu mallarının değerinden düşük fiyatlarla elden çıkarılması, sosyal hukuk devleti ilkesinin zayıflatılması gibi önemli sonuçlar olarak sıralanmaktadır.

Özelleştirme sonrası özelleştirilen kuruluşlarda istihdama türüne ilişkin tartışmaların yanında özelleştirme uygulamaları sonrası ortaya çıkan işten çıkarmalar bir diğer sorun alanı olmuştur. Yine özelleştirilen kurumlarda ortaya çıkan bir diğer sorun

çalışanların sendikasılaştırma yoluna başvurulmasıdır. Özellikle çimento, kâğıt, gübre ve petro-kimya tesislerinde yapılan özelleştirme çalışmaları sonucunda bölgesel tekellerin oluştuğu, yaygın taşeronlaşma ve işten çıkarmalar dikkat çekici mahiyettedir (Yayman, 2002:154).

Özelleştirme sonrası dönemde sosyo-ekonomik anlamda en fazla etkiyi işgücü piyasasında ve gelir dağılımında, gösterdiği belirlenmiştir.

1.6.1.1. İşgücü Piyasasındaki Etkileri

Özelleştirme sonrasında da firma sahipleri/yönetimi verimliliği artırmak amacıyla fazla işgücünü azaltmak isteyebilir. Bu nedenlerden dolayı özelleştirmelere bağlı olarak iş gücü kayıpları ortaya çıkabilmektedir. Bu durum hemen tüm özelleştirmelerde görülmüş, işsizler ordusu büyümüştür. Hükümetler tarafından önlemler alınması ve yasal düzenlemeler yapılarak işgücü kaybını minimize edilmesi, hatta tamamen ortadan kaldırılması mümkün olabilir (Yavilioğlu vd, 2013:105). Ancak bu hiç de öyle olmamıştır. İstanbul Milletvekili Sayın Umut ORAN tarafından TBMM verdiği 12.04.2013 tarih ve 7/20036 esas sayılı yazılı soru önergesine, Maliye Bakanı Sayın Mehmet Şimşek tarafından verilen 30.04.2013 tarih ve 35831094/610 sayılı cevabında;

“1995 yılında Türk Telekom bünyesinde bulunan personel sayısı 74.840’tur. Özel hukuk hükümlerine tabi bir anonim şirket olan, Türk Telekom’da 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’na tabi ve “kamu personeli” niteliği taşıyan personel bulunmamaktadır. Türk Telekom’da çalışan personel sayısı 2005 yılı itibariyle 51.737 iken, özelleştirme sürecinde tanınan yasal haktan yararlanan 18.730 kişi kendi istekleriyle başka kamu kurum veya kuruluşlarına nakledilmiş, toplamda 20.311 personel ise başta emeklilik olmak üzere ölüm, belirli süreli iş akdinin sona ermesi, işveren tarafından haklı nedenlerle fesih, bayan çalışanların evlilik nedeniyle tazminatlı istifası vb. nedenlerle Türk Telekom’dan ayrılmışlardır. Aynı dönemde 11.471 yeni personelin işe alımı çerçevesinde 2012 yılı sonu itibariyle çalışan personel sayısı 24.167 olarak gerçekleşmiştir”

diyerek konuyu açıklamıştır. Görülen o ki özelleştirme sonrası Türk Telekom’da 50.000 personel azalmıştır. Özelleştirme uygulamalarının sonuçlarından biri sendikasılaşma iken diğeri de işsizliktir. Özelleştirme ve bunun diğeri bir uzantısı olan taşeronlaşma uygulamaları sonucu sendikalaşma oranı düşmektedir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının verilerine göre, özelleştirmenin yasal zemine oturtulduğu yıllara bakıldığında 1984 yılı Temmuz ayı itibariyle 2.553.384 işçinin 1.427.271 sendikalıdır.

Bu oran işçilerin %55,9 unun sendikalı olduğunu göstermektedir. 2013 yılı Temmuz ayına geldiğimizde 11.628.806 işçinin 1.032.166 sının sendikalı yani %8,88 e düştüğünü görüyoruz (ÇSGB, 2013).

Çalışanlar serbest piyasa ekonomisi içinde yarış halinde olup tüm çalışma koşullarını kabul etmek zorunda kalmaktadırlar. Bunun sonucunda da örgütlü olmayan, sendikal ve sosyal korunmadan uzak kesimler oluşmaktadır. Enformelleşmenin de temeli güçlendirilmekte piyasa kârı içinde toplumsal barış da yok edilmektedir. Özelleştirme ile sendikasızlaşma iç içe giren iki kavram haline gelmektedir. Özelleştirme sendikasızlaşmaya neden olurken, mevcut kamu işletmelerinde çalışanları da zor durumda bırakmaktadır (Gül, 2004:65-66).

İş kaybı düşüncesiyle zor şartlara tabi çalışan işçiler özelleştirme uygulamalarından en büyük sıkıntıyı çeken kesim olarak her zaman karşımıza çıkacaktır.

1.6.1.2. Gelir Dağılımına Etkileri

Gelir dağılımı, sadece iktisatçılar değil diğer sosyal bilimciler açısından da ilgi çekici bir konudur. Gelir dağılımı, bir ülkede yaşayan bireyler tarafından üretilen mal ve hizmetlerden elde edilen toplam gelirin, yine o ülkedeki bireylere dağılım araçları ile paylaşılmasını veya bölüşümünü ifade eder (Işığışık, 1998:2). Devletin gelir dağılımındaki dengesizliği gidermesi temel görevleri arasındadır. Özelleştirme uygulamalarında bu konuya dikkat edilememiştir.

Özel sektördeki yatırımcılar ya da faaliyette bulunanlar “kâr” amaçlı çalıştıklarından yatırımı da kendilerine en yüksek getiriyi sağlayacak olan zengin yörelerde yaparlar. Şimdiye kadar yoksul veya zengin ayrımı gözetilmeksizin devlet eliyle gerçekleşen yatırımlar, özel sektöre geçtiğinde ekonomik kararlar “kâr” odaklı alınacağından bölgelerarası gelir adaletsizliği de artacaktır (Gül, 2004:67). Bunun sonucun da ortaya çıkacak en belirgin özellik ise bölgeler arası gelir dağılımı farkları büyüyeceği ve bölgelerarası ekonomik eşitsizliği getireceğinden, etnik ve toplumsal çatışmaya dahi sebep olma olasılığı vardır.

KİT'lerin yarattığı istihdam yanında, gelir dağılımdaki eşitsizliği de minimize ederek ve sosyal adaleti sağlamaktadırlar. Ekonomideki yabancı sermaye egemenliğini de azaltabilmektedirler. Özel sektörün yetersiz kalabileceği bu alanlarda özelleştirme ile de etkinlik sağlanamayabilir. Özel sektörün çeşitli sebeplerle yapmayacağı/yapamayacağı alt yapı ve benzeri büyük yatırımları KİT'ler yapabilmekte ve hizmetler toplumdaki tüm bireylere ulaşabilmektedir. Kamusal mal ve hizmetlerin devlet tarafından yerine getirilmesi ile serbest piyasa ekonomisindeki “ne kadar para o kadar köfte” deyiminin aksine toplumun tüm kesimine eşit oranda yayılmaktadır.

Özelleştirmelerin gelir dağılımını üç yönden etkilemesi söz konusu olabilmektedir. Birinci etki, reel değerlerin kamu kesiminden özel kesime aktarılması sebebiyle, ikinci yolu ücretler ve maaşlar, üçüncü etkisi ise ücret ve maaş farklılaşmaları aracılığıyla (Yavilioğlu vd, 2013:114).

Öyle ki birinci durumda KİT'lerin satış fiyatı gerçek değerinden değil de piyasa fiyatının altında belirlenerek özelleştirme işlemi gerçekleştirilmesi durumunda kamu sermayesi özel sektöre transfer edilmiş olacaktır ki bu da gelir dağılımında bozulma anlamına gelmektedir. İkinci durumda ise ücret ve maaşlarda düşme olmasıdır. Özelleştirilen KİT'lerde çalışanlar arasında yapılan işe göre ücret ve maaşlarda önemli farklılıklar olabilmektedir. Bu nedenle gelir dağılımında büyük eşitsizliklerin oluşması mümkün olabilmektedir (Yavilioğlu vd, 2013:114).

1.6.1.3. Eğitim ve Sağlık Alanındaki Etkileri

Güçlü bir toplum, sağlıklı ve iyi eğitilmiş kişilerden oluştuğundan (Ünal, 1991:44); sağlık, bireyin varoluşundan ölüncüye kadar sahip olduğu temel bir hak olarak kabul edilmektedir. Genel olarak toplumun, özel olarak her bireyin sağlık hakkını kollamak ve sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanmasını sağlamak, devletin öncelikli görevidir. Bireyler için hak olan sağlık, devletler açısından da görev olup; bu görev Anayasal düzeyde ve uluslararası hukuk belgeleri ile de desteklenmektedir (Yeğinboy, 1993:3). Toplumsal yaşamın zorunlu ihtiyaçlarını karşılayan hizmetler, nitelikleri gereği kamu hizmeti olarak kabul edilir. Kamu hizmetlerinin, içeriği ve niteliklerini bir kenara bırakılarak piyasaya terk edilmesi kapitalizmin yeniden yapılanma stratejilerinin öncelikli hedefi durumundadır. Piyasaya terk edilmesi öngörülen alanların toplumun

tüm kesimlerini, özellikle dar gelirli kesimlerini etkileyecek eğitim, sağlık gibi alanlar olması özelleştirmenin etkileri konusunun önemini daha da arttırmaktadır. Piyasa için önemli olan talebin yüksek olmasıdır. Kamu hizmetleri nitelikleri gereği, eğitim, sağlık gibi alanlar kendiliğinden yüksek bir talep potansiyeli taşımaktadır. Yüksek talep ise ister istemez, şirketlerin, uluslararası sermayeyi bu alanlara yönlendiren temel faktördür.

Aile hekimliği uygulaması çevreye ve kişiye yönelik koruyucu hizmetleri ve çok disiplinli hizmet anlayışını (sağlık ocağı sistemi) parçalayarak, sadece kişiye yönelik koruyucu sağlık hizmetleri aile hekiminin sorumluluğuna verilmektedir. Sözde hekim seçme özgürlüğü hakkına sahip bireyler, belli koşullarla istedikleri aile hekiminden sağlık hizmeti alabileceklerdir (Hamzaoğlu ve Yavuz, 2006:280). Gerçekte aile hekimliği uygulaması ile mevcut sağlık ocağı alt yapısı kullanılarak ve serbest piyasa ekonomisinin arz talep dengesi gözetilerek birinci basamak sağlık hizmetleri özelleştirilmektedir. Özellikle kentlerde serbest hekimlik ve özel poliklinik uygulamalarından da yararlanılacağı, aile hekimleri muayenehanelerinin kurulması için devletin ucuz kredi vereceği gibi duyurular, uygulamanın serbest hekimlik ve özel sektör yönelimli olacağının bir göstergesi olarak kabul edilebilir (Pala, 2007: 64).

Devlet okullarında paralı eğitim uygulamaları 1980’li yıllarda başlamış, 1990’dan sonra ise gerek toplanan kalemlerin çeşitlenmesi gerek miktarların artması bakımından yepyeni bir döneme girilmiştir. Günümüzde devlet okullarında öğrencilerden çeşitli amaçlarla yaklaşık otuz farklı başlık altında para toplanmaktadır (Keskin, 2003:129).

Elbette kamunun yanında eğitim ve sağlıkta özel sektöre de yer verilmelidir, hat da teşvik edilmelidir. Ama bu hiçbir zaman ticari anlamda değil kalite anlamında rekabeti sağlamak, amaç olarak düşünülmelidir.

1.6.2.Finans Piyasasına Etkileri

Finansal sektörün gelişmişlik düzeyinin, özelleştirmenin başarısında çok önemli bir yeri vardır. Uygulamada karşılaşılabilecek politik sorunların saptanması, özelleştirme yönteminin finans sektörünün potansiyeli dikkate alınarak belirlenmesi, uygulama sonuçlarına olumlu katkıda bulunacaktır. Diğer taraftan özelleştirme uygulamalarının

bir bütün olarak finansal sistem üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır (Yavilioğlu vd, 2013:115).

Yurt içi tasarrufların harekete geçirilmesi ve aracılık faaliyetlerinin etkinliğinin artırılması için işlevsel bir finansal sisteme ihtiyaç vardır. Bu sistem, kârlı yatırım fırsatlarını tanımlama ve onları finanse etme; bilgi, işlem ve gözetim/denetim maliyetlerini azaltma ve risk çeşitlendirmesini kolaylaştırma fonksiyonlarıyla kaynaklan verimli alanlara kanalize edecektir. Etkin kaynak dağıtımı ise, fiziksel ve beşeri sermaye birikiminin artmasına ve daha hızlı teknolojik ilerlemeye, sonuç olarak daha yüksek ekonomik büyümeye katkı yapacaktır (Yavilioğlu vd, 2013:116).

Ülkemizde özelleştirme kapsamına alınana KİT'lerin satışında aracı kurumlar ve borsa aracılığı ile yapılan hisse satışları nedeniyle sermaye tabana yayılmaya çalışılması açısından çok da verimli olmamıştır. 30 Milyar dolarlık özelleştirme yapılmış bunun yalnızca %20lik kısmı Borsa ve Aracı kurumlar vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir (OİB, 2013)).

1.6.3.Politik Etkileri

Özelleştirme ile siyasal rejim arasında karşılıklı etkileşim söz konusudur. Diğer taraftan özelleştirme bir iktisat politikası aracı olarak ortaya çıkmakla birlikte, özelleştirmenin etki alanının genişlemesi ile ideolojik ve siyasal amaçlar için de kullanılmaya başlanır. Devletin ekonomik ve siyasi hayattaki yerini yeniden tanımlayarak, onu klasik fonksiyonlarına döndürmek isteyen akımlar için özelleştirme, devletin iktisadi yaşamdaki yerini daraltmanın, onu savunma, güvenlik, eğitim, sağlık gibi asli fonksiyonlarına döndürmenin bir aracı olarak görölmektedir (Göl, 2004:19). Bunun temelinde de devletin ekonomiye müdahalesi ile bireysel özgürlüklerin azalacağına dayalı Friedman'ın görüşü yatmaktadır. Buna göre devlet ekonomiye müdahale etmediği sürece ve piyasa ekonomisi tüm dinamikleri ile çalıştığında bireysel girişimcilik özgürlüğü ve buna bağlı olarak ortaya çıkacak olan politik özgürlük de en üst seviyede olacaktır. Özelleştirme ile siyasal rejim arasında karşılıklı etkileşim sonucunda özelleştirmeden beklenen faydalardan biri de demokratikleşmeyle ilgilidir. Özelleştirme süreci, bir ülkedeki siyaset ve ekonomi arasındaki güçler dengesini sağlayarak demokrasinin tesis edilmesinde önemli roller üstlenebilmektedir. Siyasi güç

olarak devletin iktisadi gücü de elinde tutması ile karar mekanizmalarında etkinliği zayıflayan bireyler ve farklı toplum kesimlerinin yönetime katılma süreçlerinin özelleştirme sayesinde gelişeceği ileri sürülmektedir (Yavilioğlu vd, 2013:116).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARI

2.1.TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARI

Bu çalışmada Türkiye'de özelleştirme uygulamaları dönemler halinde ele alınacaktır. Ekonomi politikaları var olduğu sürece özelleştirme konusu da her zaman gündemde olacaktır. Değişecek olan sadece yöntemleridir. Ekonomik konjonktür gereği yapılan özelleştirme uygulamaları dönemler halinde incelemeye çalışılacaktır.

2.1.1. 1980 Öncesi Dönem Özelleştirme Uygulamaları

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ve Türkiye Cumhuriyeti döneminde sanayileşme çabaları doğrultusunda devletin ekonomiye yoğun müdahalelerine tanık olunmaktadır. III. Selim ve II. Mahmut döneminde ilk örnekleri görülen sanayileşme hareketleri daha çok ordunun ihtiyaçları çerçevesinde bir gelişme göstermiştir. 18. yüzyılın sonlarına kadar, Osmanlı Devleti kendi kendine yetebilen bir ekonomi idi. Çeşitli dokumalar, çuha, ipekli kumaşlar, deri ve tahta işlemeciliği, çini ve benzeri topraktan mamul eşya, her türlü silah yapımında Avrupa'ya üstünlüğünü henüz kaybetmemiş durumdaydı. 19. yüzyılda sanayi, tamamen özel teşebbüs elinde olup gelenek ve törelere bağlı disiplinli bir düzen görünümündeydi (Delice ve Yavioğlu, 2010:289). Her ne kadar düzen söz konusu olsa da sermaye ve mali güçten yoksun, teknik bilgi bakımından yetersiz olan özel sektörün küçük el sanayisinden öte bir sahaya ulaşamadığını söyleyebiliriz.

Genellikle 1923-33 yıllarını kapsayan dönem, uygulanan sanayileşme ve kalkınma politikaları yönünden birinci liberal dönem olarak kabul edilir. Bu dönemde devlet, ülke kalkınmasını ve sanayileşmeyi özel teşebbüs eliyle gerçekleştirmeyi amaçlamış ve birtakım teşvik tedbirleriyle girişimci bir sınıf yaratmaya çalışmıştır. Ancak dönem homojen bir yapı göstermemektedir. Bu açıdan bakıldığında 1923-29 yıllarında uygulanan politikalar açık ekonomi koşulları içinde yeniden inşa dönemi;

1930-33 yılları ise devletçi kapitalizm ya da devlet kapitalizminin ortaya çıkışının hazırlık aşaması olarak değerlendirilebilir. Devletçiliğe dönük politikaların uygulanmasıyla birlikte iktisat politikaları açısından hedefler de değişmiştir. 1933'te birinci, 1938'de ikinci sanayi planı çalışmaları tarımı öncelikli sektör olmaktan çıkarmış, sanayi sektörü ön plana çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı'na kadar devam eden bu dönemde liberal politikalar yerini devletçi anlayışa bırakmıştır (Şener, 2005:142). Siyasal yapılanma açısından ise 1923-1950 yıllarını kapsayan dönem bir bütün olarak değerlendirilir ve uygulanan politikaları "Tek Parti Dönemi" olarak ele alınır. Bu dönemin ortak özelliği, devlet bürokrasisinden gelen insanların sanayi burjuvazisi içinde yer almalarıdır. 1950'ye kadar kurulmuş olan işletmelerdeki müteşebbislerin yaklaşık % 40'ı iş hayatına kamu sektöründen atılmışlardı (Delice ve Yavioğlu, 2010:290).

Dönemler itibariyle devletin ekonomiye müdahalesinin etkisi ve yöntemleri farklılıklar göstermekle birlikte, bu dönemin tamamında ortak olan özelliği, kaynak dağılımı ve gelir paylaşımında piyasa mekanizmasının işleyişine imkân verilmemiş olmasıdır.

Temel mal ve hizmetlerin yurtiçi fiyatları, faiz oranları ve döviz kurları başta olmak üzere birçok makroekonomik değişken devlet denetiminde tutulmuştur. 1930' lu yıllarda büyük ölçüde yukarıdan aşağıya doğru bir devletçilik modeli uygulanmış ve bu durum 1980'lere kadar değişen derecelerde devam ettirilmiştir (Delice ve Yavioğlu, 2010:290).

Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen 1923-1930 döneminde kamu sektörü himayesinde ve özel sektör önderliğinde büyümeyi amaçlayan politikalar izlenmiştir (Güngör, 2012:106). Kuruluşunu takiben Karma Ekonomi modelini benimsemiş ve bunun ilk adımı da 1923 yılında İzmir'de toplanan Birinci Türkiye İktisat Kongresi ile atılmıştır.

Kongre sonunda "Misak-ı İktisad" adı altında kabul edilen ilkeler, Cumhuriyet hükümetlerinin ekonomik politikalarının hazırlanmasında önemli rol oynamıştır. Tarım, sanayi, ticaret, bankacılık, ormanlar, deniz ticareti, gümrük işlemleri, tekel vb. konularda uygulamalara ilişkin genel ilkelerin getirildiği bu kongrede, alınan iki karar özelleştirme politikalarının gelişimi açısından oldukça ilginçtir (Baytan, 1999:10).

Kongre’ de kabul edilen esaslardan “Tüccar Grubunun Esasları ile ilgili Bankacılık” başlıklı bölümünde bir bankanın kurulması öngörülmüş ve şöyle denilmiştir;

“Hükümetin dahi bankaya bir sermaye koyarak hissedarlığa iştiraki ve ancak Hükümetin aldığı bu hisseleri talep vukuunda ihraç ile halka satarak yavaş yavaş alakasının kat’ı” (Ökçün, 1971:334) Hükümet bankaya sermaye koyacak ve ortak olacak ancak halk tarafından talep edildiğinde de bunları elinden çıkararak satarak banka ile olan ilişkisini bitirecektir.

Diğer karar ise yine Tüccar Grubunun Esasları’nda yer alan “Ticaret-i Bahriye Meseleleri” başlıklı bölümünde ifade edilmiştir; “Sanayi-i bahriyemiz himayesi için Hükümete ait araziden tersane ve çekin mahalli olabilecek yerlerin bila bedel hemen sanayi-i bahriye sanatkârları ile amelesine teslimi.” (Ökçün, 1971:339). Bu kararda bir bedel olmaksızın devir öngörülmüş ise de, devlete ait bir kısım varlıkların deniz ticareti ile uğraşan özel sektörün, sonuç olarak deniz ticaretinin geliştirilmesi amacıyla özel teşebbüse devrini öngörmesi o dönem içinde bile özelleştirmenin gündeme olduğunun ifadesidir diyebiliriz

I.İzmir İktisat Kongresi’nde, iktisadi kalkınmanın hür teşebbüs eliyle gerçekleştirilmesi ilkesi benimsenmesine rağmen, sermaye ve teşebbüs gücünün noksanlığı, bu ilkeyi hayata geçirememiştir (Özbek, 2006:46). O yıllarda özel sektörün kalkınma sürecine katkı sağlayacak birikimi yoktu, bu nedenle endüstriyel gerçekleştirebilmek için gerekli olan mal ve hizmetin devlet eliyle yapılması zorunluydu. 1924 yılında kamu-özel sermaye işbirliğinin ilk örneğini teşkil eden İş Bankası kuruldu. 1925 yılında ise Cumhuriyet yönetimi kurulduktan sonra ilk kamu iktisadi teşebbüsü olarak kabul edilen Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur.

Özel sektöre öncelik veren bu politika sonucu, 1927 yılında özel sektör için geniş ayrıcalıklar ve muafiyetleri kapsayan Teşvik-i Sanayi kanunu çıkartılmış ve dönem içerisinde özel sektöre ait bazı işletmeler kurulmuştur (Özbek, 2006:46). Milli ekonominin yeni oluştuğu bu dönemde özel sektöre önem verilmiştir. Ancak sermaye birikiminin yetersizliği, risk ve belirsizlik faktörleri, altyapı yatırımlarının eksikliği, özel sektörün faaliyet alanının genişlemesine engel teşkil etmiş ve devletin ekonomiye müdahalesi kaçınılmaz olmuştur. Bu yıllarda devletçe yapılan bütün teşviklere rağmen yerli özel teşebbüs gereken başarıyı gösterememiştir. Yabancı sermayede, devlet

adamlarının olumlu tutumlarına rağmen ülkeye gelmemiştir. 1929'da başlayan dünya ekonomik bunalımının ülkemizi de etkisi altına alması devlet müdahalesinin ekonomide uygulanmasını zorunlu hale getirmiştir. 1930 yılından itibaren iktisat politikası devletçiliğe yönelmiştir. 1930'ların başında Sanayi ve Maadin Bankasının istenilen hedefe ulaşamaması üzerine bu kuruluş kapatılmıştır. 1932 yılı Temmuz ayında peş peşe çıkartılan ve ekonomik hayata müdahaleci nitelikteki kanunlar, yeni bir dönemin başladığını bize göstermektedir.

Aynı yıl Devlet Sanayi Ofisi, Sanayi ve Kalkınma Bankası ile Türkiye İskele ve Posta Seferleri Hizmetleri'nin devlete bırakılmıştır. Devlet Sanayi Ofisi ve Sanayi ve Kalkınma Bankası'nın başarılı olmaması nedeniyle bu iki kuruluş daha sonra kaldırılarak Sümerbank kurulmuştur (Güngör, 2012:107). Bu gelişmeler sonucunda 1934 yılında, Birinci 5 Yıllık Sanayi Planı uygulamaya konulmuş ve bu plan ile KİT'lerin temelleri atılmıştır.

Ülkemizde özelleştirme düşüncesi ilk kez Atatürk'ün direktifiyle 1938 yılında çıkarılan 3460 sayılı kanunda ilk kez yer almış ve müteakibinde 1950'li yıllardaki hükümetlerin programlarında da vuku bulmuştur (Güngör, 2012:107). Fakat bu yıllarda ülkenin gerçekleri kamu sektörünü büyümeye zorlamış ve KİT'lerin istihdam yaratma gücünden faydalanma yoluna gidilmiştir.

Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen yıllardan itibaren devletin ekonomide az rol üstlenmesi düşüncesi hâkim olsa da savaştan çıkmış yapısal düzenlemeleri yeni yapmaya başlamış bir devlette kalkınmanın özel sektör eliyle gerçekleşmeyeceği düşünüldüğünden devletin bu rolü üstlenmesi kaçınılmaz olmuştur (Çetinkaya, 200:10). 1950'li yıllarda iktidarda bulunan Demokrat Parti döneminde özelleştirme konusu tekrar gündeme gelmiş ve bu partinin 1946 yılında açıklanan programında özelleştirmeye ilişkin hükümlerde;

Hükümet programında, iktisadi hayatta özel teşebbüs ve özel sermayenin faaliyetinin esas olduğu, ancak özel teşebbüs ve sermayenin yetmeyeceği veya yeterli kar göremediği için girişmeyeceği, fakat bütün ekonomik faaliyetlere müessir olacak ve memleket müdafaasını sağlayacak mahiyetteki teşebbüslere girişmek, bilhassa ana sanayi ve büyük enerji santrallerini kurmak, demiryolu, liman, su işleri yapmak, büyük taşıt vasıtaları inşa etmek ve işletmek, büyük maden ve orman işletmeleri kurmak

görevlerinin ise devlet tarafından yerine getirileceği öngörülmüştür. Ayrıca Hükümet programında, yukarıda belirtilen iktisadi faaliyetler dışında faaliyette bulunan tüm kamu iktisadi teşebbüslerinin elverişli şartlarla özel kesime devredileceği belirtilmiştir. Ancak DP iktidarı döneminde bu görüşler uygulanmamış, aksine bu dönemde kamu iktisadi teşebbüsleri sayısında azalma yerine artış görülmüştür. 1950 ve sonrası yıllarda 21 yeni çimento fabrikası ve 11 yeni şeker fabrikası kurulmuştur.

1964 yılında yürürlüğe konulan 440 sayılı kanunun bazı maddelerinde de özelleştirmeye ilişkin hükümler düzenlenmiştir. Anılan kanunun 4. maddesinde “Kanunla yapılmış devlet iştiraklerinin kanunla, veraset ve sair yollarla meydana gelmiş devlet iştirakleriyle teşekkül ve iştiraklerin devir veya tasfiyesi Bakanlar Kurulu kararıyla yapılır” denilmiş, 5. maddesinde ise “Teşekküllerin yönetim kurulları kendi iştiraklerinin yapılması, devir ve tasfiyesi hususunda Bakanlar Kuruluna teklif yapmakla görevlidir” yer almıştır.

1946 yılında hükümet programında ise özel sektörün geliştirilmesine dair hükümler yer almakla birlikte devlet 1950’li yıllarda yoğun yatırımlara girmiş ve KİT’lerin istihdam yaratma gücünden faydalanma yolunu seçmiştir. Böylece 1950’li yıllardan itibaren ekonomide devlet payının giderek artmaya başlaması ve kaynakların verimli kullanılamaması gibi nedenlerle uzun vadede kamunun ticari işletmecilik kurallarıyla bağdaşmayan bir yönetim anlayışını benimsediği görülmektedir (Karagöz, 2009:38). 1948 yılında İstanbul Tüccar Derneği’nin öncülüğünde ekonomik politikalarına karşı bir tepki olarak İktisat Kongresi düzenlenmiştir

1923 Kongresi mutlak devletçi ekonomik sistemin temellerini atmıştı. 1948 Kongresi ise özel sektör ağırlıklı, piyasa hedefli liberal devletçiliğin teorik ve pratik meselelerini tartıştı ve bir program önerisi ortaya koydu. Kongrede bir yandan devlet girişimciliği ile özel kesimin altyapı ihtiyacını karşılamak, diğer yandan ekonomik gelişmeyi hızlandırmak için yabancı sermayeyi Türkiye’ye çekecek önlemler ve kararlar alınması benimsenmiştir (Taylan, 2013:1). 1948’de İstanbul’da Türkiye İktisat Kongresi toplanmıştır. Kongre’de bir yandan devlet girişimciliği ile özel kesimin altyapı ihtiyacını karşılamak, diğer yandan ekonomik gelişmeyi hızlandırmak için yabancı sermayeyi Türkiye’ye çekecek önlemler ve kararlar alınmıştır. 1950’de iktidara gelen Demokrat Parti kamuya ait bazı fabrikaları halka satarak, kamu sektörünün etkinliğini

azaltmaya başlamıştır. 1951 yılında Ankara’da toplanan Sanayi Kongresi’nde sanayide özel girişime öncelik tanınması, bir sanayi bakanlığının ihdası ve özel sektör sanayicilerinin oluşturacağı sanayi odalarının kurulması ilkeleri benimsenmiştir (Delice ve Yavioğlu, 2010:305).

1950-1953 arasında kamu sektöründe bir değişiklik olmamasına rağmen özel sektör genişlemiştir. Ancak 1953’ ten itibaren Demokrat Parti’nin iktisat politikalarında bir takım değişikliklere gidilerek KİT’ler faaliyetlerini hızlandırmıştır. KİT’ler özel kesime düşük fiyattan girdi sağlamış ve özel kesimle ortaklıklar kurarak özel sermaye birikimine katkıda bulunmuşlardır. 1960-1980 dönemde yürütülen planlı kalkınma nedeniyle, KİT’ler birçok sektörde hâkim duruma geçmiştir. KİT’ler işletme açıklarını kapatabilmek için büyük ölçüde borçlanmaya, hükümet transferleri ile desteğine ihtiyaç duymuşlardır. Bu nedenle hükümet giderek daha yüksek düzeyde borçlanmaya zorlanmıştır. Ülkenin içinde bulunduğu siyasal kargaşa ve ekonomik kriz nedeniyle ortaya çıkan finansman ihtiyacını karşılamak için dış yardım alma ihtiyacı gerekmiştir. Bu durum Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası kuruluşların müdahalesine yol açmıştır. Bu şartlar altında 24 Ocak 1980 kararları alınmıştır.

1980 öncesi dönemde ülke ekonomisinin içinde bulunduğu durumdan da etkilenerek özelleştirme konusu üzerinde fazla durulamadığı gözlenmektedir.

2.1.2. 1980-1989 Dönemi Özelleştirme Uygulamaları

İthal ikameci sanayileşme stratejisi 1970’li yılların ortalarında kesintiye uğramış ve ekonomi ağır bir bunalıma sürüklenmiştir. Yoğunlaşan siyasal bunalımla birlikte dış ödemelerde yaşanan güçlükler ve enflasyon, 1980 yılında bir kez daha askeri müdahaleyle sonuçlanmıştır (Delice ve Yavioğlu, 2010:309). Krizin atlatılmasında, yalnızca faizlerin yükseltilmesi ve devalüasyon yapılmasıyla yetinilmemiş, çok köklü bir strateji değişikliğine gidilmiştir. Yeni ekonomi stratejisi serbest piyasa ekonomisi kuralları çerçevesinde dünya ile bütünleşmek olarak tanımlanmış, krizleri doğuran etkenlerin ortadan kaldırılması hedeflenmiştir.

24 Ocak istikrar paketinin yürürlüğe konulduğu dönemde dünya genelinde liberalizm rüzgârları esmektedir. Türkiye ithal ikameci devletçi uygulamalardan

vazgeçmiştir. Dünya ekonomisi ile bütünleşme adına yapısal uyum çalışmaları başlatılmıştır. Bu çerçevede sınırlı devlet, hukuk devleti, kişisel hak ve özgürlükler, fiyat kontrollerinin kaldırılması, iç ve dış ticaretin serbestleştirilmesi gibi liberal uygulamalar yürürlüğe konulmuştur.

24 Ocak 1980 Ekonomik Kararları KİT'ler için yeni kural ve düzenlemeler getirmemekle birlikte, bunların serbest piyasa ekonomisi kurallarına göre çalışmalarına imkân sağlayacak tedbirleri öngörmüştür (Yüksel, 1999:237).Özelleştirme uygulamaları açısından 31 Temmuz 1981 tarihinde çıkarılan 'Sermaye Piyasası Kanunu' ile serbest piyasa ekonomisine geçişte ilk hukuksal adım atılmıştır.

12 Eylül 1980'de yaşanan askeri müdahalenin ardından, demokrasiye geçiş süreci içinde 1983 sonunda iktidara gelen ANAP hükümeti bu adımları ilerletmeye gayret edeceğini açıkça beyan ederek devletin ekonomideki ağırlığını asgariye indirmenin en uygun yolunun özelleştirme olduğunu somut bir şekilde ifade etmişti (Yüksel, 1999:237). Turgut Özal'ın başbakanlığında kurulan hükümet ile birlikte Türkiye, dünyanın hızlı gelişen ekonomilerinden biri olmuş ve serbest pazar ilkelerinin uygulanması, dinamik sermaye piyasalarının kurulması ve uluslararası yatırımcı ve ithalatçılarla ticaret için liberal yaklaşımlar sunmasından ötürü çekici bir yatırım çevresi haline gelmiştir (Karagöz, 2009:38). 1984 yılında çıkarılan 2983 sayılı Kanun ve 233 sayılı KHK'nin 38'inci maddesine göre teşebbüs, bağlı ortaklık, müessese, işletme ve işletme birimleri ile iştiraklerin tasfiye, devir, satış ve işletme haklarının verilmesi kararının Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu (EİYKK) tarafından alınacağını ve bu işlemlerin 2983 sayılı Kanunda belirtilen esaslar çerçevesinde Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu (TKKOK) tarafından yürütüleceğini hükme bağlamıştır (ÖİB, 1994). Dönemin Başbakanı Turgut Özal'ın IMF, Dünya Bankası gibi kuruluşların yerli ve yabancı sermayenin yıllardır ekonominin iyileşmesi için en etkili ilaç olarak özelleştirmeyi önerdikleri bir dönemde, ilk iş olarak küçük tasarruf sahiplerini bir toplumsal katılım modeli olarak yorumlanan Gelir Ortaklığı Senedi (GOS) ile tanıştırmıştır (Baytan, 1999:15). Halk bu uygulamaya karşı çıkmak bir yana, bu iç borçlanma aracı kısa sürede benimsenmiştir. Boğaziçi Köprüsü, Keban ve Oymapınar Barajları gelir ortaklığı payları ile özel sektör sermayesine açılmıştır.

Türkiye’de özelleştirme konusunda ilk kez 2929 sayılı Kanun, bir model ortaya koymuştur (Karluk,1994:196). 2929 sayılı Kanun, ilk defa İktisadi Devlet Teşekkülü (İDT) ve KİT ayrımı yapılmıştır. Modele göre, İDT’lerinin mal ve hizmet üretimine ilişkin kuracakları anonim şirketlerin hisse senetleri borsaya kote edilecek ve koordinasyon kurulu kararıyla halka açılacaklardır. Ancak bu model, 2929 sayılı Kanunun yerini alan 233 sayılı KHK ile uygulamaya koyulmadan vazgeçilmiştir. Özelleştirme ile ilgili ilk hazırlıklara, yapılan çalışmalar sonucunda 1983 sonrasında başlanıldığı söyleyebiliriz.

Devletin ekonomik faaliyetlerden tümüyle çekilmesi düşüncesi çerçevesinde sürecin başlangıcı kabul edilebilecek ilk yasal düzenleme, 29 Şubat 1984’de yürürlüğe girmiştir. Kanun, özelleştirme uygulamalarına ilişkin geniş bir hareket alanı belirlemiş ve özelleştirmenin kurumsal mekanizmasını oluşturmuştur (Yüksel, 1999:238). Bu tarihte, 2983 sayılı Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun çıkartılarak, 2929 sayılı kanun yürürlükten kaldırılmış ve onun yerine 233 sayılı KHK ve 8495 sayılı Kamu Ortaklığı Fonu Yönetmeliği kabul edildiğini görmekteyiz. Bu yönetmelik, Türkiye’de ilk kez özelleştirme uygulamasına ilişkin usul ve esasları belirlemiştir. Yönetmeliğe göre, gelir ortaklığı senedi, hisse senedi ve işletme hakkı devrinden oluşan özelleştirme yöntemleri tanımlanarak, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi (TKKOİ) ve Kamu Ortaklığı Fonu (KOF) kurulmasına dair hükümler yer almaktadır.

Özelleştirme sürecinin ikinci önemli düzenlemesi olan 233 sayılı KHK’nın 38. maddesinde; teşebbüs, müessese, bağlı ortaklık, işletme, işletme birimlerinin ve iştiraklerinin tasfiye, devir, satış ve işletme haklarının verilme kararının Yüksek Planlama Kurulu’na ait olduğu belirtilmiştir (Baytan, 1999:21). Ayrıca 38.md. de bu işlemlerin 2983 sayılı Kanun’unda belirtilen hususlar çerçevesinde, Kamu Ortaklığı Kurulu tarafından yapılacağı da ifade edilmektedir.

4 Aralık 1984 tarih ve 3092 sayılı Çay Kanunu ile çay tarımı, üretimi, işlenmesi ve satışı serbest bırakılmış, aynı tarih ve 3096 sayılı Kanun ile de Türkiye Elektrik Kurumu dışında, özel sektörün elektrik üretimi, iletimi, dağıtımını yapabilmesine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerle devlet tekelindeki iktisadi faaliyet alanlarına özel sektörün girişini engelleyen hükümler kaldırılmıştır (Yüksel, 1999:239).

Yapılan bu düzenlemelerle özelleştirme sürecinin ilk döneminin temel özellikleri ortaya çıkmıştır.

Düzenleme sonrası, KİT'lerin büyük bölümünün İDT haline getirilerek, kamu hizmeti anlayışından verimlilik ve karlılık gibi ticari bir anlayışa geçilmesidir. Bu geçiş sürecinde doğrudan özelleştirmenin altyapısı hazırlanmış, önemli sayıda düzenlemeye gidilmiştir (Yüksel, 1999:239). Söz konusu dönemde özellikle özelleştirme karşıtlarına göre, KİT'lerin zarar ortamının hazırlandığı sermaye verilmediği kaynak bulmak için bankalara yönelmek zorunda bırakıldıkları iddiasında bulunmuşlardır.

1984 yılında özelleştirme stratejisini saptamak amacıyla hazırlanan "Master Planı" 1986 yılında hükümete sunulmuştur. Dünya bankasının desteğiyle hazırlanan bu plan, sektörün yeniden yapılanması ve 32 kamu iktisadi teşebbüsünün önceliklere göre özelleştirilmesini içermiştir.

Master planda; özelleştirme genel ve özel faaliyet alanları, özelleştirme programının hedefleri, mevcut KİT'lerin iyileştirilmesi ve yeniden yapılandırılması için çeşitli öneriler yer almıştır Türkiye'de uygulanacak özelleştirme programının ana hedefleri aşağıdaki gibi belirlenmiştir (Kardeş ve Güzel, 1996: 37-53):

- Pazar güçlerinin ekonomiyi harekete geçirmesine imkân verilmesi,
- Verimliliğin ve randımanın artırılması,
- Malların ve hizmetlerin kalite, miktar ve çeşitliliğinin artırılması,
- Halka açık şirketlerin teşvik edilmesi,
- Sermaye piyasalarının geliştirilmesini hızlandırma,
- Hazine'nin KİT'lere sağladığı mali desteğin azaltılması,
- KİT'ler tarafından uygulanacak tekelci fiyatlandırma ve dolaylı vergilendirmenin azaltılması,
- Modern teknoloji ve yönetim tekniklerin teşvik edilmesi,
- Çalışanlara hisse senedi vermek suretiyle iş verimliliğinin artırılması,
- Kamu ve özel sanayi kuruluşları arasındaki dengenin değiştirilmesi,

- Yabancı yatırımlarla uluslararası ekonomik ve politika bağlarının kuvvetlendirilmesi
- Mevcut sermaye yatırımlarındaki iç karlılığın artırılması,
- Devlete gelir sağlanması.

1985 yılından itibaren 246 kuruluşdaki kamu hissesi, 22 yarım kalmış tesis, 393 taşınmaz, 8 otoyol, 2 boğaz köprüsü, 103 tesis, 6 liman, şans oyunları lisans hakkı ile araç muayene istasyonları özelleştirme kapsamına alınmıştır. 23 kuruluşdaki kamu payı ile 4 taşınmaz daha sonra özelleştirme işlemine tabi tutulmaksızın kapsamdan çıkarılmak, tasfiye edilmek veya kapsamda olmayan başka bir kuruluşla birleştirilerek tüzel kişiliği sona erdirilmek üzere devredilmiştir (ÖİB, 1994). Bir anlamda özelleştirme başlatılmış oldu. Özellikle bu dönemde ekonomide rekabetin canlandırılması için devlet tekellerinin bir kısmı kaldırılmıştır (Ruhi, 2003:149). Devletin ticari faaliyetlerden çekilmesi ve KİT'lerin özelleştirilmesi ilk kez bu dönemde tartışılmaya başlanılmış; KİT'lerin enerji, ulaştırma ve baraj gibi alt yapı yatırımları dışındaki faaliyetlerini özel sektöre bırakmaları düşünülmüştür.

Türkiye'de özelleştirmeye ilgili olarak hazırlık çalışmalarını yürütmek üzere hükümet, 11.12.1985 tarihinde 2 Amerikan (Morgan Guaranty Trust Company of New York, The First Boston Corporation) ve 5 İngiliz firmasından teklif istenmiş, sonuçta ise Morgan Guaranty Trust Company of New York firması uygun görülerek firma DPT ile aralarında anlaşma imzalanmıştır. Söz konusu kuruluşlar Mayıs 1986'da bir Master Planı hazırlanmış ve plan 4 kuruluş ile birlikte yürütülmüştür. Bu kuruluşlar Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, Yatırım Finansman A.Ş., Price Waterhose/Muhaş A.Ş.' dir (Aktan, 1994:61).

Sunulan planda Türkiye'de özelleştirme ile ilgili önemli engellerin bulunmadığı belirtilerek, hükümetin USAŞ, TURBAN, THY, ÇİTOSAN ile YEMSAN'ın ik yıl içinde özelleştirilebileceğini ifade etmiştir. Ayrıca TPAO, ETİBANK ve TIGEM'i de uygun bir zaman içerisinde satılabilir hale getirebilmek için, bu kuruluşlarda gerekli reorganizasyon çalışmalarına vakit geçirmeden başlanması belirtilmiştir (Güngör, 2012:141).

1985-89 yıllarını kapsayan Beşinci 5 Yıllık Kalkınma Planı'nda, özelleştirme hedefinden çok devletin alt yapıda yoğunlaşması şeklindeki yaklaşım çerçevesinde, KİT yatırımlarının enerji, madencilik, ulaştırma, haberleşme sektörleri ile rehabilitasyon ve darboğaz giderme alanlarında yoğunlaşması, özel sektörün yeterli olduğu alanlarda yeni yatırımlardan kaçınılması ve KİT'lere bağlı bazı işletmelerin hisse senetleri yoluyla halka açılmasının sağlanması, yeni KİT politikaları olarak benimsenmiştir (Öztürk,2004:24). Özelleştirmenin genel sınırlarını ve 'özelleştirme kapsamına alınması ve uygulamaların yürütülmesine ilişkin esasları' belirleyen 3291 sayılı Kanun, 28 Mayıs 1986'da yürürlüğe girmiştir (İTO, 1994:27). Türkiye'de KİT'lerin özelleştirilmesiyle ilgili ilk somut kanuni düzenleme olan, "özelleştirmenin çerçeve kanunu" da denilen bu kanun ile Bankalar Kanunu'nda, Merkez Bankası Kanunu'nda ve Sermaye Piyasası Kanunu'nda değişiklikler yapılarak, kanunun 13-18. maddeleri arasında 'Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi ile İlgili Hükümler' başlığı altında özelleştirmeye ilişkin usul ve ilkeler yer almıştı (Karluk, 1994:197). Ülkemizde gerçek anlamda özelleştirme uygulamalarının başlangıç tarihi kabul edilen bu kanunla, Bakanlar Kurulu'na Kamu İşletmelerinin mülkiyetini 2983 sayılı Kanun ile oluşturulan TKKOİ'ye devredebilme ve Yüksek Planlama Kurulu'na (YPK) da kısmen kamuya ait firmalar ve onların yan kuruluşlarını yine TKKOİ'ye devredebilme yetkisi tanınmıştır (Baytan, 1999:30). TKKOİ, böylece özelleştirme programının yürütülmesi ile görevlendirilmiş, bunun yanı sıra toplu konut uygulamalarının yürütülmesi, KOF'un yönetimi ve Çalışanların Tasarruflarını Teşvik Hesabında biriken paraların nemalandırılması gibi görevleri de üstlenmiştir. Aynı zamanda 1177 sayılı Tütün Tekeli Kanunu'nu yürürlükten kaldıran 3291 sayılı Kanun, özelleştirme yanında değişik düzenlemeler de içerdiğinden karma bir niteliğe sahiptir (Yüksel, 1999:240).

Özelleştirme için bir yandan hukuki altyapı oluşturulmaya çalışılırken, diğer yandan da model arayışlarına girilmiş ve görünürde en başarılı örnekler olarak Arjantin ve Meksika, yani Güney Amerika ülkelerinin modelleri incelenmiştir. Süreç içinde model tartışmaları sürerken, Doğu Blok'unun çökmesi ve iki Almanya'nın birleşmesiyle verimsiz işletmelerin yıldırım hızıyla özelleştirilmesi anlamındaki bir başka model ortaya çıkmıştır (Yüksel, 1999:240). Başta devredilen KİT'leri özelleştirmeye hazırlamakla görevlendirilen TKKOİ daha sonra 3291 sayılı kanunla, özelleştirme uygulamaları konusundaki karar mercii olarak benimsenmiştir.

12 Eylül müdahalesi ile büyük ölçüde ezilse bile geleneksel sol kesim ve işçi sendikalarının büyük muhalefeti söz konusudur. Sermaye çevrelerinin büyük bölümü bile, özelleştirmeye kuşkuyla bakmaktadır. Bu çerçeveye rağmen özelleştirmenin temeli anlamındaki 3291 sayılı Kanun Master planda da yer alan hükümler dikkate alınarak 28 Mayıs 1986’da yürürlüğe konulmuştur (Yüksel, 1999:241). Günün koşullarında çok kapsamlı olmasa da özelleştirmenin başladığını söyleyebiliriz.

Özelleştirme konusunda “gözü kara” bir politika izleyen Başbakan Özal, yasal bir çerçevesi henüz olmamasına rağmen 1985 yılında özelleştirme için startı vermiştir. Çalışmalar, kamuya ait yarım kalmış tesislerin tamamlanması ya da yerine yeni bir tesis kurulması amacıyla özel sektöre devri uygulamalarıyla başlamıştır. Özelleştirmede “ilk” denilebilecek satış, Sümerbank’ın yarım kalmış Iğdır Pamuk Dokuma Tesisleri’nin 3 Ocak 1985’te 3 milyar liraya satışı olmuştur (Yüksel, 1999:241). Bu özelleştirmeyi yenileri takip etmiştir.

1986 yılından itibaren kamuya ait ya da kamu iştiraki olan kuruluşlardaki kamu payları özelleştirme kapsamına alınarak, Manisa ve Isparta Yem Fabrikaları’ndaki yüzde 15’er ve Binaş’taki yüzde 47.5 kamu payı blok olarak satılmıştır. Kasım ayında da Biga Yem, Bursa Soğuk Depo, Binaş ve Yemta’daki kamu payları blok satış yöntemiyle satılmasıyla, 1986 özelleştirme çalışmalarından devletin kasasına 1 milyar 748 milyon 936 bin lira girmiştir (Yüksel,1999:241-242). Başbakan Özal’ın 1987’de açıkladığı erken genel seçim popülist bir politikaya doğru yönelişin de erken bir başlangıcı olmuştur. Seçim sonucun önemli orandaki oy kaybeden ANAP, özelleştirme hareketini yaygınlaştırma ve hız kazandırma yönünde uygulamalara girişmiş bu politikaların sonuçları 1989’da görülmeye başlanmıştır. Uygulamaların başlaması açısından değerlendirildiğinde olumlu sonuçlar alındığını söyleyebiliriz

Özelleştirme uygulamalarının emekleme dönemi anlamındaki bu yıllar içerisinde 1987’de tek bir blok satışla SAMAS’ın satıldığı görülmektedir. Arıca yarım kalmış tesislerden Et Balık Kurumu’na (EBK) bağlı Kemah Et Kombinası ve TEKEL’in Pasinler Sigara Fabrikası da devredilmiştir. 1988’de ise, üçü defter değeri üzerinden devredilen yarım kalmış tesis olmak üzere dört blok satış yapılmıştır. 22 milyar 849 milyon liraya satılan ANSAN ve MEDA, o güne kadar yapılan en büyük ve aynı zamanda yabancılara da yapılan ilk satış olmuştur (Yüksel, 1999:241-242). Ülkeye

özelleştirme uygulamaları sonucu giren ilk yabancı yatırım olması açısından önemli bir gelişmedir.

Bu arada, 1986'da kurulun İMKB de zaman içinde gösterdiği performansla özelleştirme için yavaş yavaş yeni bir alternatif haline gelmiştir. Halka hisse satmanın ilk denemesi, 1988 yılında gerçekleşmiştir. Kullanılan yöntem yaygın satış olmuş ve dönem koşullarında başarılı görülmüştür. Şubat ayında 19 banka ve aracı kurumun görev almasıyla, TELETAS'ın PTT'den KOİ'ye devredilen yüzde 40 oranındaki iştirak payından yüzde 22 oranına tekabül eden kısmı Şubat 1988'de halka arz edilmiştir (Kilci, 1994:27). Mülkiyet değişimini getiren ilk özelleştirme uygulaması olması açısından önemli bir uygulamadır.

1989 yılında, TKKOK'nun 30.4.1987 tarih ve K-54 sayılı Kararı ile TKKOİ'ne devredilen USAŞ ile ÇİTOSAN'ın bağlı ortaklıkları Afyon, Ankara, Balıkesir, Trakya ve Söke çimento Fabrikaları yabancı yatırımcılara satılmıştır. (Kilci, 1994:30). Bu tarihte ayrıca, dört yem fabrikasındaki kamu payları ve SEK'e ait Kahramanmaraş Süt Mamulleri İşletmesi blok olarak satılmıştır(Yüksel, 1999:244). Bu arada özelleştirme uygulamaları açısından 1989'un oldukça verimli geçtiği söylemek mümkündür.

Öte yandan 1989 yılı, Altıncı Beş Yıllık Plan'ın uygulamaya girdiği döneme işaret etmektedir. Özelleştirme konusuna önceki plana göre daha açık bir şekilde yer verildiği belirlenen Altıncı Plan'da, özelleştirmenin ekonomik etkinliği arttırmak ve sermayenin tabana yayılması amacıyla KİT'ler için temel bir politika olarak kabul edildiği görülmektedir (Yüksel, 1999:244). Altıncı Beş Yıllık Plan da özelleştirmeye ağırlık verileceği ifadeleri yer almıştır.

1990 yılının ilk aylık döneminde YPK tarafından 20 adet iştirakteki muhtelif oranlardaki kamuya ait hisseler ve PETLAS özelleştirme kapsamına alınmıştır. 1990 yılında 9.4.1990 tarih ve 414 sayılı KHK ile özelleştirme sürecine ilişkin mevzuatta yapılan nemli değişiklikler çerçevesinde daha önce YPK'na ait olan bağlı ortaklık, müessese, işletme ve işletme birimleriyle iştiraklerinin özelleştirilmesine karar verme yetkisi söz konusu KHK ile yeniden düzenlenen Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı (KOİB)'na verilmiştir. KOİB bu yetkiye dayanarak 10.7.1990 tarih ve 90/3 sayılı Kararı ile TÜPRAŞ ve POAŞ'ın özelleştirme kapsamına alınmasına karar vermiştir. THY A.O.'nın da Bakanlar Kurulu tarafından 22.8.1990 tarih ve 90/822 sayılı Karar ile

özelleştirme kapsamına alınması sonucunda KİT sisteminin önemli kuruluşu daha özelleştirme sürecine dâhil edilmiştir (Kilci, 1994:24).

1980-1989 yılları özelleştirme uygulamalarını incelediğimizde, Blok Satış yöntemiyle yapılan satışların toplamı 135.173.142 \$,Tesis ve Varlık Satışı yöntemiyle yapılan satışların toplamı 1.686.805 \$, Halka Arz yöntemiyle yapılan satışların toplamı 13.090.225 \$, İMKB’de Satış ile 9.894.512 \$ satış yapılmıştır. Bedelli Devir ile de hiç satış yapılmamıştır. Toplamda 159.844.684 \$ lık işlem yapılmıştır

1980-1989 yılları arasında yapılan özelleştirmeleri sıralamak gerekirse; SEK’e ait Kars Süt ve Mamulleri Müessesesi (Bedelsiz), K. Maraş Süt ve Mamulleri İşletmesi, YEM Sanayi A.Ş ye ait Eskişehir, Aksaray, Çorum, Kayseri, Isparta, Manisa, Bingöl, Biga Fabrikaları, ÇİTOSAN’a ait Afyon, Ankara, Balıkesir, Söke, Pınarhisar Çimento Fabrikaları, SAMAŞ Sanayi Madenleri A.Ş. Bursa Soğuk Depoculuk Ltd. Şti, YEMTA Tariş Yem Sanayi Ltd. Şti. ilk halka arz olan TELETAS Telekomünikasyon End.Tic.A.Ş.ni sayabiliriz.

2.1.3. 1990-1999 Dönemi Özelleştirme Uygulamaları

TELETAS’taki başarılı uygulamaya karşılık halka arz yoluyla özelleştirme uygulamalarına uzun bir süre ara verildiği görülmektedir. TELETAS’ın özelleştirilme uygulamasının ardından halka arz uygulamaları beklendiği ölçüde hız kazanamamıştır. Temelde borsanın yeterince gelişmemesinden kaynaklanan bu gecikme 1990 yılına kadar devam etmiştir (Kilci, 1994:36). Yabancılara, Türkiye’de yatırım yapmalarına olanak tanıyan kararların ardından İMKB’nin, özelleştirme uygulamalarında bir alternatif olarak kullanılmasına 1990’da başlanılmıştır.

Özelleştirme mevzuatında yapılan diğer önemli düzenleme 9.4.1990 tarih ve 414 sayılı KHK ile yapılmıştır. 2983 sayılı Kanunu değiştiren 414 sayılı KHK ile getirilen en önemli değişiklik Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi’nin Kamu Ortaklığı İdaresine dönüştürülerek, özelleştirme ve Kamu Ortaklığı Fonu ile ilgili grev ve yetkilerinin Kamu Ortaklığı İdaresi’ne devredilmesidir. Bir diğer önemli düzenleme ise Yüksek Planlama Kurulu’nun özelleştirmeye ilişkin grev ve yetkilerinin Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı’na verilmesidir. Bu değişiklikler yanında 2985 sayılı Toplu Konut

Kanununu değiştiren 412 sayılı KHK ile Toplu Konut İdaresi kurulmuş ve Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi'nin toplu konutla ilgili grev ve yetkileri bu idareye devredilmiştir (Kilci, 1994:7).

Çok geçmeden TKKOİ tarafından ERDEMİR (Ereğli Demir elik Fabrikaları) hisselerinin % 2.93'ü İMKB'de Halka Arz yoluyla piyasaya sürölmüştür. 1990 yılı boyunca dokuz iştirakin kamu paylarının önce borsa dışında, ardından da borsada yerli yabancı yatırımcılara satışı gerçekleştirilmiştir (Yüksel,1996:246). Bu kuruluşların kamu iştiraklerindeki kamu paylarının bir bölümünün halka arz edilmek suretiyle satışı yapıldığını bunun yanında PETKİM'in % 7.83 ve THY A.O.'nın da %1.55 oranındaki hisseleri de halka arz edilerek satılmıştır.

PETKİM hisselerinin halka satışında rekor düzeyde (76.119 kişi) bir taleple karşılaşılmış olmasına rağmen, hisselerin ikincil piyasalarda başarılı bir performans göstermemiş olması, THY A.O. hisselerine olan talebi olumsuz etkilemiştir. Ancak diğer iştirak paylarında, özellikle de imento fabrikalarının hisselerinin satışında talep yönünden herhangi bir sorunla karşılaşılmamıştır (Kilci, 1994:36). Halka arz yöntemiyle özelleştirme başlamış diğer yandan, enerji sektöründe özelleştirmelere yönelik hazırlıkların bu yılda da devam ettiği görölmektedir.

Enerji sektörün de özel teşebbüsün elektrik üretimi, iletimi, dağıtımı ve ticareti ile görevlendirilmelerine ilişkin hükümler, 19 Aralık 1984'te yürürlüğe girmiş olan 3096 sayılı Kanunla düzenlenmekteyse de, 23 şubat 1987 tarihli yönetmelik çerçevesinde işletme hakkının devri işlemleri Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na bırakılmış, işletme hakkının devrine yönelik düzenlemeler ise, 1990'da yeniden ele alınarak 15 Mart'ta yürürlüğe giren 3613 sayılı Kanun çerçevesinde hükme bağlanmıştır (Yüksel, 1996:246). Ancak Ağustos ayı birlikte Körfez Krizi gündeme damgasını vurmuş ve özelleştirme uygulamaları zorunlu olarak kesintiye uğramıştır.

Körfez Krizi'nin savaşa dönüşmesine rağmen 1991'e gelindiğinde, bir yandan halka arzlar devam ederken, diğer yandan da özelleştirme konusunun artık bir toplumsal sorun haline dönüştüğü belirlenmektedir. İMKB'de satılan ve büyük bölümü değer kaybeden, ERDEMİR, PETKİM, TÜPRAş gibi KİT'lerin yatırımcıları üç yıl boyunca yüzde 80'e varan zararlara uğramışlardır. Blok satış cephesinde ise sadece 900 milyon gelir getiren bir KİT'in kaydı dikkatleri çekmektedir. "1991 sonuna gelindiğinde,

özelleştirmenin bilançosu hiç de memnun edici değildir. Bu kadar yaygarası yapılan özelleştirmede 5 yılın bilançosu 3 trilyon 634 milyar gelir, 3 trilyon 229 milyar lira giderdir. Buradan Hazine'ye aktarılan pay ise, 405 milyar liradır “(Yüksel, 1996:247). İMKB de ki bu gelişmeler hem özelleştirme adına hem de kurumlar adına bir başarısızlık olarak akıllarda yer etmiştir.

1991 genel seçimlerinde DYP-SHP koalisyonu iktidara gelmiştir. Farklı görüşleri savunan Demirel'in Başbakanlığındaki bu dönemde, özelleştirme çalışmaları açısından pek engelleyici bir durum ortaya çıkarmasa da beklenen özelleştirme uygulamaları sağlanamamış ve hükümet protokolünde öngörülen hükümler işletilememiştir (Karluk, 1994:31). 1991'de 3701 sayılı Kanun ile Yüksek Planlama Kurulu'nun görevleri yeniden belirlenmiş ve böylece özelleştirmeyle ilgili yetkilerin dağılımı açıklığa kavuşmuştur (Yüksel, 1999:247). Özelleştirme mevzuatında daha sonra yetkili kurullara ilişkin bir takım yeni düzenlemeler yapılmıştır. 6.3.1991 tarih ve 3701 sayılı Kanun ile Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı'na verilen özelleştirme ile ilgili karar alma yetkisi yeniden Yüksek Planlama Kurulu'na devredilmiştir. 3701 sayılı Kanun 17.7.1991 tarih ve 437 sayılı KHK ile yürürlükten kaldırılmış, 20.12.1991 tarihli ve 470 sayılı KHK ile Yüksek Planlama Kurulu'nun görevleri yeniden tanımlanmış, aynı tarih ve 473 sayılı KHK ile Kamu Ortaklığı Yüksek Kurulu oluşturularak özelleştirme ve Kamu Ortaklığı Fonu hakkında karar alma yetkisi bu kurula bırakılmıştır. (Kilci, 1994:36). Özelleştirme uygulamaları mevzuat değişiklikleri yüzünden istenilen sonuçları almada hem sıkıntı hem de gecikmelere neden olduğunu söyleyebiliriz.

Özelleştirme uygulamalarında Blok Satış uygulamaları 1992 yılından itibaren hızlanmıştır. Halka arzı içeren blok satış uygulamaları dâhil, blok satışlardan elde edilen toplam gelirlerin yüzde 81'i 1992 yılından sonra gerçekleşmiştir. Blok satış uygulamasının bir diğer özelliği de tam anlamıyla mülkiyet devrinin büyük ölçüde bu yöntemle gerçekleştirilmiş olmasıdır (Kilci, 1994:34-35). 1992 yılı, özelleştirme çalışmalarında 17 iştirak ve bağlı ortaklıktaki kamu payları ağırlıklı olarak blok satış yöntemiyle özelleştirilmiştir. Ancak bunlar da satışı kolay, karlı, yani kamuya yük değil gelir sağlayan şirketlerdir. Zaten çimentolar, enerji şirketleri için alıcılar arasında kıran kırana rekabet yaşanmıştır (Yüksel, 1999:247). 1992 özelleştirme bilançosunun toplam gelirler kalemi, 4,2 trilyon (4,2 milyar) lira (Kilci, 1994:41) olarak gerçekleştiğini

görebiliriz. Bu yıl içinde Öğretmenler Bankası, Halkbank'a ve Denizcilik Bankası da Emlakbank'a devredilerek özelleştirme kapsamından çıkartılmıştır.

Türkiye'de 1993 yılına gelindiğinde özelleştirme kapsamında 10 bağlı ortaklık ve iştirakteki kamu payı satılmış, bazı kuruluşlar için de satış hazırlıkları ilan aşamasına getirilmiştir. Bu uygulamalarda blok satış yöntemi ağırlık taşımıştır. Ayrıca Süt Endüstrisi A.Ş. ve Yem Sanayi AŞ.'ye ait fabrika tesis, iştirak ve varlıklardan 20'si blok satış yoluyla özelleştirilmiştir. Halka arz yoluyla özelleştirme işlemi sadece, NETAŞ'taki yüzde 29'luk KOİ payının yüzde 8'lik ve USAŞ'taki yüzde 30'luk KOİ payının hemen hemen tamamının özelleştirilmesinde uygulanmıştır (Yüksel,1999:248). Özelleştirme mevzuatında bazı kuruluşlara ilişkin özel düzenlemeler de yapılmıştır. 20.8.1993 tarihli ve 509 sayılı KHK ile PTT'nin haberleşme hizmetleri ayrılarak yeni bir şirket kurulmuş ve bu şirketin özelleştirilmesine ilişkin hükümler ihdas edilmiştir. Ancak KHK 21/10/1993 tarihli ve 93/40-2 sayılı Anayasa Mahkemesi Kararı ile iptal edilmiştir. Son olarak çıkarılan 10/6/1994 tarih ve 4000 sayılı Kanun ile PTT'nin posta ve telgraf dışında kalan hizmetlerinin ayrılması ve özelleştirilmesine ilişkin hükümler yeniden düzenlenmiştir (Kilci, 1994:7-8). Bu düzenlemeler çerçevesinde 1993 yılı için özelleştirme işlemleri tamamladığını söyleyebiliriz.

1994 yılında özelleştirme uygulamalarında önemli mesafeler kat edilmiştir. Özelleştirme ilgili yasal boşlukların zaman içerisinde belirginleşmesi ve genel yetki kanunları ile bu yetki kanunlarına dayanılarak çıkarılan KHK'lerin Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi nedeniyle, sadece özelleştirme ile ilgili düzenlemeleri kapsayan ve iptal gerekçelerini dikkate alan bir düzenleme yapılması gereği ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda, çıkarılan 5.5.1994 tarihli ve 3987 sayılı Kanun ile hükümete üç ay süre ile özelleştirme konusunda KHK çıkarma yetkisi verilmiştir. Bu yetkiye dayanılarak çıkarılan 30.5.1994 tarihli ve 530, 531 ve 532 sayılı KHK ile özelleştirme ve özelleştirmeye bağlı istihdam sorunlarının çözümüne yönelik önemli düzenlemeler yapılmıştır. 530 sayılı KHK ile 2983 sayılı Kanun büyük ölçüde değiştirilerek, özelleştirmenin kurumsal yapısı yeniden düzenlenmiştir. Kamu Ortaklığı Yüksek Kurulu ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı, Özelleştirme Yüksek Kurulu ve Özelleştirme İdaresi Başkanlığına dönüştürülmüş, ayrıca Kamu Ortaklığı Fonu yanında yeni olarak Özelleştirme Fonu kurulmuştur. Kamu Ortaklığı Fonu ile ilgili görev ve yetkiler ise Hazine Müsteşarlığı ile ilişkilendirilmiştir. 531 sayılı KHK ile 3291 sayılı

Kanunun özelleştirme ile ilgili 13, 14, 15 ve 16'ncı maddelerinde çeşitli değişiklikler ve Kanuna eklemeler yapılmıştır. Bu değişikliklerle özelleştirme uygulamalarının kapsamı genişletilmiş ve uygulama esas ve usulleri ayrıntılı bir şekilde yeniden düzenlenmiştir.

532 sayılı KHK ise, özelleştirme sonucunda ortaya çıkabilecek istihdam sorunlarının çözümü için uygulama esaslarını düzenlemekte ve bu konuda İş ve İşçi Bulma Kurumu'nu görevlendirmektedir.

Özelleştirme konusu kapsamında değerlendirilebilecek bir diğer yasal düzenleme ise 8.6.1994 tarih ve 3996 sayılı Kanun ile yapılmıştır. Bu Kanun ile işlet-devret modelinin uygulanabilmesi için yasal dayanak oluşturulmuştur. 13.6.1994 tarih ve 546 sayılı KHK ile özelleştirme kapsamına alınan kuruluşlarda çalışan Emekli Sandığı iştirakçilerinin durumuna ilişkin düzenlemeler yanında, 530 sayılı KHK ile değişik 2983 sayılı Kanun ve 531 sayılı KHK ile değişik 3291 sayılı Kanun'da bazı yeni düzenlemeler yapılmıştır (Kilci, 1994:8-9). Ancak söz konusu beş kararnamenin dayanağı olan 3987 sayılı yetki kanunu, 7 Temmuz'da Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Daha sonra ise, bu kanun çerçevesinde çıkarılan KHK'lerin iptali ve bu konuda yürütmenin durdurulması amacıyla Anayasa Mahkemesi'ne yapılan başvuru değerlendirilerek Temmuz'da karara bağlanmış ve söz konusu KHK'ler iptal edilmiştir. İptale ilişkin gerekçeli karar, 5 Ağustos 1994 tarihli Resmi Gazete'nin mükerrer sayısında yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu karar sonrası, özellikle yapısal açıdan getirilen değişiklikler nedeniyle doğacak hukuki boşluğa, Bakanlar Kurulu'nun 31 Temmuz 1994 tarihinde aldığı prensip kararı ile açıklık getirilmiştir. Konuya ilişkin olarak, 3 Ağustos 1994 tarihinde yayınlanan Başbakanlık genelgesinde, iptalin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bu konudaki idari eylem ve işlemlerin, iptal kararından önceki mevzuat çerçevesinde yürütülmesi öngörülmüştür. Bu çerçevede İdare, 5 Ağustos 1994 tarihinden itibaren yeniden KOİ adı altında ve eski statüsünde faaliyetlerine devam etmiştir (Yüksel, 1999:251).

Aynı tarihten itibaren özelleştirmeye ilişkin esasların uzlaşma sağlanabilecek bir kanun çerçevesinde yeniden düzenlenmesi konusunda çalışmalara başlanılmış ve bu çalışmalar sonrasında, bütün siyasi partilerin ve sendikaların da önerileri dikkate alınarak özelleştirme kanunu çıkartılmıştır.

Başbakan Çiller özelleştirmeyi, devleti kurtaracak bir formül olarak göstermiş ve üzerine gitmiş, ancak bu hamle koalisyon ortağı SHP'nin bir kanadının Anayasa Mahkemesi'ne yaptığı itiraz nedeniyle neredeyse kesintiye gitmiştir. 1994'te alınan, 5 Nisan Ekonomik Kararları, yeni bir döneme damgasını vuracak nitelikte sunulmuştur. Ekonomik krizin de etkisiyle, sonuçta özelleştirme konusunda uzun boylu yol alabilmek mümkün olamamıştır.

1994 yılında ilk kez bir kamu iştiraki olan Türk Otomobil Fabrikaları A.Ş.'nin kamuya ait %16,67 oranındaki hissesi uluslararası piyasalarda aracı kurumlar vasıtasıyla satılmıştır. Bu satıştan 330 milyon dolar gelir elde edilmiştir. Söz konusu şirketin diğer hisse senetlerinin de yurt içinde Halka ve Borsa'ya arz suretiyle satılması sonucu elde edilen toplam gelir 366,5 milyon dolara ulaşmıştır (Kilci, 1994:39).

Özelleştirme ile ilgili ilk önemli hamlelerin atılmasının ardından neredeyse 10 yıl sonra, 27 Kasım 1994'te 4046 sayılı "Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"; başka bir deyişle de "Özelleştirme Kanunu" çıkmıştır. Kanun çerçevesinde Özelleştirme Yüksek Kurulu (ÖYK) ve Özelleştirme Fonu oluşturulmuş, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (ÖİB) kurulmuş, özelleştirme uygulamaları sırasında ya da sonrasında işini kaybedenlere, kanunda belirtilen hükümler çerçevesinde ek bir iş kaybı tazminatı ödenmesi öngörülmüş, özelleştirmenin kapsamı genişletilmiş, erken emeklilik teşvik edilmiş, özelleştirme uygulamalarından elde edilecek gelirlerin, genel bütçe harcamaları ve yatırımlarında kullanılmaması hükme bağlanmış, stratejik nitelikteki kuruluşlarda imtiyazlı hisse bulundurulması hükme bağlanmıştır. 4046 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği tarih, Türkiye'deki özelleştirme uygulamalarında "ikinci bir dönemin de habercisi" olmuştur (Yüksel, 1999:251). Özelleştirmenin ekonomide verimliliğin artışı ve kamu giderlerinde azalmanın sağlanması şeklindeki amacının açık bir biçimde ortaya konulduğu kanununun Meclis'ten geçmesinden sonra, özelleştirme takvimi ve stratejisi de belirlenmiş ama buna uymak mümkün olmamıştır.

5 Nisan Kararlarında; büyük borç yükü, aşırı istihdam, yüksek maliyetli üretim ve teknolojik gerilik nedeniyle kapatılması öngörülen kuruluşlar arasında yer alan Karabük Demir ve Çelik, bazı iyileştirici önlemler ve teşviklerle yöre ve ülke ekonomisine yeniden kazandırılmak amacıyla 1994 yılı sonunda özelleştirme

kapsamından çıkarılmıştır. Bu doğrultuda ÖYK kararı ile müessese, yöre halkı ve çalışanların hissedarı oldukları ve kuruluşu 1995 yılı Şubat ayında tamamlanan Kardemir A.Ş.'ye devredilmiştir (Yüksel, 1999:254).

Türkiye'de ilk defa uygulanan bu özelleştirme yöntemine göre işletme, blok hisse devri usulüyle 30.03.1995 tarihli sözleşme ile 1 TL sembolik bedelle, % 35'i kuruluş çalışanlarının, % 40'ı yöre sanayi odaları ve esnaf derneklerinin (Karabük Sanayi ve Ticaret Odası, Karabük ve Safranbolu Esnaf ve Sanatkârlar Derneği), % 25 oranındaki kısmı da yöre halkı ile kuruluş emeklilerinin hissedarlığında kurulan Kardemir A.Ş.'ye devredilmiştir. Üstelik, yine aynı tarihli karar uyarınca Özelleştirme Fonu'ndan 21.6 milyon ABD doları işletme sermayesi, 20.6 milyon ABD doları yatırım finansmanı, 46 milyon ABD doları da çalışanların kıdem ve ihbar tazminatları ile diğer yükümlülüklerinin karşılanmasında kullanılmak üzere, toplam 88.2 milyon ABD doları nakit kaynak aktarımı yapılmış, işletmenin özelleştirme öncesine ait 250 milyon ABD doları tutarındaki borçları da Türkiye Demir – Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nce üstlenilmiştir (Ersöz vd, 2011:7). Aynı yıl üzerinde çokça tartışılan özelleştirmelerden birisi de, özelleştirme kanunu çıkışından sonra başlanılan en önemli uygulama olan EBK'nın satışıdır. Kamuoyunun yoğun tepkisi karşısında hükümet bu uygulamadan vazgeçmek durumunda kalmıştır (Yüksel, 1999:253). Diğer yandan Telekomünikasyon hizmetlerinin özelleştirilmesinde Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararının ardından 6 Mayıs 1995'te yeni düzenlemelerle 4107 sayılı Kanun yürürlüğe konulmuştur. Yine Anayasa Mahkemesi'ne gidilmesinin ardından mahkeme, ÖYK ile ÖİB'nin görev ve yetkilerini düzenleyen hükümlerin de yürürlüğünü durdurmuş ve ilgili hükümleri 28 Şubat 1996'da iptal etmiştir.

14 Nisan 1987'de Avrupa Birliği'ne üyelik başvurusunda bulunan Türkiye, 1996'da Gümrük Birliği'ne girmiştir. Temel ekonomi politikalarının, Avrupa Birliği politikaları ile uygun hale getirilmesi ve piyasa ekonomisinin koşullarını yerine getirmesi bir zorunluluk olmuş dolayısıyla özelleştirme, bu çerçevede öncelik olarak görülmeye başlanmıştır.

1996 rakamlarıyla Türkiye'deki KİT'lerin toplam değerinin 50 ile 60 milyar dolar olduğu tahmin edilmekteyken, özelleştirmeden elde edilen gelirin aynı yılın rakamlarıyla 2.5 milyar dolar olduğu belirlenmektedir (Yüksel, 1999:253). Ağustosta

yürürlüğe giren 4161 sayılı Kanun yine Anayasa Mahkemesi'ne götürüldüğünde, bu kez iptal talebi, 23 Ocak 1997 tarihli kararla reddedilmiştir. 1997'de geçen yıllardaki gibi ihaleler, iptaller ve itirazlarla geçmiş ve bankalar dışında somut adımlar atılamamıştır. Denizbank 70 milyon dolara Zorlu Holding 'e Anadolubank da yaklaşık aynı bedelle Habaş Grubuna devredilmiştir (OİB, 2013).

16 Temmuz 1997 tarih ve 4283 sayılı Yap-İşlet Modeli ile Elektrik Enerjisi Üretim Tesislerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışının Düzenlenmesi Hakkında Kanun ile yerli ve/veya yabancı sermaye şirketlerine mülkiyetleri kendilerine ait olmak üzere termik santral kurma ve işletme izni verilmesi ile enerji satışına dair esas ve usuller belirlenmiştir.

Özelleştirme uygulamaları adına 1998 yılma büyük bir rekora imza atılmıştır. Türkiye'deki özelleştirme uygulamalarından en büyüğü gerçekleştirilerek, 25 yıllığına GSM lisans kullanım haklarını Turkcell ve Telsim şirketlerine 1 milyar dolar gelir elde edilmiştir. 1998 yılına kadar yapılan özelleştirmelerde bir rekordur. Aynı yıl İş Bankası'ndaki kamu hisselerinin halka arzı olmuştur.

1999 yılında Anayasa değişikliği ile Anayasa'nın "Devletleştirme" başlıklı 47. maddesi artık "Devletleştirme ve Özelleştirme" başlığını almıştır. Bu değişiklikle özelleştirme anayasal temeline kavuşmuştur. Bu madde de "Devletin, kamu iktisadi teşebbüslerinin ve diğer kamu tüzelkişilerinin mülkiyetinde bulunan işletme ve varlıkların özelleştirilmesine ilişkin esas ve usuller kanunla gösterilir" (4446 sayılı yasa).denilmiştir. Özelleştirme Anayasal bir düzene oturtulmuştur.

1990-1999 yılları özelleştirme uygulamalarını incelediğimizde, Blok Satış yöntemiyle yapılan satışların toplamı 1.979.285.279 \$, Tesis ve Varlık Satışı yöntemiyle yapılan satışların toplamı 578.815.218 \$, Halka Arz yöntemiyle yapılan satışların toplamı 1.382.758.649 \$, İMKB'de Satış ile 525.765.041 \$ Bedelli Devir ile de 53.399.120. \$ toplamda 4.520.023.307 \$ lık işlem yapılmıştır (Kaynak: T.C. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı verileri)

1990-1999 yılları arasında dikkat çeken özelleştirmeler büyüklüğüne göre; Türkiye İş Bankası A.Ş'nin %12,29 u 632.651.612 \$, TOFAŞ Türk Otomobil Fabrikası A.Ş' nin .%16,8 i 332.824.239 \$, Etibank Bankacılık A.O. 155.000.000 \$, PETKİM Petrokimya Holding A.Ş'nin %7,83 ü 150.617.183 \$ Edirne-Lalapaşa Çimento Sanayi

Ticaret A.Ş. 125.890.000 \$, KÜMAŞ Kütahya Manyezit İşletmeleri A.Ş. 108.000.000 \$ TDİ - Tekirdağ Limanı 104.923.599 \$, Sümerbank A.Ş.103.460.000 \$, Çukurova Elektrik A.Ş. 81.096.791 \$, Denizli Çimento Sanayi TAŞ. 70.100.000 \$, Anadolubank A.Ş. 69.500.000 \$, Denizbank A.Ş. 66.000.000 \$, İpragaz A.Ş. 64.066.776 \$, bedelle sıralanmıştır.

2.1.4. 2000-2013 Dönemi Özelleştirme Uygulamaları

IMF ile anlaşmalı istikrar programının uygulandığı ve önemli oranlarda özelleştirmenin gerçekleştirildiği 2000 yılında ise yaklaşık 2,7 milyar \$'lık özelleştirme geliri elde edilmiştir (Şanlıoğlu, 2003:871). 17 Ağustos 1999'da yaşanan büyük felaketten sonra özelleştirme uygulamaların da geçici bir dönem duraklama olsa da, Mart 1998'de, özelleştirme sürecinin başlatıldığı Türkiye'nin en büyük akaryakıt dağıtım kuruluşu, Petrol Ofisi'nin yüzde 51 hissesinin blok satışını gerçekleştirmiş, yapılan açık ihale sonucunda yaklaşık 1,2 milyon \$ karşılığında T.İş Bankası ve Doğan Holding tarafından kurulan İş Doğan Petrol Yatırımları A.Ş.(ÖİB, 2013) firmasına verilmiştir. Bu uygulamaya karşı açılan davalar süreci uzatmış, bunun sonucunda 21 Temmuz 2000 tarihinde yapılan devir anlaşmasıyla da söz konusu hisseler ihaleyi alan firmaya devredilmiştir.

Petrol Ofisi A.Ş (POAŞ)'ın kamu payı %42,3'e düşmüştür. 27 Şubat-6 Mart 2002 tarihleri arasında şirketin toplam çıkarılmış sermayesinin %16,5'i halka arz edilmiştir. Halka arz yöntemiyle yapılan bu satışın bedeli yaklaşık 168.milyon \$ dır. Bu satış sonrası Devletin Petrol Ofisi'nde bulunan hisse oranı % 25,8'e düşmüştür. Kamuya ait olan %25,8 lik hisse, daha sonra İMKB Toptan Satışlar Pazarı usul ve esasları çerçevesinde yaklaşık 237 milyon \$'lık tutarla satış işlemleri gerçekleştirilerek 08.08.2002 tarihinde sonuçlandırılmıştır (www.oib.gov.tr (19 Kasım 2013)). Böylelikle POAŞ da kamu hissesi kalmamıştır.

Diğer bir özelleştirmede Türkiye Petrol Rafineleri A.Ş (TÜPRAŞ) dır. 10 Temmuz 1990 tarihinde özelleştirilmesine karar verilen TÜPRAŞ'ın 1991 yılında birinci halka arzı gerçekleştirilerek sermayesinin % 2,5'i oranında hisse senedi halka arz edilmiştir. 1999 yılı sonu itibariyle TÜPRAŞ hisselerinin yaklaşık % 3,58'i İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem görmekte iken, hisselerin kalanı 2000 yılı Nisan

ayında, 1,1 milyar \$'lık ikinci halka arzının tamamlanmasıyla İstanbul ve Londra Menkul Kıymetler Borsalarında işlem gören hisselerin toplamı, toplam sermayeye oranı % 34,24'e yükselmiştir. Böylece Türkiye'nin en büyük sanayi kuruluşunun da özelleştirilmesine hız verilmiştir. Daha sonra 4 Mart 2005 tarihinde, hisselerin % 14,76'sı İMKB Toptan Satışlar Pazarı'nda uluslararası fonlara 453 milyon \$ bedel ile satılmış ve TÜPRAŞ'ın halka açıklık oranı % 49'a yükselmiştir. 2005 yılı, TÜPRAŞ'ın bundan sonraki geleceği için hayati öneme sahip olayların gerçekleştiği bir yıl olmuştur. O tarihe kadar kamuya ait olan %51 oranındaki hisselerin blok satışı için ÖİB tarafından 2 Eylül 2005 tarihinde yapılan ihaleyi, 4.140.000.000 \$ ile Koç-Shell Ortak Girişim Grubu kazanmış ve Özelleştirme Yüksek Kurulu, 7 Kasım 2005 tarih ve 2005/1128 sayılı kararı ile ihale sonucunu onaylamıştır (TÜPRAŞ 2013). Koç Holding 26 Ocak 2006 tarihinde Hisse Satış Sözleşmesi'ni imzalayarak hisse devrini gerçekleştirmiştir.

2001 yılı özelleştirme çalışmaları açısından çok başarısız bir yıl olduğu yaklaşık 120 milyon \$'lık gelirden anlaşılmaktadır. Çünkü ülke ve yaşanan ekonomik kriz özelleştirme çalışmalarını önemli ölçüde sekteye uğratmış bunun sonucunda 2001 yılı 1985 yılından bu yana, başlatılan özelleştirme çalışmalarında en başarısız yıllarından birini yaşamıştır.

Blok satış uygulaması ile satış işlemi olmamış, Tesis ve Varlık Satış veya Devri yöntemiyle yapılan özelleştirmelerden 56.641.547 \$ gelir elde edilmiştir. En önemli özelleştirme 1/11/2001 tarihli PEKTİM Yarımca Tesisi'nin bedelli devir işlemiyle olan uygulamasıdır ki bundan 63.159.550 \$ gelir elde edilmiştir. (2001 Yılı Özelleştirme Uygulamaları, T.C. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı 2006). 2001 yılında özelleştirme çalışmaları açısından çok önemli olan Şeker Kanunu, Elektrik Piyasası Kanunu ve Doğalgaz Kanunu yürürlüğe girmiştir. Şeker Kanununa göre Şeker Kurulu, Şeker Piyasasını düzenlemek ve şeker üretimi için kotaları belirlemekle görevlidir. Elektrik Piyasası Kanunu ve Doğalgaz Kanunu ile elektrik ve doğalgaz sektörleri için düzenleyici bir kurul olan Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu oluşturulmuştur (T.C. Katılım Öncesi Program, 2001:4).

2002 yılında gerçekleştirilen işlemlerden toplam satışlar, 536.475.541 \$ ile bir önceki yıla oranla başarılı sayılabilecek bir miktarı bulmuştur. Ancak bunun neredeyse yarısından fazlasını Petrol Ofisi hisselerinin Halka Arzı ve İMKB de satışı oluşturmuştur.

2002 yılında yapılan seçim çalışmaları nedeniyle yaşanan sıkıntıların aşılacağı yeni kurulan AKP hükümetinin 13 Ocak 2003 tarihinde yapmış olduğu açıklamayla, 2003 yılı Özelleştirme Programını ilan ederek bu konudaki güçlü niyetini ortaya koymuştur. Yeni program daha geniş tabanlı bir yatırımcı kitlesinin ilgisini çekmeyi amaçlamakta olup, 2003 yılında 4 milyar ABD doları özelleştirme geliri getirmesi hedeflenmiştir. Hükümet, büyük ölçekli kamu şirketlerinin özelleştirilmesine yoğunlaşacak, ancak bazı küçük ve orta ölçekli kamu varlıklarının da satışını gerçekleştirecektir. Hükümet, başlıca özelleştirme çalışmalarını aşağıda açıklandığı gibi gerçekleştireceğini beyan etmiştir (Ek Niyet Mektubu, 2013).

2003 yılında PETKİM'in satış ihalesini Standart Kimya Petrol Doğalgaz Sanayi ve Ticaret AŞ.'nin kazandığı 6 Haziran 2003 tarihinde ilan edilmiş ancak kazanan firma Standard Kimya Petrol Doğalgaz Sanayi ve Ticaret AŞ.'nin, Özelleştirme Yüksek Kurulu tarafından verilen süre içerisinde yükümlülüklerini yerine getirmemesi sonucunda, PETKİM ihalesi iptal (milliyet.com.tr. (21 Kasım 2013)) edilmiş ve yeniden ihaleye çıkmıştır. Teklif gelmediği için bu ihale de iptal edilerek daha sonraki yıllarda işlem yapılmasına karar verilmiştir.

Türkiye Şeker Fabrikaları'na ilişkin kapsamlı bir özelleştirme stratejisi, Özelleştirme Yüksek Kurulu tarafından 26 Haziran 2003 tarihinde kabul edilmiştir. Söz konusu strateji, Türkiye Şeker Fabrikaları'nın bazı işletmelerinin 2004 yılının başlangıcında satışa çıkarılmasını öngörmektedir.

Türk Telekom'un özelleştirilmesi çalışmaları, Türkiye'nin özelleştirme sürecinde bir kilometre taşı olarak değerlendirilmektedir. Rekabetçi ve etkin bir telekomünikasyon yapısının geliştirilmesi, dünya çapında ortakları çekerek Türk Telekom'un verimliliğinin ve hizmet kalitesinin artırılması ve özelleştirme işleminin zamanında tamamlanması Türkiye Cumhuriyeti'nin başlıca hedefleri arasındadır. Etkin bir sürecin oluşturulması doğrultusunda Türk Telekom için en uygun özelleştirme stratejisini tasarlamak amacıyla, 2003 Eylül ve Ekim ayları arasında bir pazar araştırma çalışması yapılmıştır (ÖİB. Faaliyet Raporu, 2003). Söz konusu hazırlık çalışmaları çerçevesinde, 2003 yılı Eylül ve Ekim aylarında piyasa talep analizi çalışmaları tamamlanmış ardından 13.11.2003 tarih ve 2003/6403 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Şirket hisselerinin en az % 51'inin tek seferde blok olarak satılması ve blok satışı

müteakip, kalan hisselerin Bakanlar Kurulunca belirlenecek süreç çerçevesinde halka arzın da dâhil olduğu metotlar ile özelleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Türkiye Avrupa standartları ile aynı seviyelerde düzenlemeler getirerek özelleştirme işlemleri için uygun bir ortam hazırlamış ve yatırımcı güvenini tesis etmiştir (ÖİB. Faaliyet Raporu, 2003). 5189 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi ile yabancı yatırımcının sahiplik oranındaki kısıtlamalar kaldırılmış, altın hissenin kapsamı yeniden belirlenmiş ve uydu operasyonları Türksat A.Ş.'ye transfer edilerek Türk Telekom'dan ayrılmıştır.

Özelleştirme Yüksek Kurulu, elektrik sektöründe, 19 dağıtım birimi, 3 üretim santrali grubu (bir grupta birden fazla üretim santrali yer almaktadır) portföyü ve 55 hidroelektrik santralinin özelleştirme kapsamına alınmasını onaylamıştır. Tüm bu büyük özelleştirmelere ilişkin yapılan çalışmaların yanı sıra, küçük çaplı birçok şirketin satışı tamamlanmıştır. 2003 yılının en önemli gelişmelerinden biride Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu yasalaşmış olmasıdır, böylece bir yapısal kriter yerine getirilmiştir. Aynı zamanda, Yatırım Promosyon Birimi'nin kurulmasına yönelik yeni kanuni düzenleme, Dünya Bankası ile işbirliği içinde hazırlanmış ve yasalaşmıştır. Bütün bu uygulamalar sonucunda, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından 53 ihale açılmış olup, bunlardan 50 ihale yıl içerisinde tamamlanmıştır. 33 İştirak/İşletme ve şirket özelleştirilmiş olup, kapsamdaki kuruluşlara verilen yetki çerçevesinde yapılan ihaleler sonucunda ise 429 adet gayrimenkul satışı gerçekleşmiştir. Bu çerçevede 2003 yılı özelleştirme gelirleri 187.087.491 \$ olarak gerçekleşmiştir.

2004 yılı ekonomik programı içinde özelleştirmeye ayrı bir önem veren hükümet, özelleştirme uygulamalarından bugüne kadar süregelen yanlışları minimuma indirmeyi ve Tüpraş, Tekel, PETKİM, Milli Piyango, Türk Telekom gibi dev kamu kuruluşlarını özelleştirmeyi hedeflemiştir. Faiz ve enflasyonun düşmesi, hükümete başarılı özelleştirme uygulamaları için uygun makroekonomik zemini hazırlamıştır. Bu zeminin korunması, siyasi konjonktürdeki faktörlere de bağlı olduğundan yerel seçimler ve Kıbrıs'taki referandumun ekonomide dalgalanmaya yol açmadan atlatılmış olması olumlu bir gelişmedir. Yabancı sermayenin Türkiye'ye çekilmesi ve özelleştirmeye etkin olarak katılması için gerekli olan yatırım ortamı iyileşmiş ve çeşitli uluslararası kredi derecelendirme kuruluşları Türkiye'nin kredi notunu yükseltmişlerdir. Türk Telekom'un özelleştirilmesinde yabancı yatırımcılara getirilen tüm sınırların kaldırılması da güven ortamına katkıda bulunmuştur (Ocakverdi, 2004: 65). 2004 Yılı

Özelleştirme Programında başlıca Telekom, Tekel, PETKİM ve bazı elektrik dağıtım şirketleri ile şeker fabrikaları, Milli Piyango, Araç Muayene İstasyonları, Manavgat İçme Suyu Tesisleri, Eti Krom, Eti Bakır, Eti Elektrometalürji, Eti Alüminyum ve Divhan gibi KİT'ler bulunmaktaydı. 11 Şubat 2004 tarihinde açıklanan özelleştirme programında yapılacak olanların; 1993 yılından bugüne özelleştirilmesi gündemde olan ve çok sayıda yasal düzenleme ile gündeme gelen Telekom'un %51 oranındaki hissesinin blok satışı için özelleştirme süreci Mayıs ayı sonuna kadar başlatılacağı, elektrik sektöründe 2004 yılı özellikle dağıtım şirketleri için yoğun bir özelleştirmenin yaşanacağı yıl olacağı belirtilmiştir. Programın bir diğer önemli ayağı da şeker sektöründe yapılacak özelleştirmelerdir. 2003 yılı Şeker Fabrikalarını özelleştirmeye hazır hale getirmek için bir yol haritası belirlenmiş ve bu çerçevede öncelikle Türkşeker'e ait bağlı ortaklık ve iştirakler özelleştirme programına alınmıştır. Başta Kütahya Şeker Fabrikası olmak üzere bu bağlı ortaklık ve iştiraklerdeki özelleştirmeye hazırlık çalışmaları tamamlanmış olup ihaleye çıkmıştır. 2004 yılı içerisinde THY ve Erdemir gibi, hisseleri İMKB'de işlem gören kuruluşlar için halka arz uygulamaları da gündeme gelecektir. Şans Oyunlarının özelleştirme işlemleri hızla devam Araç Muayene İstasyonları Hizmetinin özelleştirilmesi en çok önem verilen konulardır. Buradaki amacın gelir temin etmenin yanı sıra hizmette etkinliğin sağlanması ve bugün ancak üçte biri muayene edilebilen trafikteki araçların tamamının muayene edilebileceği, Avrupa Birliği normlarına uygun şartların oluşturulmasıdır. Vatandaşlarımıza verilecek olan hizmette belirli bir standardın sağlanması ve korunması gerekli olduğundan Türkiye'nin 2 ana bölgeye ayrılması, gelir paylaşımı sağlayacak bir modelin oluşturulması için çalışmalar sürdürülmektedir.

İşletmelerinin özelleştirilmesi büyük ölçüde tamamlanan TÜGSAŞ'ın Kütahya ve Samsun Gübre Fabrikaları, SEKA ve Sümer Holding'in kalan işletmeleri bu yıl içerisinde özelleştirilecek ve bu kuruluşların özelleştirilmesi 2004 yılı içerisinde tamamlanmış olacaktır. Ayrıca, Et ve Balık Ürünleri A.Ş.'nin Adana, Manisa, Kayseri, Sincan et kombinaları ile Samsun Soğuk Hava Deposunun özelleştirme çalışmaları da bu yıl içerisinde tamamlanmış olacaktır. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) ve İstanbul Altın Borsası özelleştirilmelerinde kuruluşların özel durumları dikkate alınarak özelleştirme sonrası yapısını ve bu çerçevede özelleştirme modellerini SPK ile işbirliği içerisinde kendi tutacakları danışmanlar ile birlikte belirlemeleri benimsenmiştir.

Akdeniz bölgesinin su ihtiyacı göz önüne alınarak geliştirilen ve ülkemizin bu konudaki potansiyelini ekonomiye kazandırmayı amaçlayan Manavgat İçme Suyu Tesisleri de bu yıl içinde özelleştirilecek kuruluşlardan biri olacaktır. Bu konudaki çalışmalar son aşamaya gelmiş ve Enerji Bakanlığının da uygun görüşü alınarak Manavgat İçme Suyu Tesislerinin özelleştirme programına alınmasına ilişkin Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararı Kurulun gündemine getirilmiştir. Diğer taraftan, yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının özelleştirme uygulamalarına katılmalarının özendirilmesi de başından beri üzerinde durduğumuz bir konudur. Özelleştirme amaçlarının ve özelleştirilebilecek kuruluşların bu amaçlara göre tespiti ve değerlendirilmesi de gündemdeki yerini korumuştur (Unakıtan, 2004). 2004 Özelleştirme Programı'nda ikinci çeyrekte özelleştirilmesi öngörülen ancak Ekim ayına sarkan TEKEL Sigara İşletmeleri için ÖİB'nin strateji belirleme çalışmaları yapılmıştır. Türkiye sigara pazarında sahip olduğu % 57'lik Pazar payı elindeki üretim kapasitesine göre, dünyada 5. sırada bulunan sigara üretim işletmeleriyle TEKEL Sigara için, 1,7 ile 2,8 milyar dolar arasında değer biçilmiştir. Yılın geri kalanında, hükümetin koyduğu 3 milyar dolarlık hedefin gerçekleştirilebilmesi pek olanaklı olmamakla birlikte, TEKEL ihalesinin Ekim ayı içerisinde tamamlanması, THY'nin halka arzının da Aralık ayı içerisinde gerçekleştirilmesi 2004 yılının önceki dönemlere kıyasla özelleştirme açısından verimli ve başarılı bir yıl olduğu söylenebilir (Ocakverdi, 2004:65).

2004 yılında Blok Satış yöntemiyle 402.269.000\$ satış yapılmıştır. Araç Muayene İstasyonu İşletme Hakkı Devri 613.500.000 \$, THY Hisselerinin % 23'ünün halka arzı 191.279.167 \$ ile en dikkat çekici uygulamalardır. Toplama baktığımızda gelir 1.278.842.130 \$ dır. Bu gelirin en yüksek oranını İşletme Hakkı Devri yöntemiyle elde edilen 620.195.717 \$ kısım oluşturmaktadır. İkinci sırayı, blok satış yöntemiyle elde edilen 402.269.000 \$, değerindeki satışlardır. Bedelli devirler ise 69.098.246 \$ olmuştur (ÖİB. Faaliyet Raporu, 2005) İMKB ve Yarım Kalmış Tesis satışından kayda değer bir gelir elde edilememiştir.

2005 yılı özelleştirme uygulamaları incelediğimizde, blok satış yöntemiyle yapılan satışların toplamı 7.054.000.000 \$, Tesis ve Varlık Satışı yöntemiyle yapılan satışların toplamı 404.472.515 \$, halka arz yöntemiyle yapılan satışların toplamı 273.719.827 \$, İMKB'de Satış ile 460.234.642 \$ Bedelli Devir ile de 30.013.471. \$ işlem yapılmıştır. (ÖİB, 2012). Toplamda 8.222.240.231 \$ lık satış gerçekleştirilmiştir.

Bunun en büyük payını blok satış yöntemiyle yapılan satışlar oluşturmaktadır. Özellikle, TELEKOM'un 14.11.2005 tarihli % 55 hisselik blok satışından 6.550.000.000 \$ elde edilmiştir. 2005 yılında ayrıca PEKTİM hisseleri. İMKB de ise, yalnızca TÜPRAŞ hisseleri satılmıştır (ÖİB. Faaliyet Raporu, 2005).

2005 yılı, şimdiye kadar hızlı mesafe kat edilemeyen yapısal reform alanlarından biri olan özelleştirme açısından çok önemli gelişmelerin sağlandığı bir yıl olmuştur. Kamunun ekonomi içerisindeki payının gerilemesi ve özel sektörün ağırlığının artması doğrultusunda önemli yol alınmıştır. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin doğrudan yabancı sermaye yatırımı çekmek konusunda yeni bir döneme girdiği gözlenmektedir. Şimdiye kadar doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından çok düşük pay alan Türkiye ekonomisine, bundan sonraki süreçte önemli ölçüde doğrudan yabancı sermaye girişi olacağı düşünülmektedir (2005 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programı, 2005:31).

2006 yılı özelleştirme uygulamalarına baktığımızda toplamda 8.096.165.459\$ satış yapılmıştır. Blok satış yöntemiyle yapılan satışların toplamı 7.178.000.000 \$,Tesis ve Varlık Satışı yöntemiyle yapılan satışların toplamı 626.195.569 \$, Halka Arz yöntemiyle yapılan satışların toplamı 207.820.151\$, Bedelli Devir ile de 84.149.739. \$ işlem yapılmıştır. İMKB de ise işlem olmamıştır (ÖİB. Faaliyet Raporu, 2006).

Önceki açıklamalarda yer alan TÜPRAŞ'ın satışından 4.140.000.000 \$ 2006 yılında sağlanan en büyük payı teşkil etmiştir. 06/04/2005 tarih ve 2005/47 sayılı Özelleştirme Yüksek Kurulu kararı ile Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları T.A.Ş. sermayesindeki %46,12 oranındaki İdare hissesinin blok satış yoluyla özelleştirilmiş 2.770.000.000.-\$ bedelle 27/02/2006 tarihinde Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK) vermiştir. Başak Sigorta A.Ş, TEKEL'e ait bazı işletmeler Blok Satış yöntemiyle, Emekli Sadığına ait bazı taşınmazlar Varlık Satışı yöntemiyle, THY %26,18 lik hissesi Halka Arz yöntemiyle satışı yapılmıştır (ÖİB. Faaliyet Raporu, 2006).

2007 yılı özelleştirme uygulamalarına baktığımızda toplamda 4.258.629.651 \$ satış yapılmıştır. Tesis ve varlık satışı yöntemiyle yapılan satışların toplamı 2.295.982.839 \$, halka arz yöntemiyle yapılan satışların toplamı 1.838.642.981 \$ Bedelli Devir ile de 124.003.831. \$ işlem yapılmıştır.2007 yılında da İMKB de işlem yapılmamıştır.(ÖİB. Faaliyet Raporu, 2007)

4603 sayılı Kamu Bankaları Hakkındaki Kanun çerçevesinde, 10.11.2005 tarih 2005/129 sayılı Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararı ile Türkiye Halk Bankası A.Ş.'nin özelleştirmeye hazırlık ve özelleştirilmesine ilişkin çalışmalar başlatılmış ve Banka'daki kamu hisseleri, 11.08.2006 tarih ve 2006/69 sayılı Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararı ile özelleştirme kapsam ve programına alınmıştır. Banka'nın kamu hisselerinin tamamının satış yöntemi ile "blok" olarak satılmak suretiyle özelleştirilmesine karar verilmiştir. Yaşanan hukuki süreç sonucunda gecikmelide olsa 2-4 Mayıs 2007 tarihleri arasında talep toplanarak, 9 Mayıs 2007 tarihinde tamamlanmıştır (ÖİB. Faaliyet Raporu, 2007). Bu satış da bankanın % 24,98'i 1.838.642.981.\$'a satılmıştır. Bu uygulama 2007'nin en büyük satışıdır. Bankanın halen % 74,98 oranındaki kamu payının özelleştirme stratejisi ise henüz belirlenmemiştir.

İkinci büyük satış ise TCDD Mersin Limanının satışlarıdır. Mersin Limanı'nın 36 yıl süreyle işletme hakkının verilmesi yöntemiyle özelleştirilmesine ilişkin olarak 09.06.2005 tarihi itibarıyla yayımlanan ilanlarla ihaleye çıkılmış, söz konusu ihale süreci 12.08.2005 tarihinde yapılan nihai pazarlık görüşmelerinde en yüksek teklifi 755.000.000.-\$ bedelle PSA- Akfen O.G.G. vermesiyle tamamlanmıştır. Ancak, imtiyaz sözleşmesi için Danıştay'ın görüşü beklenmiştir. Görüşün gelmesi üzerine PSA- Akfen O.G.G ile İdare arasında 11.05.2007 tarihinde imzalanan "Mersin Limanının İşletme Hakkının Devrine İlişkin İmtiyaz Sözleşmesi" ile liman işletmeciliği satış bedeli peşin olarak tahsil edilerek Mersin Uluslararası Liman İşletmeciliği A.Ş.ye devir ve teslim edilmiştir (ÖİB. Faaliyet Raporu, 2007).

Üçüncü büyük uygulama ise Araç Muayene İstasyonları / Hizmetinin Aralık 2004 tarihinde yapılan ihale ve açık pazarlık görüşmeleri sonucunda I. Bölgenin; en yüksek teklif olan 300.250.000.\$ bedelle, II. Bölgenin; en yüksek teklif olan 313.250.000.\$ bedelle Akfen-Doğuş-Tüv Süd Ortak Girişim Grubu'na ihale şartları çerçevesinde satılması Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 14.02.2005 tarih ve 2005/26 sayılı kararı ile onaylanmıştır. 15.08.2007 tarihinde sözleşme imzalanmış ve sözleşme bedeli peşin olarak tahsil edilmiştir. Böylece yargı süreci nedeniyle satışı tamamlanamayan araç muayene istasyonlarının 20 yılına işletme hakkı devri suretiyle özelleştirilmesi gerçekleştirilmiştir (ÖİB. Faaliyet Raporu, 2007) 2007 yılı da başlıca bu uygulamaların yanında diğer kitlelere ait küçük büyük satışlarda yapılmıştır.

2008 yılı uygulamalarında toplamda 6.297.123.974 \$ lık satış yapılmıştır. Blok satış yöntemiyle yapılan satışların toplamı 2.040.000.000 \$, tesis ve varlık satışı yöntemiyle yapılan satışların toplamı 2.256.200.287 \$, halka arz yöntemiyle yapılan satışların toplamı 1.911.000.000 \$, Bedelli Devir ile de 89.923.687 \$ işlem yapılmıştır (ÖİB. Faaliyet Raporu, 2008). 2008 yılında da İMKB de satış yapılmamıştır.

2008 yılında yapılan en büyük satış PETKİM'in satışdır. PETKİM hisselerinin birincil halka arzı 1990 yılında gerçekleştirilmiştir. PETKİM'in özelleştirilmesini teminen, 2003 ve 2004 yıllarındaki blok satış denemelerini takiben alternatif yöntemler değerlendirilerek idarece, PETKİM'in % 4,14 hisselerinin İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda (İMKB) borsa derinliğinin artırılması ve sermayenin tabana yayılması amacıyla, PETKİM'in müşterilerini ve çalışanlarını da içerecek şekilde ikincil halka arzı için çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışmalar neticesinde 2005 Nisan ayında yapılan halka arz sonunda halka açıklık oranı % 38,68'e yükselmiştir. Geriye idarenin % 54,32'lük, Emekli Sandığının (devredilen) % 7'lik oranında bir payı kalmıştır. Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 08.02.2007 tarih ve 2007/13 sayılı kararı ile PETKİM Petrokimya Holding A. Ş. (PETKİM)'in sermayesindeki İdare'ye ait % 33 oranındaki B grubu hisse ve % 11 oranındaki A grubu hisse ile yine PETKİM'in sermayesindeki Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığına devredilen Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü'ne ait % 7 oranındaki B grubu hisse olmak üzere toplam % 51 oranındaki kamu hissesinin "blok satış" yöntemi ile özelleştirilmesine karar verilmiştir. Söz konusu karar çerçevesinde, 16 Mart 2007 tarihinde ihale ilanına çıkılmış olup, son teklif verme tarihi olan 25 Haziran 2007'de 8 teklif verilmiştir. 05.07.2007 tarihinde kamuya açık olarak yapılan nihai pazarlık görüşmeleri neticesinde 2.040.000.000.\$ ile ikinci en yüksek teklifi veren Socar-Turcas-İnjaz Ortak Girişim Grubu'nun teklifi Rekabet Kurumu tarafından da uygun bulunması üzerine, % 51'lik hisselerin bu ortak girişim grubuna satılması Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 22.11.2007 tarih ve 2007/63 sayılı kararı ile onaylanmıştır. Socar&Turcas Petrokimya A Ş. ile Hisse Satış Sözleşmesi 30.05.2008 tarihinde imzalanmıştır (ÖİB. Faaliyet Raporu, 2008).

İkinci büyük satış ise, Türk Telekom'da Hazine'ye ait % 45 oranındaki hissenin bir bölümünün halka arzın ait özelleştirmedir. Blok satış sonrasında Türk Telekom'da Hazine'ye ait % 45 oranındaki hissenin bir bölümünün halka arzına yönelik hazırlık çalışmaları başlamış, bu çerçevede 10 Aralık 2007 tarih, 12973 tarihli Bakanlar Kurulu

Kararı ile Türk Telekom'un %15 oranındaki hissesinin 31.12.2008 tarihine kadar halka arz yöntemi ile özelleştirilmesine karar verilmiştir. Bu satışta, 406 sayılı Telgraf ve Telefon Kanun uyarınca, Türk Telekom ve T.C. Posta ve Telgraf Teşkilatı Genel Müdürlüğü çalışanları ile küçük tasarruf sahiplerine ayrılması öngörülen %5 oranındaki pay ile ilgili olarak; bu satışta Türk Telekom hisselerinin %3'ünün halka arza konu %15'lik dilim içerisinde değerlendirilerek söz konusu çalışanlara ve küçük tasarruf sahiplerine ayrılmıştır. İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında 2008 Mayıs ayında gerçekleşen halka arz işleminde yurt içi yerleşik yatırımcılara %40, yurt dışı kurumsal yatırımcılara ise % 60 oranında hisse ayrılmıştır. Arza konu 525.000.000 adet hissenin 210.000.000 adedi yurt içine, 315.000.000 adedi ise yurt dışına 4.60 YTL'den satılmış, halka arzın toplam büyüklüğü 1.873.081.209 \$ seviyesinde gerçekleşmiştir (ÖİB. Faaliyet Raporu, 2008).Türk Telekom halka arzı "Emefinance" dergisi tarafından 2008 yılında Orta ve Doğu Avrupa bölgesinde gerçekleştirilen en iyi özelleştirme işlemi seçilmiştir. Türk Telekom arzı telekomünikasyon alanında dünyada son dört yılda gerçekleştirilen en büyük halka arz işlemidir.

Bir başka büyük işlemde TEKEL'in satışında yaşanmıştır. Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 31.03.2003 tarihli ve 2003/12 sayılı kararı ile özelleştirme işlemlerinin kolaylaştırılmasını teminen TEKEL'in yeniden yapılandırılmasına karar verilmişti. Bu çerçevede TEKEL Sigara Sanayii Müessesesi, Sigara Sanayii İşletmeleri ve Ticareti A.Ş.ne; Alkollü İçkiler Sanayii Müessesesi, Alkollü İçkiler Sanayii ve Ticareti A.Ş.ne; Pazarlama ve Dağıtım Müessesesi de ikiye ayrılarak Sigara Pazarlama ve Dağıtım A.Ş. ile Alkollü İçkiler Pazarlama ve Dağıtım A.Ş'ne dönüştürülmüştür.

Diğer kısımları özelleştirilen TEKEL'in, Sigara Üretim ile Sigara Pazarlama ve Dağıtım kısmının özelleştirilmesine yönelik ihale ilanları 09.06.2003 tarihinden itibaren ulusal ve uluslararası basın ve yayım kuruluşlarında yayınlanmış ancak, ihaleye iştirak eden iki firma olan Japon Tobacco International (JTI) ve British American Tobacco (BAT) tarafından önerilen bedel ihale komisyonunca yeterli bulunmadığından ihale iptal edilmiştir. İkinci kez 2005 yılında çıkılan ihalede de hiç teklif alınamaması üzerine Sigara Sanayii İşletmeleri ve Ticareti A.Ş.nin yeniden yapılandırılması ile Sigara Pazarlama ve Dağıtım A. Ş.nin düşük verimli Başmüdürlüklerinin kapatılması dâhil yeniden yapılandırılmasına yönelik çalışmaların sonuçlandırılmasını müteakip, üçüncü kez 26 Ekim 2007 tarihinde ihaleye çıkmıştır. 18.02.2008 tarihinde alınan teklifleri

müteakip 22.02.2008 tarihinde yapılan Nihai Pazarlık görüşmeleri neticesinde BAT Tütün Mamulleri Sanayi ve Ticaret A.Ş. 1.720.000.000 \$ teklif ile 1. sırada, Strand Investment S.a.r.l. ise 1.700.000.000 \$ teklif ile 2. sırada yer almıştır. 24.06.2008 tarihinde imzalanan Satış Sözleşmesi ile BAT Tütün Mamulleri Sanayi ve Ticaret A.Ş.ne 1.720.000.000 \$ özelleştirme bedeli üzerinden devredilmiştir. Tekel ve Sigara Sanayii İşletmeleri ve Ticareti A.Ş.ne ait olup pipo- nargile üretim işi ile ilgili olan varlıkların (sigara fabrika ve markaları, bir miktar yaprak tütün vb varlıkların) özelleştirilmesine yönelik ihale ilanı 18 Nisan 2008 tarihinde yayımlanmıştır (ÖİB. Faaliyet Raporu, 2008).

Yine 2008 yılı içinde 18.06.2008 tarihli ve 26910 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan ÖİB’nin 13.06.2008 tarihli ve 2008/ÖİB-K-09 sayılı Kararı’na istinaden; Tekel Sigara’ya ait pipo ve nargile tütünü markaları, Tekel Sigara’nın sahip olduğu pipo ve nargile reçeteleri gibi ticari sır niteliğindeki bilgiler ve bunlarla ilgili hak ve yükümlülükleri, Tekel Sigara’nın pipo ve nargile tütünü üretimine ait envanter kayıtlarında yer alan makine ve teçhizat, yedek parça, hammadde, yarı mamul ve mamul stokları ile sarf malzemesi nitelikli varlıklar, işletme malzemeleri ve üretim faaliyetinde kullanılan tüketim malzemeleri, TEKEL tarafından pipo ve nargile tütünü üretim işi için satın alınan ve detayları şartname eki listede yer alan 25 (Yirmibeş) ton tütünü, 08.10.2008 tarihinde imzalanan Satış Sözleşmesi ile Medtur Gıda Turizm Maden San. ve Tic. A. Ş. –FEM OGG grubu tarafından kurulan Tabac Turc Nargile ve Pipo Tütün Sanayi ve Ticaret A.Ş.ne 305.000 \$ ile özelleştirme işlemi yapılmıştır (ÖİB. Faaliyet Raporu, 2008).

Diğer bir uygulamada enerji sektöründe yaşanmıştır. Özelleştirme Yüksek Kurulu’nun 27.12.2006 tarih ve 2006/100 sayılı Kararı ile özelleştirme programına alınan Elektrik Üretim A.Ş. (EÜAŞ)’ye ait Tercan, Kuzgun, Mercan, İkizdere, Çıldır, Beyköy, Ataköy Hidroelektrik Santralleri, Denizli Jeotermal Santrali ve Engil Gaz Türbinleri Santrali kuruluşu Mayıs 2007’de tescil edilen Ankara Doğal Elektrik Üretim ve Ticaret A.Ş. bünyesinde faaliyet göstermekte olup, Tercan, Kuzgun, Mercan, İkizdere, Çıldır, Beyköy ve Ataköy Hidroelektrik Santralleri ile Denizli Jeotermal Santralinin işletme hakkı verilmesi ve Engil Gaz Türbinleri Santralinin satış yöntemi ile özelleştirilmesine ilişkin ihale Mart 2008’de tamamlanmış ve ihale sonuçları dikkate alınarak Özelleştirme Yüksek Kurulu’nun 07.05.2008 tarih 2008/29 sayılı kararı

çerçevesinde Zorlu Doğal Elektrik Üretimi A. Ş.'ye 510.000.000\$ bedelle 8 adet santralin (Engil hariç) mülkiyet Ankara Doğal Elektrik Üretim ve Ticaret A.Ş.'de (ADÜAŞ) kalmak üzere işletme hakkı devri, Engil Gaz Türbinleri santralının satışı 01.09.2008 tarihinde yapılan sözleşmeler ile tamamlanmıştır.

2009 yılı özelleştirme uygulamalarına baktığımızda toplamda 2.274.985.159 \$ satış yapılmıştır. İşletme Tesis Varlık satışı yöntemiyle yapılan satışların toplamı 2.270.728.895 \$, Bedelli Devir ile de 4.256.264. \$ işlem yapılmıştır (ÖİB. Faaliyet Raporu, 2009). 2009 yılında Blok Satış yöntemiyle ve İMKB'de satış yapılmamıştır.

2009 yılının rakamlarını incelendiğinde ağırlıklı olarak İşletme Tesis Varlık satışı yöntemiyle yapıldığının söyleyebiliriz. Bunlar, Başkent Elektrik Dağıtım A.Ş, Sakarya Elektrik Dağıtım A.Ş, Meram Elektrik Dağıtım A.Ş.nin özelleştirmelerinden oluşmaktadır.

Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 02.04.2004 tarih ve 2004/22 sayılı kararı ile özelleştirme programına alınan Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş.'nin 20 adet bağlı şirketinden Başkent, Sakarya, İstanbul ili Anadolu Yakası Elektrik Dağıtım A.Ş.'nin hisselerinin satışına ilişkin özelleştirme ihaleleri Ağustos 2006'da başlatılmış, Özelleştirme Yüksek Kurulunun 08.01.2007 tarih ve 2007/01 sayılı kararı ile söz konusu ihalelerin ertelenmesine karar verilmiştir. 22.04.2008 tarih ve 2008/25 sayılı Özelleştirme Yüksek Kurulu kararı ile Başkent ve Sakarya Elektrik Dağıtım A.Ş.'nin özelleştirme ihalelerinin devamına, İstanbul ili Anadolu Yakası Elektrik Dağıtım A.Ş.'nin özelleştirme ihalesinin iptal edilmesine karar verilmiştir. Bu çerçevede Başkent ve Sakarya Elektrik Dağıtım A.Ş.'nin özelleştirme ihaleleri tamamlanarak Özelleştirme Yüksek Kurulunun 19.09.2008 tarih ve 2008/57 sayılı kararı ile Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş.'nin Başkent Elektrik Dağıtım A.Ş.'deki %100 oranındaki hissesin 1.225.000.000 \$ bedel ile Sabancı-Verbund-Enerjisa Elektrik Üretim A.Ş. Ortak Girişim Grubuna, Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 19.09.2008 tarih ve 2008/58 sayılı kararı ile Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş.'nin Sakarya Elektrik Dağıtım A.Ş.'deki %100 oranındaki hissesinin 600.000.000 \$ bedel ile Ak-Cez Ortak Girişim Grubuna satılmasına karar verilmiştir. Başkent Elektrik Dağıtım A.Ş.'nin hisse devri 28.01.2009 tarihinde, Sakarya Elektrik Dağıtım A.Ş.'nin hisse devri ise 11.02.2009 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Meram ve Aras Elektrik Dağıtım A.Ş.'nin özelleştirme ihaleleri 25.09.2008 tarihinde

tamamlanmış olup, Özelleştirme Yüksek Kurulunun 30.04.2009 tarih ve 2009/16 sayılı kararı çerçevesinde Meram Elektrik Dağıtım A.Ş. için 440.000.000 \$ bedel ile en yüksek teklifi veren Alsim Alarko Sanayi Tesisleri ve Ticaret A.Ş. tarafından kurulan Şirket ile 30.10.2009 tarihinde imzalanan Hisse Satış Sözleşmesi ile özel sektöre devir işlemleri gerçekleştirilmiştir (ÖİB. Faaliyet Raporu, 2009).Yapılan uygulamaların sıklığından özelleştirilecek KİT'lerin büyüklüğü bakımından azaldığını söylemek mümkündür.

2010 yılında yapılan özelleştirmelerin toplamı 3.085.479.135 \$ ile bir önceki yıla göre artış göstermektedir. Tesis ve Varlık Satışı yöntemiyle yapılan satışların toplamı 3.081.591.228 \$, Bedelli Devir ile de 3.887.907 \$ işlem yapılmıştır (ÖİB. Faaliyet Raporu, 2010) . 2010 yılında Blok Satış yöntemiyle, Halka Arz yöntemiyle ve İMKB de satış yapılmamıştır.

Samsun ve Bandırma Limanlarının özelleştirilmelerine ilişkin olarak 20.02.2008 tarihinde ihaleye çıkılmış, söz konusu ihaleler 16.05.2008 tarihinde kamuya açık olarak yapılan nihai pazarlık görüşmeleri ile tamamlanmıştır. Rekabet Kurumu'nun olumlu görüşünün alınmasını müteakip Samsun ve Bandırma Limanlarının özelleştirilmesine ilişkin olarak 19.09.2008 tarih ve 2008/59 sayılı Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun nihai kararı istihsal edilmiştir. Her iki limanın İmtiyaz Sözleşmelerine yönelik Danıştay görüşlerinin temin edilmesinin ardından 31.03.2010 tarihinde imzalanan “Samsun Limanının 36 Yıl Süreyle İşletme Hakkının Devrine İlişkin İmtiyaz Sözleşmesi” ile işletme hakkı 125.200.000 \$ bedel karşılığında SAMSUNPORT-Samsun Uluslararası Liman İşletmeciliği A.Ş.'ne devir ve teslim edilmiştir. 18.05.2010 tarihinde imzalanan “Bandırma Limanının 36 Yıl Süreyle İşletme Hakkının Devrine İlişkin İmtiyaz Sözleşmesi” işletme hakkı 175.500.000 \$ bedel karşılığında Çelebi Bandırma Uluslararası Limanı İşletmeciliği A.Ş.'ne sözleşme imza tarihleri itibariyle devir ve teslim edilmiştir (ÖİB. Faaliyet Raporu, 2010).

10 Nisan 2009'da başlatılan Osmangazi, Çoruh ve Yeşilirmak Elektrik Dağıtım A.Ş. özelleştirme ihaleleri 6 Kasım 2009'da sonuçlandırılmıştır. Özelleştirme Yüksek Kurulunun 22.04.2010 tarih ve 16 sayılı kararı çerçevesinde 31.05.2010 tarihinde Hisse Satış Sözleşmesi imzalanarak Osmangazi Elektrik Dağıtım A.Ş. için 485.000.000 \$ bedel ile en yüksek teklifi veren Eti Gümüş A.Ş. tarafından kurulan şirkete %100,

Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 07.06.2010 tarih ve 36 sayılı kararı çerçevesinde 30.09.2010 tarihinde Hisse Satış Sözleşmesi imzalanarak Çoruh Elektrik Dağıtım A.Ş. için 227.000.000 \$ bedel ile en yüksek teklifi veren Aksa Elektrik Perakende Satış A.Ş. tarafından kurulan şirkete %100, Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 07.06.2010 tarih ve 35 sayılı kararı çerçevesinde 29.12.2010 tarihinde Hisse Satış Sözleşmesi imzalanarak Yeşilirmak Elektrik Dağıtım A.Ş. için 441.500.000 \$ bedel ile en yüksek teklifi veren Çalık Enerji Sanayi ve Ticaret A.Ş. tarafından kurulan şirket ile %100, oranındaki Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş. hisselerinin özel sektöre devir işlemleri gerçekleştirilmiştir (ÖİB. Faaliyet Raporu, 2010).

10 Kasım 2009'da başlatılan Çamlıbel, Uludağ, Fırat ve Vangölü Elektrik Dağıtım A.Ş. özelleştirme ihaleleri 18 Şubat 2010 tarihinde sonuçlandırılmıştır. Özelleştirme Yüksek Kurulunun 26.07.2010 tarih ve 57 sayılı kararı çerçevesinde 31.08.2010 tarihinde Hisse Satış Sözleşmesi imzalanarak Çamlıbel Elektrik Dağıtım A.Ş. için 258.500.000 \$ bedel ile en yüksek teklifi veren KOLİN İnşaat Turizm Sanayi ve Ticaret A.Ş. tarafından kurulan şirkete % 100, Özelleştirme Yüksek Kurulunun 24.06.2010 tarih ve 42 sayılı kararı çerçevesinde 31.08.2010 tarihinde Hisse Satış Sözleşmesi imzalanarak Uludağ Elektrik Dağıtım A.Ş. için 940.000.000 \$ bedel ile en yüksek teklifi veren LİMAK İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş. tarafından kurulan şirkete % 100, Özelleştirme Yüksek Kurulunun 01.10.2010 tarih ve 86 sayılı kararı çerçevesinde 31.12.2010 tarihinde Hisse Satış Sözleşmesi imzalanarak Fırat Elektrik Dağıtım A.Ş. için 230.250.000 \$ bedel ile en yüksek teklifi veren AKSA Elektrik Perakende Satış A.Ş. tarafından kurulan şirkete %100 oranındaki Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş. hisselerinin özel sektöre devir işlemleri gerçekleştirilmiştir (ÖİB. Faaliyet Raporu, 2010).

2011 yılında yapılan özelleştirmelerin toplamı 1.358.418.1294 \$ ile 2004 yılından sonra en düşük rakamı oluşturmuştur. Yapılan özelleştirmelerin 1.351.960.630 \$'ını işletme tesis ve varlık satışı yöntemiyle yapılan uygulamaları oluşturmuştur. Bedelli Devir ile de 6.457.499 \$ işlem yapılmıştır (ÖİB. Faaliyet Raporu, 2011) . 2011 yılında blok satış ve halka arz yöntemiyle İMKB de satış yapılmamıştır.

Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 11/04/2011 tarih ve 29 sayılı Kararı çerçevesinde Trakya Elektrik Dağıtım A.Ş. için 575.000.000 \$ bedel ile Özelleştirme

Yüksek Kurulu Kararı'nda ikinci sırada yer alan İC İċtaş İnaşaat Sanayi ve Ticaret A.ř. tarafından kurulan şirket ile 30/12/2011 tarihinde hisse satış ṡzleşmesi imzalanarak ̇zel sekṫre devir işlemleri geṙekleştirilmiştir (̇İB. Faaliyet Raporu, 2011).

TCDD'ye ait Bandırma, İzmir, Samsun, Derince, Mersin ve İskenderun Limanları 30/12/2004 tarih ve 2004/128 sayılı ̇zelleştirme Yüksek Kurulu Kararı ile ̇zelleştirme programına alınmış ve 02/06/2005 tarih ve 2005/54 sayılı ̇zelleştirme Yüksek Kurulu Kararı ile anılan limanların "işletme hakkının verilmesi" ẏntemiyle ̇zelleştirilmelerine karar verilmiştir. İskenderun Limanı'nın ̇zelleştirilmesine ilişkin olarak 17/05/2010 tarihi itibarıyla yayımlanan ilanlarla ihaleye ̇ıkılmış, ṡz konusu ihale ṡreci 28/09/2010 tarihinde kamuya tamamlanmıştır. Rekabet Kurumu'nun olumlu ġṙř̇ṅn alınmasını ṁteakip İskenderun Limanı'nın ̇zelleştirilmesine ilişkin olarak 07/01/2011 tarih ve 2011/01 sayılı ̇zelleştirme Yüksek Kurulu Kararı'nın nihai kararı istihsal edilmiştir. İmtiyaz Ṡzleşmesi'ne ẏnelik Danıştay ġṙř̇ṅn temin edilmesinin ardından 30/12/2011 tarihinde imzalanan "İskenderun Limanı'nın 36 yıl ṡreyle işletme hakkının devrine ilişkin imtiyaz ṡzleşmesi" ile İskenderun Limanı'nın 36 yıl ṡreyle işletme hakkı 372.000.000 \$ peşin bedel karşılığında İskenderun Uluslararası Liman İşletmeciliği A.ř.'ye ṡzleşme imza tarihleri itibarıyla devir ve teslim edilmiştir (̇İB. Faaliyet Raporu, 2011). Yıl i̇inde, Haziran 2010 işlemleri tamamlanan ̇zelleştirme Yüksek Kurulu kararları doğrultusunda 10 grubun ihaleyi alan firmalara devir işlemleri tamamlanmıştır. Bunların devir bedelleri ise 239.784.000 \$ dır. Ṡmer Holding - Mazıdağı Fosfat Tesisleri de 28.000.000 \$ bedelle satışı yapılmıştır.

2012 yılı uygulamalarına baktığımızda toplamda 3.020.692.249 \$ satış yapılmıştır. Blok Satış ẏntemiyle yapılan satışların toplamı 186.520.000 \$,Tesis ve Varlık Satışı ẏntemiyle yapılan satışların toplamı 312.305.160 \$, halka arz ẏntemiyle yapılan satışların toplamı 2.519.616.050 \$, Bedelli Devir ile de 2.251.039. \$ işlem yapılmıştır (̇İB. Faaliyet Raporu, 2012). 2012 yılında İMKB de satış yapılmamıştır.

̇zelleştirme Yüksek Kurulu'nun 04.10.2012 tarih ve 2012/150 sayılı kararı ile HALKBANK'ın sermayesinde bulunan İdaremize ait hisselerden, toplam sermayenin % 20,80'ine tekaḃl eden kısmının satış ẏntemiyle ̇zelleştirilmesine, satışın halka arz suretiyle geṙekleştirilmesine, ayrıca ilave olarak ek satış hakkının kullanılmasına ve halka arz işleminin 1 (bir) yıl i̇inde tamamlanmasına ẏnelik strateji kararı alınmıştır.

Bu çerçevede; HALKBANK hisselerinin ek satış hakkı dâhil toplam % 23,92'lik payının ikincil halka arz yolu ile özelleştirilmesi için Sermaye Piyasası Kurumu nezdinde yapılan başvuru onaylanmıştır. İdarenin elinde bulunan hisselerin % 23,92 kısmı 16 Kasım 2012 tarihinde 2.519.616.050 \$ halka arz yöntemiyle satılmıştır. Özelleştirme İdaresi'nin elinde bulundurduğu, yaklaşık % 23,92 (ek satış dâhil) oranındaki hissenin halka arz edilmesi sonrasında HALKBANK'ın halka açıklık oranı % 24,98'den % 48,90'a yükselmiştir (ÖİB. Faaliyet Raporu, 2012).2012 yılında yapılan Özelleştirme uygulamalarının büyük kısmını bu satış oluşturmaktadır.

2013 yılı uygulamalarına baktığımızda toplamda 12.476.555.046 \$ satış yapılmıştır. Blok satış yöntemiyle yapılan satışların toplamı 1.306.693.523 \$,Tesis ve Varlık Satışı yöntemiyle yapılan satışların toplamı 11.150.615.977 \$'dır., İMKB'de 67.283 \$'lık, Bedelli Devir ile de 19.178.263 \$ işlem yapılmıştır. 2013 yılında Halka Arz yöntemiyle yapılan satış yapılmamıştır

2013 yılının özelleştirme uygulamaların toplamı, 1986 yılından bu güne yapılan en yüksek uygulama tutarıdır. Bunun öncelikle enerji sektöründeki uygulamalardan kaynakladığının söyleyebiliriz. Blok satış yöntemiyle gerçekleştirilen uygulamalardan Başkent Doğalgaz Dağıtım A.Ş.'nin %100 oranındaki hissesini 1.162.000.000 \$ bedelle Torunlar Enerji Sanayi ve Ticaret A.Ş.'ne 13.06.2013 tarihinde, Hamitabat Elektrik Üretim ve Ticaret A.Ş.'nin %100 oranındaki hissesini 105.000.000 \$ bedelle Limak Doğalgaz Elektrik Üretim A.Ş.'ne 01.08.2013 tarihinde, Toroslar Elektrik Dağıtım A.Ş.'nin %100 oranındaki hissesini 1.725.000.000 \$ bedelle Sabancı Holding – E.ON ortaklığı olan Enerjisa 01.10.2013 tarihinde devri yapılmıştır.

Gediz Elektrik Dağıtım ve Perakende Satış Anonim Şirketlerindeki %100 oranındaki hissesini 1.231.000.000 \$ bedelle Elsan-Tümaş-Karaçay Ortak Girişim Grubu tarafından kurulan GDZ Enerji Yatırımları A.Ş.'ne, 14.06.2013 tarihinde, Seyitömer Termik Santrali'nin 2.248.000.000 \$ bedelle Çelikler Seyitömer Elektrik Üretim A.Ş.'ne 18.06.2013 tarihinde, Vangölü Elektrik Dağıtım A.Ş.'nin %100 oranındaki hissesini 118.000.000 \$ bedelle Türkerler İnşaat Turizm Madencilik Enerji Üretim Ticaret ve Sanayi A.Ş. tarafından kurulan Vangölü Enerji Yatırım A.Ş.'ne 26.07.2013 tarihinde, Boğaziçi Elektrik Dağıtım ve Perakende Satış A.Ş.'deki %100 hissesini 546.000.000 \$ bedelle, Akdeniz Elektrik Dağıtım ve Perakende Satış A.Ş.'deki

%100 oranındaki hissesini sırasıyla 1.960.000.000 \$ bedelle Cengiz-Limak-Kolin Ortak Girişim Grubuna 28.05.2013 tarihinde, Aras Elektrik Dağıtım A.Ş. ve ARAS Elektrik Perakende Satış A.Ş.'deki %100 oranındaki hissesini 128.500.000 \$ bedelle Kiler Alışveriş Hizmetleri Gıda Sanayi Ticaret A.Ş. ile Çalık Grubu şirketi ÇEDAŞ Elektrik'in ortak olduğu Doğu Aras Enerji Yatırımları A.Ş.ye, 17.08.2013 tarihinde, Dicle Elektrik Dağıtım A.Ş. ile Dicle Elektrik Perakende Satış A.Ş.nin %100 oranındaki hissesinin 387.000.000 \$ bedelle, Dicle Enerji Yatırım Sanayi ve Ticaret A.Ş'ne 28.06.2013 tarihinde, Kangal Termik Santrali'nin de 985.000.000 \$ bedelle Konya Şeker Sanayi ve Ticaret A.Ş.-Siyahkalem Mühendislik İnşaat Sanayi ve Ticaret Ltd.Şti. Ortak Girişim Grubuna 19.08.2013 tarihinde devri yapılmıştır (OİB, Ocak 2014). Devirlerle birlikte özelleştirme tarihinin en yüksek satış rakamı yakalanmıştır

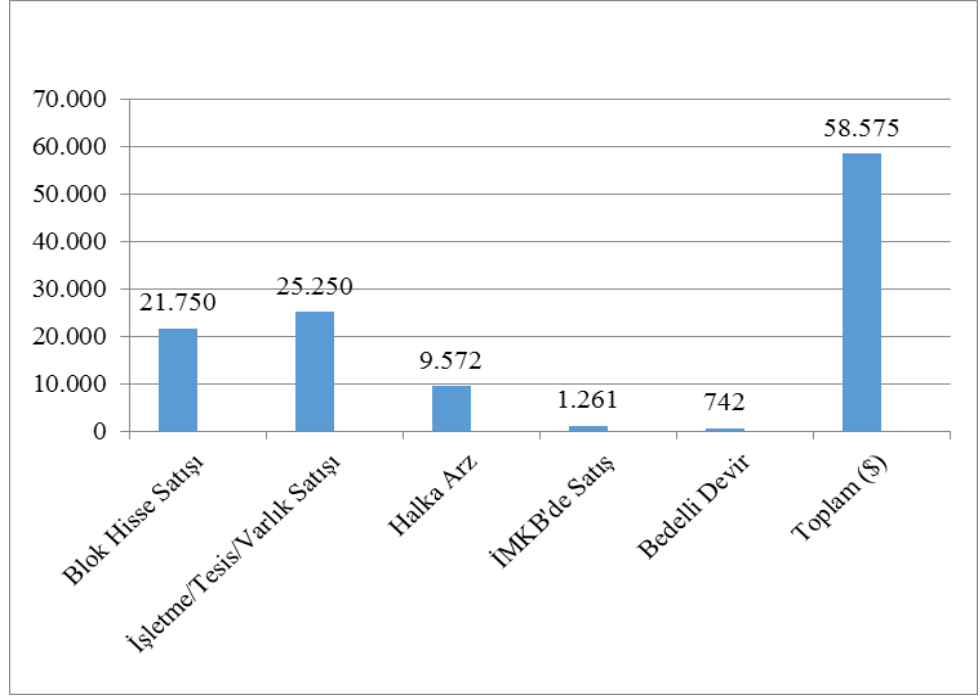
Genel bir değerlendirme yapıldığında 1986-2013 yılları arasında geçen yaklaşık 27 yıllık bir işlemler zinciri sonucunda 58.575.816.888 \$ dır . Bunun 21.750.280.162 \$ lık kısmı hisse satışlarından, 25.249.831.083 \$ lık kısmı Ortaklık, İştirak, Tesis ve Varlık Satışları oluşturmaktadır. Halka Arz yöntemiyle 9.572.899.869 \$, İMKB'deki satışlar ise 1.261.121.051 \$ dır. Bedelli Devir satışı ise 741.684.723 \$ dır.

Hükümetin 2013 yılına ait Performans Programında yer alan

Avrupa Adalet Divanı kararı çerçevesinde bunlardan birincisi, altın hissenin kullanımına ilişkin ilkelerin benimsenmesi, diğeri ise yabancı sermayeye getirilen kısıtlamaların kaldırılmasıdır. Avrupa Adalet Divanı'nca belirlenen altın hisse, yabancı sermaye ve kamu-özel sektör işbirliğine ilişkin kriterler; devletin düzenleyici ve denetleyici rolünde yeni bir anlayışa geçmesine yardımcı olacaktır. Bu doğrultuda altın hisse ve yabancı sermayeye yönelik kısıtların hafifletilmesi özelleştirmeye olan ilgiyi artıracığından özelleştirme ihalelerinin daha rekabetçi bir ortamda gerçekleştirilmesini sağlayacak ve özelleştirme sonrasına ilişkin olası sorunları ortadan kaldıracaktır.

ifadesinden de anlaşılacağı üzere yabancı yatırımların ülkeye getirilmesi manasında da çalışma içindedir. Ülkemizin uluslararası sermayeden aldığı payın, gerek coğrafi konumu gerekse potansiyelimizle karşılaştırıldığında çok düşük düzeylerde kalmış olmasına rağmen, son yıllarda özelleştirme ihaleleri sürecine yabancı sermayeli şirketler de yoğun ilgi göstermiştir. Ülkemizin temel ekonomik sorunlarının çözümüne olumlu katkı sağlayacak yatırım, üretim ve ihracat artışını destekleyecek, yeni teknoloji ve uzmanlık getirecek olan yabancı sermayenin özelleştirmeler yolu ile girişi ülkemizin gelişmesi ve üretim gücümüzün artmasına doğrudan katkı sağlayacaktır. Bu doğrultuda, özelleştirme uygulamalarında yerli,

yabancı ayırımı yapılmaksızın, gerekli ön yeterlilik kriterlerine sahip her katılımcı eşit şartlar da ihalelere iştirak edebilmektedir.

Şekil 1. 1986-2013 Dönemi Yöntemler İtibariyle Özelleştirme Uygulamaları

Kaynak: ÖİB geçici verilerinden tarafımcı düzenlenmiştir

Genel olarak Tablo 1.'e bakıldığında özelleştirme uygulamalarının başladığı ilk yıllarda blok satış yöntemi ile özelleştirme yoğunlukta olduğu görülmektedir. Son yıllarsa özellikle İşletme/Tesis/Varlık Satışı ile özelleştirme uygulamaları yoğunluk kazanmıştır. Grafik 1. incelendiğinde 1986-2013 yılları arası dönemde İşletme/Tesis/Varlık Satışı özelleştirme uygulamalarının en yüksek değere ulaştığını görebiliriz. İşletme/Tesis/Varlık Satışı yöntemi ile yapılan satışların tutarının yüksek olmasının nedeni, özelleştirilen kurumların taşınır-taşınmaz tüm varlıklarının devri olduğu gibi ulusal düzeyde hizmet veren kurumların bu yöntemle özelleştirilmesi de başlıca nedenlerinden biridir.

Tablo 1- Dönemler ve Yöntemler İtibariyle Özelleştirme Uygulamaları

DÖNEMLER	ÖZELLEŞTİRİLEN BAŞLICA KURUMLAR	ÖZELLEŞTİRME TUTARI (\$)	ÖZELLEŞTİRME YÖNTEMLERİ (\$)	
1986-1989	SEK?, YEM Sanayi A.Ş. ye ait Eskişehir, Aksaray, Çorum, Kayseri, Isparta, Manisa, Bingöl, Biga Fabrikaları, ÇİTOSAN'a Çimento Fabrikaları, SAMAŞ Sanayi Madenleri A.Ş. YEMTA Tarih Yem Sanayi Ltd. Şti. ilk halka arz olan TELETAŞ Telekomünikasyon End.Tic.A.Ş. vs...	164.213.476	Blok Hisse Satışı	135.173.142
			İşletme/Tesis/Varlık Satışı	6.055.597
			Halka Arz	13.090.225
			İMKB'de Satış	9.894.512
			Bedelli Devir	0
1990-1999	Ebk Et ve Balık Ürünleri A.Ş., Sümer Holding A.Ş., SİVAS Demir Çelik T.A.Ş., Orüs Orman Ürünleri Sanayii A.Ş Otomobil Fabrikası A.Ş' nin .%16,8 i , Etibank Bankacılık A.O. PETKİM %7,83 ü TDİ - Tekirdağ Limanı Sümerbank A.Ş. Çukurova Elektrik A.Ş. Denizli Çimento Sanayi TAŞ.. İpragaz A.Ş. Yem Sanayii A.Ş.,....	4.483.632.608	Blok Hisse Satışı	1.979.285.279
			İşletme/Tesis/Varlık Satışı	579.415.318
			Halka Arz	1.354.839.634
			İMKB'de Satış	516.693.252
			Bedelli Devir	53.399.125
2000-2013	Petrol Ofisi A.Ş (POAŞ), Türkiye Petrol Rafineleri A.Ş (TÜPRAŞ), TELEKOM, Türkiye Halk Bankası A. TCDD Mersin Limanı, Araç Muayene İstasyonları, TEKEL, Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş(TEDAŞ) Samsun ve Bandırma Limanları,	53.927.970.580	Blok Hisse Satışı	19.635.821.741
			İşletme/Tesis/Varlık Satışı	24.664.360.168
			Halka Arz	8.204.970.010
			İMKB'de Satış	734.533.287
			Bedelli Devir	688.285.598

Kaynak: ÖİB geçici verilerinden tarafımca düzenlenmiştir

24 Ocak 1980 sonrası Türkiye ekonomi birçok alanda önemli adımlar atmıştır. Bu adımlar arasında en önemli olanlarından birisi özelleştirme uygulamasıdır. Özellikle Cumhuriyetin ilanıyla başlayan dönemden itibaren gerçekleştirilmek istenen ancak bir

türlü gerçekleştirilmeyen özelleştirme düşüncesi, yükselen bir trend haline gelmiştir. Türkiye, yaptığı özelleştirme işlemleri ile öncelikle KİT zararlarını kapatmayı, etkinlik ile verimliliği arttırmayı ve kamu açıklarının finansmanını sağlamayı amaçlamıştır. Yabancılar ise az riskli yüksek getirili sektörlere ve gelişmiş bölgelere yönelmiştir.

1985 yılından itibaren ise devlet işletmeleri birer birer özelleştirilerek, önemli radikal kararlar alınmıştır. Sonuç olarak bazı zaman ciddi tartışmalara neden olsa da 28 yıllık süreçte çok sayıda kuruluştaki kamu hisseleri, yarım kalmış tesis, taşınmaz, otoyol, boğaz köprüsü, tesis, liman, şans oyunları lisans hakkı ile Araç Muayene İstasyonları özelleştirilmiş ve toplamda 58.575 milyar dolarlık özelleştirme uygulaması yapılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARINDA YABANCI SERMAYENİN YERİ

Bu bölümde Türkiye'de özelleştirme uygulamalarında yabancı sermayenin yeri, özelleştirilen şirketlerin alıcı profilleri kapsamında, yurtdışı alıcılar ve yurtiçi-yurtdışı ortaklıklar; doğrudan yabancı yatırımlar içerisinde özelleştirme uygulamalarının payı ile belirlenmiş bazı makro-ekonomik büyüklüklerle yukarıda ki açıklamalar kapsamında karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Öncelikle yatırımların hukuki yapısı, ülkeye gelen yabancı sermayenin miktarı, yatırım yapan kuruluşun menşei, yatırım yapılan sektörler ve yatırımının yoğunlaştığı yerler kapsamında incelenecektir.

3.1. TÜRKİYE'DE YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ HUKUKİ YAPISI

Bir firmanın üretimini, kurulu olduğu ülkenin sınırları ötesine yaymak üzere yabancı ülkelerde üretim tesisi kurması veya mevcut üretim tesislerini satın alması doğrudan yabancı sermaye yatırımı olarak nitelendirilmektedir (Seyidoğlu, 1999:664). Geçmişte, doğrudan yabancı sermaye sadece; tasarruf açığını kapatmak, üretimi artırmak, işsizliğe çözüm getirmek, üretim maliyetlerini düşürmek, ucuz işgücü, taşıma giderlerinden tasarruf sağlamak, vergi avantajlarından faydalanmak, ucuz hammadde kullanmak ve döviz rezervlerini genişletmek gibi nedenlerle cazip bulunuyordu. Ancak günümüzde, yabancı sermaye yatırımlarından beklenen faydalar daha da artmıştır. Yabancı sermayeyi çekmek isteyen ülkeler genellikle yabancı sermaye ödemeler dengesini sağlamak, ülke içinde sağlıklı bir rekabet ortamı oluşturmak, ülkeye yeni teknolojiler kazandırmak, know-how getirmek, gelişmiş ve sermaye ihraç eden ülkelerin politik ve ekonomik desteğini sağlamak, promosyon, dış piyasalara giriş imkanlarını genişletmek ve insan kaynaklarını geliştirmek gibi etkilerinden faydalanmak istemektedirler (Çapraz ve İpek, 2003:11). Bütün bu işlemlerin yapılması için, uyulması gereken hukuki kurallar vardır. Ülkemizde Yabancı Sermaye Yatırımlarının da hukuki bir alt yapısı oluşturulmuştur.

Türkiye’de yapılan doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin temel prensipler, ilk kez 1954 yılında yürürlüğe giren 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile düzenlenmiştir. Söz konusu Kanun, ekonomik hayatta yaşanan gelişmeler ve uluslararası en iyi uygulamalar ışığında yenilenmiş ve 4875 sayılı yeni Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu, 17 Haziran 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yatırımcıya açık ve anlaşılır mesajlar veren ve yatırımcının yatırımlarını ilgilendiren temel konularda, diğer mevzuat gereği sahip olduğu haklar ve tabi olduğu yükümlülükleri gösteren “yasal bir rehber” niteliği taşıyan Kanun, 6224 sayılı Kanun ile oluşturulan izin/onay sistemini bilgilendirme sistemine dönüştürmüştür; “yabancı yatırımcı ve yabancı doğrudan yatırım” gibi yatırıma ilişkin temel kavramları, uluslararası standartlar çerçevesinde yeniden tanımlamıştır (www.ekonomi.gov.tr.(15 Ocak 2014)). Kanun’un Uygulama Yönetmeliği, 20 Ağustos 2003 tarihli ve 25205 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

4875 sayılı Kanununun 3/a maddesine göre;

“Uluslararası anlaşmalar ve özel kanun hükümleri tarafından aksi öngörülmedikçe; Yabancı yatırımcılar tarafından Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım yapılması serbesttir. 2.Yabancı yatırımcılar yerli yatırımcılarla eşit muameleye tabidirler.” (Resmi Gazete, 2014).

Bu çerçevede Türkiye’de yapılan uluslararası doğrudan yatırım rejiminin temel unsurları, “Yatırım Serbestisi ve Milli Muamele” olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımcılar, sınırlı sayıdaki sektörel sınırlamalar hariç olmak üzere, yerli yatırımcılarla eşit haklar ve yükümlülükler çerçevesinde faaliyet göstermektedirler.

Ayrıca yatırım ve ticari ilişkilerimizin yoğun olduğu veya bu yönde potansiyel görülen ve ilişkilerin güçlendirilmesinde yarar görülen ülkelerle, 1960’lı yıllardan beri Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmaları imzalanmaktadır. Türkiye'nin bugüne kadar 82 ülkeyle imzalamış olduğu söz konusu Anlaşmalar, yabancı yatırımlar için büyük önem taşıyan; yabancı yatırımcıya ev sahibi ülke tarafından uygulanacak muamelenin sınırlarının belirlenmesi, kar transferlerinin güvence altına alınması ve ev sahibi devletçe yapılması muhtemel kamulaştırma işlemlerinin şartlarının belirlenmesi ve uyuşmazlık halinde uluslararası tahkime başvurulması gibi olmazsa olmaz hükümler içermektedirler (Ekonomi, 2014).

3.2. TÜRKİYE'DE YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ MİKTARI

1980 'li yıllarla birlikte başlayan finansal serbestleşme uygulamaları ve onun parçası olarak sermaye hareketlerinin serbestleşmesi dünyada büyük bir ivme kazanmıştır. 1980'li yılların başından itibaren dünyada liberal ekonomik politikaların yükselişe geçmesi, piyasa ekonomisinin gelişmesi ve giderek uluslararası üretimin artması yabancı sermaye türü olan doğrudan yabancı yatırımlarının bir artış eğilimine girmesini sağlamıştır. Son dönemde dünya ekonomisinde yaşanan küreselleşme olgusu, gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaç duyduğu sermayeyi doğrudan yabancı yatırımlar yoluyla karşılamalarına yardımcı olmuştur (Ekinci, 2011:72). Ekonomik kaynakları yetersiz olan gelişmekte olan ülkelerin yabancı sermayeden beklentisi, yurt içi yatırım ve tasarrufları artırarak büyümenin gerçekleştirilmesidir.

Ancak yaşanan deneyimler, makroekonomik göstergeleri bozuk, borçlanma oranları yüksek ve daha çok kısa vadeli sermaye girişlerinin yoğun olarak yaşandığı ülkelerde, bu olumlu beklentilerin gerçekleşmediğini göstermektedir. Özellikle kısa vadeli yabancı fonların, spekülatif nitelikli ve oynaklığının yüksek oluşu nedeniyle, olumsuz beklentilerin arttığı dönemlerde hızla ülkeyi terk etmekte ve krizleri etkileyen bir unsur olarak ortaya çıkabilmektedir. Bu durum büyümeyi ve dolayısıyla iktisadi kalkınmayı olumsuz olarak etkilemektedir. 1980'li yıllarda bu ülkelerde özelleştirme, fiyat serbestliği ve sermaye piyasalarındaki kurumsal reformlar uluslararası yatırımcıların güvenine yol açarak uzun vadede daha yüksek kazanç beklentilerine yol açmıştır (Kar ve Tatlısöz, 2008:440). Yatırımcıların sermayelerini bir anlamda güvene alma isteği nedeniyle, portföy çeşitlendirmesi yoluyla riskleri azaltma düşüncesi de önemli rol oynamıştır diyebiliriz.

Osmanlı döneminde ülkede bulunan yabancı sermayeli yatırımların değeri hakkında kesin bir rakama ulaşmak oldukça güçtür. Türkiye'de 1913 yılında İngiliz yatırımları 24 milyon İngiliz sterlinine, 1914 yılında Fransız yatırımlarının miktarı ise 3,3 milyar Fransız frangına ulaştığı belirtilmektedir. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e intikal eden yabancı sermaye, Misak-ı Milli sınırları içinde 94 kuruluşu kapsıyordu ve yabancı sermayenin bu kuruluşlarındaki sermaye yatırımı ise 63,4 milyon İngiliz sterlini civarındaydı (Karluk, 2002: 545).

Cumhuriyet'in ilanı ile kurulan yeni Türk Devleti'nin uluslararası sermaye

konusundaki ilk resmi görüşleri 1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde açıklanmıştır. Bu yıllarda yabancı sermayeye yöneticiler hoşgörü ile bakmışlardır. İzmir İktisat Kongresi'nde Mustafa Kemal Atatürk şöyle demiştir (Karluk, 2002: 545);

“İktisat sahasında düşünürken ve konuşurken zannolunmasın ki biz yabancı sermayesine hasım bulunuyoruz. Hayır, bizim memleketimiz geniştir. Çok emek ve sermayeye ihtiyacımız vardır. Binaenaleyh kanunlarımıza uymak, saygı göstermek şartıyla yabancı sermayelerine lazım gelen teminatı vermeye her zaman hazırız ve şayanı arzudur ki, yabancı sermayesi bizim emeğimize ve serveti sabitimize katılsın. Bizim için ve onlar için faydalı neticeler versin; fakat eskisi gibi değil.”

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında uluslararası sermayeyi ülkeye çekme çabalarına karşın, aynı dönemde ekonomik nedenlerle yapılan millileştirmeler, ülkeye istenilen ölçüde uluslararası sermayenin gelmemesine neden olmuştur.

1980 öncesinde ithal ikameci üretim ve sanayileşme politikası ön plandadır. Bu politika beraberinde dışa kapalı bir ekonomik yapı ve korumacı dış ticaret politikasını getirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında doğrudan yatırımlar şeklinde ülkeye yabancı sermaye girişi olmuştur. Ancak, Yabancı sermaye yatırımları yetersiz bir düzeyde kalmıştır. 1980'de 24 Ocak Kararlarıyla birlikte ihracata yönelik sanayileşme politikasına geçilmesi ve yapılan yasal düzenlemeler sonucu yatırımlarda 1980 sonrası artış olduğunu, bununda beraberinde ülkenin ekonomisi üzerine olumlu etkilerinin olduğunu da görebiliriz.

1980'li yıllara kadar Türkiye ekonomisi korumacı politikalarla desteklenen ve ithal ikameci sanayileşmeye dayanan dışa kapalı bir yapı üzerine oturtulmuştur. Türkiye 24 Ocak 1980 kararları ile dışa açılma ve ekonomik liberalleşme sürecine girmiş, bunu 1981 yılında faiz oranlarındaki sınırlamaların kaldırılması ve 1984 yılında döviz alım satımının serbestleştirilmesi izlemiştir. Böylece Türk finans piyasaları uluslararası sermaye hareketlerinin etkisi altına girmiştir (Kar ve Tatlısöz, 2008:454). Bu etkiyle birlikte yaşanan liberalleşme politikaları sonucu sermaye girişleri artmıştır. 1980 sonrası dönemde yabancı sermaye girişlerinde etkili olan bir diğer gelişme, kamu kuruluşlarının özelleştirilmesidir. Tekel konumunda olan mal ve hizmet üreten KİT'lerin özelleştirilmesinin yabancı yatırımcıya, geniş tüketici kitlesine sahip bir piyasaya doğrudan doğruya, özelleştirilen kuruluşların hisse senetlerini satın alarak girmek olmuştur. Türkiye'de özelleştirme faaliyetinden sonra, ülkemizde faaliyet gösteren yabancı sermayeli şirket sayısında artış olmuştur. Özellikle 1988 yılından sonra

hızlanan özelleştirme uygulamaları sonucunda ülkemize doğrudan yatırım için gelen yabancı şirketlerin, Türkiye'deki 500 büyük firma arasında giderek artan bir paya sahip olduklarını belirtmek gerekir.

24 Ocak 1980 tarihli ekonomik istikrar tedbirleri ve 8/168 sayılı Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi gibi düzenlemeler ile ülkemize yabancı sermaye girişi teşvik edilmiş ve bu tarihten sonra yabancı sermaye yatırımlarında önemli artışlar görülmüştür. Alınan bu teşvik tedbirleri arasında yerli ve yabancı sermaye oranı ile kar ve ana sermaye transferi üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması, yabancı teknik ve idari personel istihdamına izin verilmesi ve altyapı ile ilgili kamu yatırımlarında "yap-işlet-devret" modelinin kabulü ile "joint-venture" şeklindeki ortak yatırım girişimleri yer almaktadır.

1980 yılından sonra yeni ekonomik kurallar benimsemek suretiyle dünya ülkeleri ile bütünleşme yoluna giren Türkiye'nin pazarı, dışa açık bir ekonomiye henüz tam olarak geçememiş olması ve bunu teşvik etmek amacıyla yabancı sermayeye büyük destek verilmesi ve sağlanan ekonomik ve politik istikrar nedeniyle, doymuş bir piyasa ve güçlü rakiplerle rekabet edilmesi gereken dış piyasalara sahip olan sanayileşmiş ülkelerin yatırımcıları için çok çekici hale gelmiştir. Bu nedenlerle, 1980'li yıllarda ülkemize yapılan yabancı sermaye yatırımları büyük oranda artmıştır (Akademiktisat, 2014). Yabancı sermayenin yıllar itibariyle ülkemize girişleri Tablo 2 de gösterilmiştir.

Tablo:2 1955-2013 Yılları Arası Türkiye'ye Gelen Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri (Fiili Girişler, Milyon \$)

Yıllar	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968
Fiili Giriş	2,2	1,2	3,4	1,3	1,1	3,4	1,9	1,2	4,2	4,5	11,9	11,6	9,7	9	13,9
Yıllar	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983
Fiili Giriş	13,2	9	11,7	12,8	67,3	-7,7	15,1	8,9	9,2	11,7	-6,4	35	141	103	87
Yıllar	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Fiili Giriş	113	99	125	115	354	663	684	907	911	746	636	934	914	852	953
Yıllar	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013/ Kasım
Fiili Giriş	813	1707	3288	1042	1.072	2.785	10.031	20.185	22.047	19.760	8.663	9.036	16.047	13.016	10394

Kaynak :1954-1979 arası veriler için.Yabancı Sermayenin Dünyü Bugünü ve Geleceği, 1998.(tabloda yer almayan 1954 yılı öncesi dönem toplamı 2,8 Milyon \$ dir.).

1980-2013 arası veriler için Hazine Müsteşarlığı Sermaye Raporları- Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü geçici verileri kullanılarak tarafımızdan derlenmiştir.

1954 yılında yürürlüğe giren ve çok liberal hükümler taşıyan 6224 sayılı yasaya rağmen, Türkiye'ye 1980 yılına kadar istenilen düzeyde yabancı sermaye yatırımının gelmemiş olması, sadece yasal düzenlemeler ile ülkelerin yabancı sermayeyi çekemeyeceğini göstermesi bakımından ilginçtir.

Nitekim İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada yabancı yatırımlar hızlı bir ilerleme gösterirken, Türkiye çıkarmış olduğu teşvik kanunlarına rağmen bu yatırımlardan yararlanamamıştır. Türkiye 1970'lerde yıllık ortalama 6,5 milyon dolarlık yatırım çekerken aynı dönemde, pek çok kısıtlayıcı Şart içeren yabancı yatırım kanunlarına rağmen Brezilya 1,2 milyar dolar ve Meksika yıllık ortalama ve 600 milyon dolarlık DYSY çekmişlerdir (Dumludağ, 2006: 226).

Oysa 24 Ocak 1980 tarihinde alınan Ekonomik İstikrar Kararları ile Türkiye'nin dışa açık bir politika izlemeye başlaması, istenilen güven ortamının oluşması ve bürokratik engellerin kaldırılması; kısacası ekonomik kalkınmasının sağlanmasında tüm karar ve süreçlerin serbest piyasaya bırakılması yabancı sermaye girişini hızlandırmıştır.

Tablo.2'ye baktığımızda 1954-1980 yılları arası toplam yabancı sermaye yatırımları 263,1 Milyon \$ dir. 1981-1990 yılları arasında yıllık ortalama 248 milyon dolar, 1991-2000 yılları arasında ise ortalama 937 milyon dolar DYSY çekmeyi başarmıştır. 2001-2012 yılları arasında ise yıllık ortalama 1.270 milyon dolar seviyelerine çıkmıştır. Bunda Özelleştirme uygulamalarının payı büyüktür.

3.3. TÜRKİYE'DE YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI

Türkiye'de yabancı sermaye yatırımlarının sektörel dağılımı 1980-2013 dönemine ilişkin olarak Tablo 3'de verilmiştir. Tablo.3'deki verilerden izleneceği üzere, 1980 sonrasında yabancı sermayenin sektörel dağılım oranları karşılaştırıldığında, toplam

içinde imalat sanayinin giderek azaldığı, 1980'de % 92 iken 1990'da % 65'e gerilediği görülmektedir. Özellikle 90'lı yıllardan itibaren Türkiye'de de hizmetler sektörü yabancı yatırımcılar için önem kazanan bir sektör konumuna geldiği görülmektedir. 1980 yılında % 8 olan bu oran 1990 yılında % 29'a yükselmiştir. Hizmetler sektöründe haberleşme, bankacılık ve yatırım finansmanı, inşaat taahhüt hizmetleri, ticaret, taşımacılık, turizm ve hipermarket hizmetleri alt sektörlerinde yoğunlaşmaktadır. Son yıllarda verilen yabancı sermaye izinleri imalat sanayinde de özellikle taşıt araçları imalatı, taşıt araçları yan sanayi, elektrikli makine, ilaç, gıda, çimento, elektrik, hazır giyim ve çimento sanayilerinde, ağırlık kazanmış madencilik ve tarım sektöründe yabancı sermaye girişleri istisna birkaç yıl haricinde % 1 ler civarında kalmıştır.

Tablo: 3 İzin Verilen Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı (Milyon \$)

Yıllar	İmalat	%	Tarım	%	Madencilik	%	Hizmetler	%	Toplam
1980	88,76	92%	-	0%	-	0%	8,24	8%	97
1981	246,54	73%	0,86	0%	0,98	0%	89,13	26%	337,51
1982	98,54	59%	1,06	1%	1,97	1%	65,43	39%	167
1983	88,93	87%	0,03	0%	0,02	0%	13,76	13%	102,74
1984	185,92	69%	5,93	2%	0,25	0%	79,26	29%	271,36
1985	142,89	61%	6,37	3%	4,26	2%	80,97	35%	234,49
1986	193,47	53%	16,86	5%	0,86	0%	152,81	42%	364
1987	293,91	45%	13	2%	1,25	0%	347,08	53%	655,24
1988	490,68	60%	27,35	3%	5,62	1%	296,87	36%	820,52
1989	950,13	63%	9,36	1%	11,69	1%	540,59	36%	1.511,77
1990	1.214,06	65%	65,56	4%	47,19	3%	534,49	29%	1.861,30
1991	1.095,48	56%	22,41	1%	39,82	2%	809,55	41%	1.967,26
1992	1.274,28	70%	33,59	2%	18,96	1%	493,13	27%	1.819,96
1993	1.568,59	76%	21,05	1%	11,37	1%	462,38	22%	2.063,39
1994	1.107,29	75%	28,27	2%	6,2	0%	335,85	23%	1.477,61
1995	1.996,48	68%	31,74	1%	60,62	2%	849,48	29%	2.938,32
1996	640,59	17%	64,1	2%	8,54	0%	3.122,74	81%	3.835,97
1997	871,81	52%	12,22	1%	26,7	2%	767,48	46%	1.678,21
1998	1.017,29	62%	5,75	0%	13,73	1%	609,67	37%	1.646,44
1999	1.123,22	66%	16,19	1%	6,76	0%	553,4	33%	1.699,57
2000	1.105,49	32%	59,74	2%	5,01	0%	2.307,18	66%	3.477,42
2001	1.244,59	46%	134,38	5%	29,11	1%	1.317,20	48%	2.725,28
2002	892,01	40%	32,82	1%	17,29	1%	1.300,81	58%	2.242,93
2003	710,65	59%	7,73	1%	124,18	10%	365,43	30%	1.207,99
2004	214	17%	6	0%	75	6%	996	77%	1.291,00
2005	785	9%	5	0%	40	0%	7.705,00	90%	8.535,00
2006	1.866,00	11%	6	0%	122	1%	15.642,00	89%	17.636,00
2007	4.199,00	22%	5	0%	341	2%	14.592,00	76%	19.137,00
2008	3.971,00	27%	41	0%	145	1%	10.590,00	72%	14.747,00
2009	1.642,00	26%	48	1%	89	1%	4.473,00	72%	6.252,00
2010	923	15%	80	1%	135	2%	5.100,00	82%	6.238,00
2011	3.573,00	22%	32	0%	146	1%	12.304,00	77%	16.055,00
2012	4.283,00	41%	43	0%	213	2%	6.020,00	57%	10.559,00
2013-	1.488,00	18%	36	0%	247	3%	6.659,00	79%	8.430,00
Toplam	41.586,00	28,86%	918	0,64%	1.995,00	1,38%	99.584,00	69,12%	144.083,00

Kaynak: <http://www.ekonomi.gov.tr> yayınlanan Uluslararası Doğrudan Yatırım Verileri Bültenlerinden alınmıştır.

3.4. TÜRKİYE'DE YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ YERİ

Türkiye'de yabancı sermaye yatırımlarının yerinin belirlenmesi açısından kuruluş türlerine göre uluslararası sermayeli şirketlerin incelenmesinde önem arz etmektedir. Bu nedenle Tablo 4'de yıllar itibariyle kuruluş türlerine göre uluslararası sermaye şirketlerinin sayısı verilmiştir.

Tablo 4'de yer alan veriler incelendiğinde, 2013 Yılı Kasım ayı sonu itibariyle 30.382 adet uluslararası sermayeli şirket ve şube kurulmuş olup, 6.083 adet yerli sermayeli şirkete de uluslararası sermaye iştiraki gerçekleşmiş olduğu görülmektedir. Toplamda 36.465 adet uluslararası sermayeli şirket ülkemizde faaliyette bulunmaktadır.

Tablo 4:Yıllar İtibariyle Kuruluş Türlerine Göre Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Sayısı

Yıl	Yeni	İştirak	Şube	Toplam
1954-2007 (Birikimli)	12617	3028	438	16083
2008	2.351	603	61	3015
2009	2185	550	66	2801
2010	2665	527	81	3273
2011	3633	635	95	4363
2012	3615	575	83	4273
2013 / Kası m	2440	165	52	2657
Genel Toplam	29506	6083	876	36465

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Geçici Verileri.

Tablo 5'de uluslararası sermayeli şirket sayılarının illere göre dağılımı gösterilmiştir. 36.465 adet uluslararası sermayeli şirketin illere göre dağılımına bakıldığında; İstanbul ilinin 21.578 adet ile birinci sırada yer aldığı görülmektedir. İstanbul ilini Antalya (4.017 adet), Ankara (2.271 adet) ve İzmir (1.922 adet) illeri takip etmektedir. Tablodan izleneceği üzere yabancı sermaye yatırımları daha çok gelişmiş illerde yoğunlaşmıştır.

Tablo 5-Uluslararası Sermayeli Şirket Sayılarının İllere Göre Dağılımı (İlk 10 İl)

İL	ŞİRKET SAYISI(1954-2013/KASIM)
İSTANBUL	21.578
ANTALYA	4.017
ANKARA	2.271
İZMİR	1.922
MUĞLA	1.499
MERSİN	679
BURSA	606
AYDIN	547
KOCAELİ	406
GAZİANTEP	300
DİĞER İLLER	2.640
TOPLAM	36.465

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, Geçici Veriler.

İstanbul ilinde faaliyette bulunan 21.578 adet uluslararası sermayeli şirketin başta toptan ve perakende ticaret (8.227 adet) olmak üzere, gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri (3.418 adet), imalat sanayi (3.120 adet) sektörlerinde faaliyette buldukları görülmektedir. Antalya ilinde faaliyette bulunan 4.017 uluslararası sermayeli şirketin başta gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri (934 adet), toptan ve perakende ticaret (687 adet), oteller ve lokantalar (686 adet) sektörlerinde faaliyette buldukları görülmektedir. Ankara (669 adet) ve İzmir’de (665 adet) toptan ve perakende ticaret sektörlerinde, Muğla’da ise gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri (501 adet) sektöründe faaliyette bulunan firma olduğunu görebiliriz. Bu beş ilde firmalar en fazla toptan ve perakende ticaret (10.384 adet), gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri (5.442 adet) , imalat sanayi (4.138 adet) sektörlerinde, en az ise tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık (385 adet) sektöründe faaliyette bulunmaktadır. Uluslararası sermayeli şirketlerin ülkemizde en çok İstanbul’u tercih ettiklerini ve en çok da hizmet sektöründe faaliyette bulduklarını söyleyebiliriz. Tablo 6’da Uluslararası Sermayeli Şirketlerin faaliyette buldukları illerin sektörlere göre dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 6- Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Faaliyette Buldukları İllerin Sektörlere Göre Dağılımı (1954-2013/Kasım)

Sektörler	İstanbul	Antalya	Ankara	İzmir	Muğla
Tarım, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık	174	96	26	67	22
Madencilik ve Taşocakçılığı	273	29	127	58	10
İmalat Sanayii	3.120	2 48	297	412	61
Gıda Ürünleri, içecek ve Tütün imalatı	265	35	25	58	6
Tekstil Ürünleri İmalatı	339	6	8	25	4
Kimyasal Madde ve Ürünlerin imalatı	397	25	22	38	1
B.Y.S. Makine ve Teçhizat imalatı	269	9	36	40	2
Motorlu Kara Taşıtı, Römork, Yarı-Römork im.	104	0	10	18	0
Diğer imalat	1.746	173	196	233	48
Elektrik, Gaz ve Su	535	51	169	54	6
İnşaat	1.448	686	255	146	218
Toptan ve Perakende Ticaret,	8.227	687	669	665	136
Oteller ve Lokantalar	716	604	78	80	284
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri	2.119	471	121	128	209
Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	317	10	11	9	7
Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	3.418	934	368	221	501
Diğer Toplumsal, Sosyal ve Kişisel Hizmet	1.231	201	150	82	45
Toplam(Şirket Sayısı)	21.578	4.017	2.271	1.922	1.499

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı (Geçici Veriler)

3.5. Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarında Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Kuruluş Yerleri

36.465 adet uluslararası sermayeli şirketin ülke gruplarına göre dağılımına bakıldığında ise AB ülkeleri ortaklı girişim sayısının 17.861 adet ile birinci sırada yer aldığı görülmektedir. AB ülkeleri ortaklı uluslararası sermayeli şirketlerin içinde Almanya 5.598 adet şirket ile birinci sırayı alırken, onu İngiltere (2.611 adet) ve Hollanda (2.262 adet) izlemektedir (Tablo 7).

Tablo 7- Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Sayısının Ülkelere Göre Dağılımı (2012-2013/Kasım)

ÜLKELER		1954-2013/Kasım
		Toplam Şirket Sayısı
AB Ülkeleri		17.861
	Almanya	5.598
	Hollanda	2.262
	İngiltere	2.611
	İtalya	1.093
	Diğer AB Ülkeleri	6.297
Diğer Avrupa Ülkeleri (AB Hariç)		3.973
Afrika Ülkeleri		893
Kuzey Amerika		1.657
	A.B.D.	1.388
	Kanada	269
Orta ve Güney Amerika, Karayipler		202
Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri		8.848
Diğer Asya		2.642
	Çin Halk Cum.	544
	Güney Kore Cum.	235
	Diğer	1.863
Diğer Ülkeler		389
Toplam		36.465

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı (Geçici Veriler)

3.6. Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları Sonucu Gelen Yabancı Sermaye Yatırımlarının Miktarı, Yeri Ve Etkileri

Özelleştirme gelirlerinin ne kadarının yerli ve ne kadarının yabancı kaynaklardan elde edildiği özellikle gelişmekte olan ülkeler için önemli bir konudur. Çünkü yabancı kaynaklar, gelişmekte olan ülkelerde, dış açıkların kapatılması, bütçe açıklarının finanse edilmesi ve nihayetinde kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için oldukça büyük öneme sahiptir. Özelleştirme yapan bütün gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de özelleştirmeler aracılığıyla yabancı kaynak elde etme beklentisi bulunmaktadır (Yavilioğlu, 2010:283).

Önceki bölümlerde incelendiği üzere ülkemizin uluslararası sermayeden aldığı payın, mevcut potansiyelimizle karşılaştırıldığında düşük seviyelerde kaldığı görülmektedir. Oysaki ülkemizin ekonomik sorunlarının çözümüne olumlu katkı sağlayacak olan yabancı sermaye, iç tasarruflarının yetersiz olması nedeniyle, üretimi ve ihracatı destekleyecek, yeni teknoloji ve uzmanlık getirecektir. Yabancı sermayenin özelleştirmeler yolu ile girişi ülkemizin gelişmesi ve üretim gücümüzün artmasına doğrudan katkı sağlayabilecektir.

Özelleştirme uygulamalarında alıcıları incelediğimizde, yerli alıcılar olabildiği gibi yabancı alıcılar da olmakta veya yerli alıcılar ile yabancı alıcıların ortaklığında da gerçekleşebilmektedir. Halka arz ve İMKB’de satış kategorisi ise, alıcıların yerli veya yabancı olup olmadıklarına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Ayrım yapılması olanaksız olduğundan Halka arz ve İMKB ‘de alıcıların profili belirlemediğinden bu uygulamalarda yerli, yabancı veya ortak alıcılar incelenemeyecektir. Yabancı alıcıların bölgelere ve ülkelere göre ayırımını inceledikten sonra özelleştirme uygulamaları sonucu hangi sektörlerle ve hangi bölgelere yatırım yapıldığı, Türkiye’ye gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımları içerisindeki payı incelenecektir.

3.6.1 Türkiye’de Özelleştirme Uygulamalarında Yabancı Sermayenin Payı

Türkiye’de özelleştirme uygulamalarında yabancı sermayenin yerinin belirlenmesi açısından, öncelikle özelleştirme tutarlarının ve özelleştirme yöntemlerinin

incelenmesinde yarar vardır. Bu amaçla 1986-2013 yılları arasında ülkemizde yapılan özelleştirme tutarları ve yöntemleri Tablo 7 de verilmiştir.

2011 yılı sonu itibariyle özelleştirme uygulamalarından elde edilen toplam satış geliri 43.079 Milyon Dolar olup, bunun 15.476 Milyon Dolarlık bölümü yabancı sermaye girişi yoluyla gerçekleşmiştir. Genel amaçlı yabancı sermaye girişleri ile paralellik arz eden özelleştirmeler yoluyla gelen yabancı sermaye girişleri, genel eğilim doğrultusunda 2008 yılında yaşanan küresel kriz dolayısıyla gerilemiştir. 2010 ve 2011 yıllarında herhangi bir giriş gerçekleşmemiştir (Doğan, 2012:51).

Tablo 8. Yıllar İtibariyle Yöntemlerine Göre Özelleştirme Uygulamaları-Satış Tutarları

Yıllar	Blok Hisse	İşletme/Tesis/	Halka Arz	İMKB'de Satış	Bedelli	Toplam (\$)
	Satışı	Varlık Satışı			Devir	
1986	710.394	244.501	0	0	0	954.895
1987	265.625	305.556	0	261.661	0	832.842
1988	13.000.000	355.311	13.090.225	411.451	0	26.856.987
1989	121.197.123	5.150.229	0	9.221.400	0	135.568.752
1990	0	42.428	320.579.994	156.294.956	0	476.917.378
1991	43.828.268	20.307.521	72.773.310	106.932.521	0	243.841.620
1992	410.264.948	0	0	12.616.957	0	422.881.905
1993	365.198.396	28.413.766	23.929.494	149.997.064	0	567.538.720
1994	7.753.981	4.613.731	304.905.224	66.562.788	0	383.835.724
1995	370.906.865	160.916.370	0	20.177.873	20.455.38	572.456.490
1996	217.990.000	69.665.347	0	1.988.800	2.354.765	291.998.912
1997	251.150.000	212.894.767	0	0	2.073.297	466.118.064
1998	305.055.000	70.850.251	632.651.612	2.122.293	9.035.988	1.019.715.144
1999	7.137.821	11.711.137	0	0	19.479.69	38.328.651
2000	1.454.989.21	92.116.230	1.104.520.664	0	60.855.89	2.712.482.008
2001	0	56.641.547	0	0	63.159.55	119.801.097
2002	0	8.087.615	168.371.170	237.711.271	122.305.4	536.475.541
2003	13.350.000	128.472.679		36.520.091	8.744.721	187.087.491
2004	402.269.000	620.195.717	181.279.167	0	69.098.24	1.272.842.130
2005	7.054.000.00	404.272.515	273.719.827	460.234.642	30.013.47	8.222.240.231
2006	7.178.000.00	626.195.569	207.820.151	0	84.149.73	8.096.165.459
2007	0	2.295.982.839	1.838.642.981	0	124.003.8	4.258.629.651
2008	2.040.000.00	2.256.200.287	1.911.000.000	0	89.923.68	6.297.123.974
2009	0	2.270.728.895	0	0	4.256.264	2.274.985.159
2010	0	3.081.591.228	0	0	3.887.907	3.085.479.135
2011	0	1.351.960.630	0	0	6.457.499	1.358.418.129
2012	186.520.000	312.305.160	2.519.616.050	0	2.251.039	3.020.692.249
2013	1.306.693.52	11.159.609.257	0	67.283	19.178.26	12.485.548.326

Kaynak: Özelleştirme İdaresi geçici verilerinden tarafımca derlenmiştir.

2012 ve 2013 yıllarına ait veriler kesin rakamlar olmamakla beraber yol göstermesi açısından önemli bir bileşendir. Ayrıca İMKB’de satış yöntemleriyle yapılan özelleştirmelerde yabancılar da özelleştirmeye konu şirketlerin hisselerini satın almışlar ve/veya ÖİB, hisselerin bir bölümünü yabancı piyasalarda satmıştır. Bu satışların; mekân olarak yurt içinde veya yurt dışında satışı dikkate alınarak değil de alıcıların ülkeleri itibariyle yerli ve yabancılar şeklinde ayırımını yapmak gerekmekte fakat sermaye piyasalarındaki işleyiş gereği bu ayırım mümkün olamamaktadır. Belki, halka arzların yapıldığı ilk satışlarda yurtdışı alıcıların payını belirlemek mümkün olabilirdi. (Yavilioğlu, 2010:384).

Sonuç olarak, çalışmada (Tablo:8) 1986-2013 yılları arası yapılan toplam 58.575.milyon dolar özelleştirme tutarından, halka arz tutarı olan 9.572.milyon dolar ile İMKB’de satış tutarı olan 1.261.milyon doları çıkardıktan sonra yerli ve yabancı alıcılar ayırımını değerlendirmek daha doğru olacaktır. Yani toplam özelleştirme uygulamaları içerisindeki yerli ve yabancı alıcıların yüzde oranları hesaplanırken, halka arz ve İMKB’de satış toplamı olan 10.834.milyon dolarlık özelleştirme uygulamalarının toplamı olan 58.575.milyon dolardan tutardan çıkarılarak kalan 47.741.milyon dolar üzerinden yapılması gerekmektedir.

Aşağıda Tablo 9 ’da da gösterildiği üzere, bahsedilen amaca uygun olarak 2013 yılı sonu itibariyle; yerli alıcılar, yabancı alıcılar ile yerli-yabancı ortak alıcıların ayırımı yapılmıştır. Bu ayırma göre:

Tablo 8: Alıcı Profilleri İtibariyle Özelleştirme Uygulamaları (Belirli Aralıklar İtibariyle- Milyon \$)

Yıllar	Tamamı Yerli Alıcılar	Tamamı Yabancı Alıcılar	Yerli Yabancı Alıcılar	Halka Arz +İMKB	Toplam
1986-1989 Arası	8.778.739	132.450.000	0	22.984.961	164.213.700
1990-1999 Arası	2.426.338.515	169.381.310	16.379.897	1.871.532.886	4.483.632.608
2000-2008 Arası	9.036.872.618	8.620.250.000	7.625.905.000	6.419.819.964	31.702.847.582
2009-2013 Arası	17.711.939.665	168.500.000	1.825.000.000	2.519.683.333	22.225.122.998
TOPLAM	29.183.929.537	9.090.581.310	9.467.284.897	10.834.021.144	58.575.816.888

Kaynak: Özelleştirme idaresi verilerinden yararlanılarak tarafımızca düzenlenmiştir.

Tamamı yerli alıcıların toplam özelleştirme uygulamalarında (58.575 milyon dolar) içerisindeki payı 29.183 milyon dolar tutara karşılık gelen %50'dir. Halka arz ve İMKB'de satış dışında kalan (47.741 milyon dolar) toplam içerisindeki payı ise %55'dir.

Tamamı yerli alıcılar kavramı; özelleştirmesi yapılan varlığın alıcılarının içerisinde, ister tek başına olsun isterse ortaklık şeklinde olsun yabancı menşeli bireysel ve/veya kurumsal alıcıların olmamasını ifade etmektedir. Yani halka arz ve İMKB'de satış yöntemleri dışındaki yöntemlerle özelleştirmesi yapılan varlığın, tamamının yerli bireysel ve/veya kurumsal alıcılar tarafından alımının gerçekleştirildiğini ifade etmektedir (Yavilioğlu, 2010:385).

Tamamı yabancı alıcılar, toplam özelleştirme uygulamaları (58.575 milyon dolar) içerisinde %16. halka arz ve İMKB'de satış dışında kalan toplam (47.741 milyon dolar) içerisinde ise %19'luk bir paya sahiptir.

Tamamı yabancı alıcılar kavramı ise; tamamı yerli alıcılar kavramının benzeri bir şekilde, özelleştirmesi halka arz ve İMKB'de satış yöntemleri dışındaki yöntemlerle yapılan varlığın alıcılarının içerisinde, ister tek başına olsun isterse ortaklık şeklinde olsun yerli bireysel ve/veya kurumsal alıcıların olmamasını ifade etmektedir. Başka bir ifade ile özelleştirme işlemi yapılan varlığın alıcılarının tamamının yabancı bireysel ve/veya kurumsal alıcıların olmasını ifade etmektedir (Yavilioğlu, 2010:399).

Yerli ve yabancı ortaklıkların toplam özelleştirme uygulamaları (58.575 milyon dolar) içerisindeki payı %16, halka arz ve İMKB'de satış dışında kalan toplam (47.741 milyon dolar) içerisindeki payı ise %20'dir.

Yerli-yabancı ortaklık kavramı; her ne tutar ve oranda olursa olsun, özelleştirmesi halka arz ve İMKB'de satış yöntemleri dışındaki yöntemlerle yapılan varlığın alıcılarının içerisinde yerli ve yabancı alıcıların birlikte olmasını ifade etmektedir. (Yavilioğlu, 2010:385)

3.6.1.1.1 Yerli-Yabancı Ortak Alıcılar Tutarı Dağıtıldıktan Sonra Yerli Alıcılar ve Yabancı Alıcılar

Özelleştirmeleri yapılan ve alıcıları yerli-yabancı ortaklıklar olan kuruluşların içerisindeki yerli ve yabancı paylarının oranı şirketlere göre değişmektedir. Özelleştirme uygulamaları sonucu yerli ve yabancı alıcıların net paylarını belirleyebilmek için, alıcısı yerli- yabancı ortaklık olan şirketlerdeki yerli ve yabancı ortaklık oranlarına göre payların belirlenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada da alıcısı yerli-yabancı ortaklık olan kuruluşların her birinin yerli ortak ve yabancı ortak paylarının ayırımı yapılarak, aşağıdaki tabloda verilen, net yerli ve net yabancı alıcı rakamlarına ulaşılmıştır.

Tablo 10: “Yerli ve Yabancı Ortaklıklar” Tutarı Dağıtıldıktan Sonra Alıcı Profilleri (Belirli Aralıklar İtibariyle-Milyon \$)

Yıllar	Yerli Alıcılar	Yabancı Alıcılar	Halka Arz ve İMKB Toplamı	Toplam
1986-1989 Arası	8.778.739	132.450.000	22.984.961	164.213.700
1990-1999 Arası	2.429.857.834	182.241.888	1.871.532.886	4.483.632.608
2000-2008 Arası	14.898.225.143	10.384.802.475	6.419.819.964	31.702.847.582
2009-2013 Arası	18.624.439.665	1.081.000.000	2.519.683.333	22.225.122.998
TOPLAM	35.961.301.381	11.780.494.363	10.834.021.144	58.575.816.888

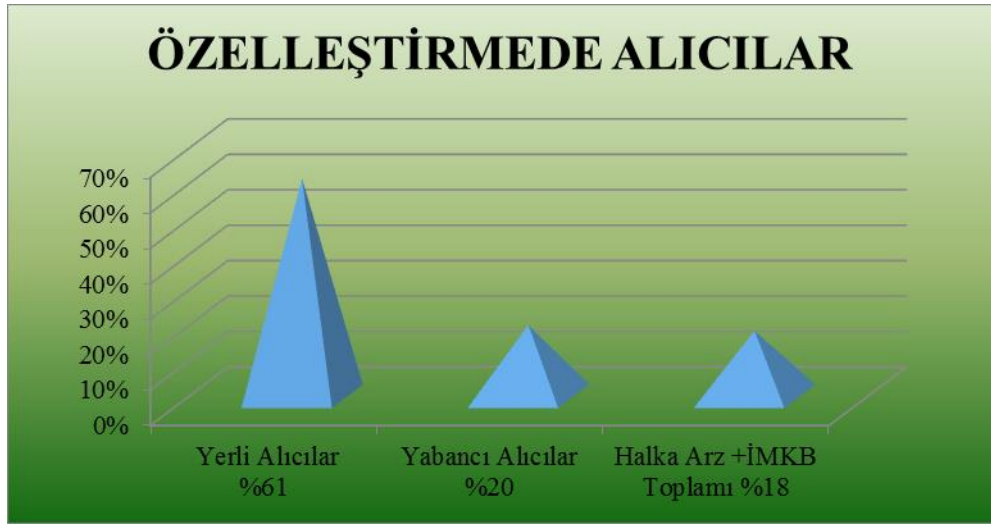
Kaynak: Özelleştirme İdaresi verilerinden yararlanılarak tarafımızca derlenmiştir

1986-2013 yılları arasında, “yerli yabancı ortaklıklar” içerisinde yerli alıcıların ve yabancı alıcıların payları belirlendikten sonra ortaya çıkan net toplam yerli alıcılar tutarı 35.961 milyon dolardır. Bu tutar toplam özelleştirme uygulamaları (58.575 milyon dolar) tutarının yaklaşık % 61’ine, halka arz ve İMKB’de satış dışında kalan toplam (47.741 milyon dolar) tutarın ise % 75’ini oluşturmaktadır.

Yine “yerli yabancı ortaklıklar” içerisinde yerli ortakların ve yabancı ortakların payları dağıtıldıktan sonraki yabancı alıcıların toplam payı ise 11.780 milyon dolara

ulaşmaktadır. Bu tutarın toplam özelleştirme uygulamaları (58.575 milyon dolar) içerisindeki payı yaklaşık % 20 halka arz ve İMKB’de satış dışında kalan toplam (47.741 milyon dolar) tutarın ise % 25’e karşılık geldiği görülmektedir.

Yerli ve yabancı alıcıların oranları belirlendikten sonra; toplam özelleştirme uygulamaları (58.575 milyon dolar) içerisinde, halka arz ve İMKB’de satışta dahil olmak üzere dağılım aşağıdaki Grafik 2.’de görüldüğü şekilde gerçekleşmektedir.

Şekil. 2: Özelleştirmenin Alıcı Grupları itibariyle Dağılımı (Toplam İçindeki Payı %)

Buna göre, toplam özelleştirme gelirleri (58.575 milyon dolar) içerisinde yerli alıcılar % 61 oran ile en yüksek paya sahiptir. Yabancı alıcılar % 20 ile ikinci, halka arz ve İMKB toplamı da % 18 ile üçüncü sırada yer almaktadır.

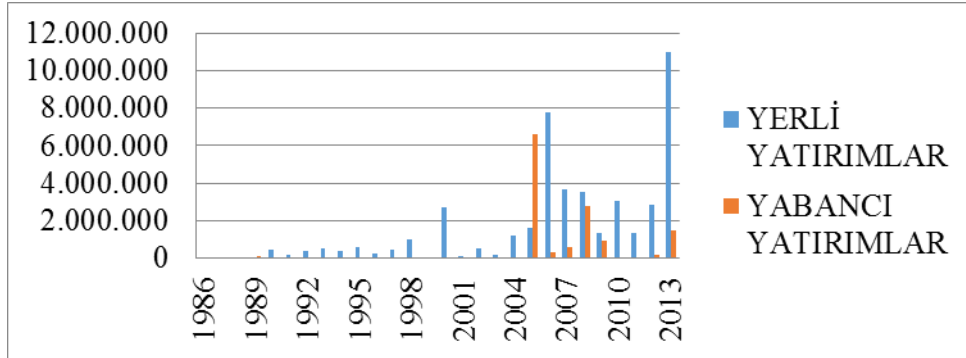
3.6.1.2. Yıllar İtibariyle Yerli Alıcılar ve Yabancı Alıcılar

Aşağıdaki grafikte yıllar itibariyle, yerli ve yabancı alıcıların pozisyonları görülmektedir. Grafikten izlendiği gibi, 1989 ve 2005 yıllarında yabancı alıcıların toplam tutarları yerli alıcılardan oldukça yüksektir. Özellikle 2006, 2007, 2010, 2011 ve 2013 yıllarında ise yerli alıcıların toplamaları daha yüksek gözükmektedir.

Dönemsel olarak değerlendirildiğinde; Tablo 9’da görüldüğü gibi, 2000-2008 döneminde yapılan özelleştirmelerin alıcılarının, halka arz ve İMKB’de satış dışında kalan kısımlarını incelediğimizde yerli ve yabancı alıcıların oranlarının en yakın olduğu

dönem olarak görülmektedir. Bu dönemde, yabancı alıcıların payı, aynı dönemde yapılan özelleştirme uygulamalarının toplamının (58.575 milyon dolar) % 41'ini, halka arz ve İMKB'de satış dışında kalan kısmının(47.741 milyon dolar) ise % 33'ünü oluşturmaktadır. Yerli alıcıların payı ise aynı dönemde yapılan özelleştirme uygulamalarının (58.575 milyon dolar) toplamının % 47'sini, halka arz ve İMKB'de satış dışında kalan (47.741 milyon dolar) kısmının ise % 59'unu oluşturmaktadır.

2009-2013 döneminde ise, yapılan özelleştirmelerin alıcılarının, halka arz ve İMKB'de satış dışında kalan kısmının neredeyse tamamına yakınının yerli alıcıların oluştuğunu söyleyebiliriz. Bu dönemdeki yabancı alıcıların payı aynı dönemde yapılan özelleştirme uygulamalarının toplamının % 12'sini, halka arz ve İMKB'de satış dışında kalan kısmının ise % 13'ünü teşkil etmektedir. Yerli alıcıların payı ise, toplam özelleştirme uygulamaları içinde % 77, halka arz ve İMKB'de satış dışında kalan kısmının ise % 87'dir.

Şekil. 3: Yerli ve Yabancı Alıcılar

3.6.1.3. Ülkelere ve Bölgelere Göre Yabancı Alıcılar

Halka arz ve İMKB'de satışın da içerisinde olduğu toplam 58.575 milyon dolar tutarındaki özelleştirme uygulamalarının % 23'üne tekabül eden 13.256 milyon dolar tutarındaki yabancı alıcılar payı, ülkelere ve bölgelere göre de farklılıklar göstermektedir. Alıcı şirketlerin ortaklık yapılan da dikkate alınarak yapılan incelemede, özelleştirme uygulamalarındaki yabancı alıcılar payının en yüksek olduğu bölgenin, aşağıdaki Tablo 11'de izlendiği üzere Ortadoğu ve Arap Ülkeleri olduğu görülmektedir. Bu bölgenin Türkiye'deki özelleştirmelerdeki payı % 49.66 civarındadır. Bölge

yatırımcılarının sektörel tercihleri ise büyük oranda haberleşme sektörü, oldukça küçük oranlarda petrol ürünleri ve madencilik sektörleri şeklinde olmuştur.

Ortadoğu Bölgesinin Türkiye'deki özelleştirme uygulamalarındaki payını artıran uygulama, Türk Telekom A.Ş.'nin özelleştirmesidir. Bilindiği üzere sadece bu şirketin 58.575 milyon dolarlık toplam özelleştirmeler içerisindeki payı % 11,18'dir. Toplam içerisinde en yüksek paya sahip olan bu şirket özelleştirmesi, yabancı alıcılar içerisinde de bu bölgenin payını artırmıştır.

Bölge ülkeleri tarafından satın alınan diğer bir şirket ise PETKİM olmuştur. Bilindiği gibi bu şirket, büyük ortaklarının Azeri ve Türk, çok küçük ortağın ise Bahreynli olduğu bir ortaklığa satılmıştır.

Bölge ülke alıcılarının Türkiye'ye yatırımları ise, İranlı yatırımcıların Çinkur özelleştirmesi nedeniyle 1996 yılındaki alımları hariç olmak üzere, tamamen 2005 yılı sonrasında gerçekleşmiştir. Bölge ülke yatırımcılarının Türkiye'deki özelleştirmelere yatırımlarının bir diğer özelliği ise, yatırımların tamamının başka ülke şirketleri ile ortaklık şeklinde gerçekleştirilmiş olmasıdır (Yavilioğlu, 2010:389).

Tablo 11: Bölgelere Göre Özelleştirme Uygulamaları (Milyon Dolar)

Bölgeler	Tutarı Milyon \$	Toplam İçerisindeki %
Avrupa	5.042.806.362	38,04%
Uzakdoğu	378.100.000	2,85%
Ortadoğu & Arap Ülkeleri	6.550.000.000	49,41%
ABD & Kanada	62.250.000	0,47%
Orta Asya	1.223.338.000	9,23%
TOPLAM	13.256.494.362	100%

Kaynak: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı.

Avrupa Ülkeleri: Danimarka, Fransa, İtalya, Finlandiya, İngiltere, Hollanda, Almanya, Lüksemburg, KKTC

Uzakdoğu Ülkeleri: Singapur, Tayvan

Ortadoğu ve Arap Ülkeleri: Dubai, S. Arabistan, Ürdün, Lübnan, Bahreyn, İran

Orta Asya Ülkeleri: Azerbaycan'dan oluşmuştur.

Bölgesel olarak ikinci en büyük alıcı grubu, 5.042 milyon dolar tutar ile Avrupa ülkeleridir. Bu tutar toplam yabancı alıcıların % 38.04'üne tekabül etmektedir. KKTC'nin de içerisinde olduğu toplam 9 Avrupa ülkesi Türkiye'deki özelleştirilen şirketlerden alım yapmışlardır.

Tablo 12'yi incelediğimizde bu ülkeler içerisinde en büyük paya sahip olan ülke Avusturya ve Hollanda olmuştur. Avusturya yatırımcılar enerji sektöründe, Hollanda yatırımcıları, TEKEL'e ait 6 sigara fabrikası ile TELETAS'ı almışlardır. Avusturya'nın toplam yabancı alıcılar içerisindeki payı % 15,75, Avrupa bölgesi içerisindeki payı ise, % 41,42'dir Hollanda'nın toplam yabancı alıcılar içerisindeki payı % 13,45, Avrupa bölgesi içerisindeki payı ise % 35,36'dır.

Tablo 12: Özelleştirme uygulamalarında Avrupa Ülkeleri Dağılımı

Avrupa Ülkeleri Dağılımı	Milyon \$	Toplam İçindeki %
Almanya	218.967.995,00	4,34%
Avusturya	2.088.500.000,00	41,42%
Çek C.	300.000.000,00	5,95%
Danimarka	14.450.000,00	0,29%
Finlandiya	11.000.000,00	0,22%
Fransa	455.966.776,00	9,04%
Hollanda	1.783.280.250,00	35,36%
İngiltere	100.643.950	2,00%
İtalya	13.203.441,00	0,26%
KKTC	33.000.000	0,65%
Lüksemburg	23.793.950,00	0,47%
Toplam	5.042.806.362	100,00%

Kaynak: ÖİB verilerinden tarafimca derlenmiştir.

Avrupa ülkeleri arasında Türkiye'de özelleştirilen şirketlerden alım yapan üçüncü ülke Fransa olmuştur. Fransa'nın toplam yabancı alıcılar içerisindeki payı % 3.44, Avrupa bölgesi yatırımcıları içerisindeki payı ise % 9,4'dür. Fransız yatırımcılar, çimento ve sigorta/emeklilik şirketlerine ilgi göstermişlerdir. Çimento şirketlerinden

Afyon, Ankara, Balıkesir, Söke ve Trakya çimento fabrikalarını satın almışlardır. Fransız yatırımcılar, sigorta/emeklilik şirketlerinden ise Başak Sigorta ve Başak Emeklilik şirketlerini satın almışlardır.

Dördüncü sırada Çek Cumhuriyeti'ni görebiliriz. Enerji alanında yatırım yapan bu ülke yatırımcılarının toplam yabancı alıcılar içerisinde %2,26'lık, Avrupa bölgesi içerisinde %5.95'lik paya sahiptir.

Almanya, toplam yabancı alıcılar içerisinde %1,65, Avrupa bölgesi içerisinde %4,34'lük payı ile bu bölge yatırımcıları arasında beşinci sıradadır. Alman yatırımcılarının katıldıkları en büyük ihaleler ise araç muayene istasyonları ihaleleri olmuş, Türk ortakları ile birlikte girdikleri ihaleler sonucunda istasyonların işletmelerini almışlardır.

Dünyada yapılan özelleştirmelerin öncülerinden en önemlisi olan İngiliz yatırımcılar, Türkiye'de yapılan özelleştirmelere pek ilgi göstermemiş, iki gübre fabrikası ile bir liman özelleştirmelerine ortak olarak iştirak etmişlerdir. Çok küçük oranda petrol ve ürünleri sektöründe de yine ortak olarak katılımları olmuştur.

Orta Asya ülkelerinden Türkiye'ye yatırım yapan tek ülke Azerbaycan olmuştur. Azeri yatırımcılar PETKİM özelleştirmesine, Türk ve çok küçük hisse payı ile Bahreyn'li yatırımcılarla ortak olarak katılmışlardır. Azerbaycan'ın yabancı alıcılar içerisindeki payı % 9,23 civarında gerçekleşmiştir. Daha sonraki dönemlerde ortaklıklarının hisselerini de almışlar PETKİM'in tek sahibi olmuştur.

Uzakdoğu'dan Türkiye'ye özelleştirmeler aracılığıyla gelen ülkeler Singapur ve Tayvan olmuştur. Singapurlu yatırımcılar Mersin Limanının özelleştirmesine ortak olarak girmiş, Tayvanlı yatırımcıları ise TESTAŞ'ta yine ortak olarak alım yapmışlardır. Uzakdoğu bölgesinin yabancı alıcılar içerisindeki payı % 2,85'tir. Singapurlu yatırımcıların bölge içerisindeki payı % 99'un üzerinde, Tayvan'ın bölge içerisindeki payı ise % 1'in altındadır.

Amerika bölgesinden özelleştirmeler aracılığıyla Türkiye'ye yatırım yapan sadece ABD ve Kanada olmuştur. En büyük uluslararası şirketlere sahip olan ABD'nin özelleştirmeler aracılığıyla Türkiye'deki yatırımdan ise beklenenin aksine çok küçüktür. ABD'li yatırımcılar, gıda sektöründeki iki şirketi 14 milyon dolar bedel karşılığı satın almışlardır. Kanadalı yatırımcıların iştirak ettikleri sektör ise bakır sektörü olmuş ve bu

sektördeki Çayeli Bakır İşletmelerini almışlardır. ABD ve Kanada'nın Türkiye'de özelleştirme uygulamalarında yabancı alıcılar içerisindeki payı % 0.47 civarında kalmıştır.

3.6.1.3.1 Yerli Alıcılar, Yabancı Alıcılar ve Yerli-Yabancı Ortak Alıcılar

Aşağıdaki Tablo 13'de olduğu gibi, yerli-yabancı ortaklıklar içerisinde; yerli alıcılar tutarı ile yabancı alıcılar tutarlarının ayırımı yapılmaksızın alıcıların payları değerlendirildiğinde, en yüksek payın yerli alıcılara ait olduğu görülmektedir. Onu sırasıyla yerli-yabancı ortaklıklar, yabancı alıcılar, halka arz ve İMKB'de satış izlemektedir.

Tablo 13: Sektörlere Göre Yerli Alıcılar, Yabancı Alıcılar ve Yerli-Yabancı Ortak Alıcılar (Milyon Dolar)

SEKTÖR	YERLİ	YABANCI	YERLİ YABANCI	HALKA ARZ	İMKB	TOPLAM
DEMİR ÇELİK	3.043	0	0	61	192	3.296
MOTOR VE OTOMOTİV	49	13	0	340	70	472
PETROL GRUBU	1.370	234	6.180	1.718	640	10.142
ENERJİ	13.713	8	4.777	47	65	18.610
ORMAN ÜRÜNLERİ	137	0	0	0	0	137
MADENCİLİK	696	49	14	0	0	759
MAKİNA İMALAT	63	0	0	20	81	164
SİGARA ALKOL TUZ	1.780	1.720	0	0	0	3.500
ŞEKER	81	0	0	0	0	81
TARIM GÜBRE	283	0	50	0	0	333
GIDA İLAÇ	174	13	2	6	4	199
YEM	24	0	0	0	0	24
ÇİMENTO	803	105	0	75	95	1.078
TEKSTİL	356	7	0	0	5	368
TOPRAK VE SERAMİK	62	0	0	0	1	63
TURİZM VE OTELCİLİK	1.048	0	0	0	0	1.048
ULAŞTIRMA	1.331	47	1.395	420	22	3.215
HABERLEŞME	0	6.608	1	1.895	77	8.581
BANKACILIK	400	0	0	4.991	9	5.400
SİGORTACILIK	29	287	0	0	0	316
MÜHENDİSLİK	7	0	0	0	0	7
DİĞER	781	0				781
TOPLAM	26.230	9.091	12.419	9.573	1.261	58.575

Kaynak: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı

Yerli-yabancı ortaklıkların toplam özelleştirmeler içerisindeki payının % 21,20 gibi önemli bir seviyede olduğu görülmektedir. Sektörel bazda ortaklık şeklindeki alımlar, petrol ve ürünleri, enerji, ulaştırma, tarım ve gübre, gıda ile madencilik alanlarında gerçekleşmiştir. Şirket bazında bakıldığında bu ortaklıkların petrol grubunda Petkim ve küçük oranda Tüpraş'ta; ulaştırma sektöründe Araç Muayene İstasyonları, Mersin Limanı ile Türkiye Denizcilik İşletmelerine ait bazı limanlarda; gübre sektöründe Samsun Gübre Sanayi A.Ş. ile Toros Gübre'de; madencilik sektöründe ise Çayeli Bakır İşletmeleri A.Ş.'de olduğu görülmektedir. Enerji sektöründe ise Başkent Elektrik Dağıtım A.Ş, Sakarya Elektrik Dağıtım A.Ş, İstanbul Anadolu Yakası Elektrik Dağıtım A.Ş olduğu görülmektedir.

Tablo12'den izlenebilen diğer önemli bir bilgi ise, yabancı alıcılar sütunundan takip edilebilen ve % 100'ü yabancılar tarafından gerçekleştirilen alımlardır. Burada kastedilen yerli alıcılarla ortaklık yapılmaksızın sadece yabancıların gerçekleştirdikleri alımlardır. Yoksa aynı sektörde fakat farklı şirketlerde, yerli-yabancı ortaklığı olmaksızın hem % 100 yerli hem de % 100 yabancı alıcılar olabilmektedir, % 100'ü yabancılar tarafından alımların yapıldığı en önemli sektör haberleşme sektörüdür. Onu sırasıyla sigara, sigortacılık, çimento, petrol ve ürünleri, madencilik, ulaştırma, gıda, motor ve otomotiv sektörleri izlemektedir. Fakat bahsedilen bu sektörlerden haberleşme sektörü hariç diğer sektörlerde yerli alıcıların da alım yaptıkları görülmektedir.

Halka arz ve İMKB'de satışlar ihmal edildiğinde yabancı alıcıların özelleştirmeler aracılığıyla ortaklık şeklinde de olsa hiç girmediği sektörler; demir çelik, orman ürünleri, makine imalat, şeker, yem, toprak ve seramik, turizm ve otelcilik, bankacılık ve mühendislik sektörlerinin olduğu görülmektedir. Başka bir ifade ile halka arz ve İMKB'de satışlar dışında kalan yöntemlerle yapılan özelleştirmeler aracılığıyla bu sektörlerde tamamen yerli alıcılar alım yapmışlardır.

Yerli alıcılar, haberleşme sektörü hariç bütün sektörlerde alım yapmışlardır. Yabancılarla ortaklık yapmadan tamamen yerli alıcıların toplam 26.230 milyon dolar karşılığı alım yaptıkları görülmektedir. Alım yapılan sektörleri, elde edilen gelirin büyüklüğüne göre; enerji, ulaştırma, demir çelik, petrol grubu, turizm ve otelcilik,

çimento, madencilik, sigara/alkol/tuz, ulaştırma ve diğerleri olarak sıralamak mümkündür.

Sektörlere göre alıcıların değerlendirilmesinin önemli bir boyutu da net yerli ve net yabancı alıcıların ayırımını yapmaktır. Daha önceki konularda yapıldığı gibi, yerli-yabancı ortaklığa konu olan şirketlerdeki yerli alıcıların ve yabancı alıcıların paylarının ayrılması suretiyle inceleme dönemindeki (1985-2013), halka arz ve İMKB’de satışlar hariç, net yerli alıcıların ve net yabancı alıcıların payı çıkarılmaktadır. Böyle bir ayırım yapılarak sektörler itibariyle, özelleştirilen şirketlerdeki net yabancı ve net yerli alıcı paylarını belirlemek mümkün olacaktır.

3.6.1.3.2.Yerli-Yabancı Ortak Alıcılar Tutarı Dağıtıldıktan Sonra Yerli Alıcılar ve Yabancı Alıcılar

Yukarıdaki yöntem uygun olarak, alıcısı yerli-yabancı ortaklık olan her bir şirketin içerisindeki yerli ve yabancıların payları ayrılmak suretiyle net yerli ve net yabancı alıcılar tutarına ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar aşağıdaki Tablo14’de yer almaktadır.

Tablo 14: Sektörlere Göre Net Yerli ve Net Yabancı Alıcılar (Milyon Dolar)

SEKTÖR	YERLİ	YABANCI	HALKAARZ	İMKB	TOPLAM
DEMİR ÇELİK	3.043	0	61	192	3.296
MOTOR VE OTOMOTİV	49	13	340	70	472
PETROL GRUBU	6.494	1.291	1.718	640	10.143
ENERJİ	16.036	2.461	47	65	18.609
ORMAN ÜRÜNLERİ	137	0	0	0	137
MADENCİLİK	696	63	0	0	759
MAKİNA İMALAT	63	0	20	81	164
SİGARA ALKOL TUZ	1.780	1.720	0	0	3.500
ŞEKER	81	0	0	0	81
TARIM GÜBRE	285	48	0	0	333
GIDA İLAÇ	175	14	6	4	199
YEM	24	0	0	0	24
ÇİMENTO	803	105	75	95	1.078
TEKSTİL	356	7	0	5	368
TOPRAK VE SERAMİK	62	0	0	1	63
TURİZM VE OTELCİLİK	1.048	0	0	0	1.048
ULAŞTIRMA	2.136	638	420	22	3.216
HABERLEŞME	0	6.609	1.895	77	8.581

SEKTÖR	YERLİ	YABANCI	HALKAARZ	İMKB	TOPLAM
BANKACILIK	400	0	4.991	9	5.400
SİGORTACILIK	29	287	0	0	316
MÜHENDİSLİK	7	0	0	0	7
DİĞER	781	0			781
TOPLAM	34.485	13.256	9.573	1.261	58.575

Kaynak: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı

Yerli-yabancı ortak alıcılar içerisindeki paylar ayrıldığında toplam özelleştirmeler içerisindeki yerli alıcıların oranı, payların ayrılmadığı duruma göre oransal olarak daha da artmaktadır. Bu durum yerli-yabancı ortaklıklar içerisinde yerli alıcıların payının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Zira, toplam 12.419 milyon dolar tutarındaki yerli-yabancı ortaklıkların % 66'sı yerli alıcılara, % 34'ü yabancı alıcılara aittir. Bu oranlara göre dağılım yapıldığında, sektörler içerisindeki net yerli alıcıların payı 34.485 milyon dolara, yabancı alıcıların payı ise 13.256 milyon dolara çıkmaktadır.

Yerli-yabancı ortaklıklar içerisindeki yerli ve yabancı alıcıların payları dağıtıldıktan sonra, bazı sektörlerdeki her iki tür alıcıların ağırlığında da farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Buna göre, tutar olarak sektörlerdeki yabancı alıcıların ağırlığı değerlendirildiğinde; haberleşme sektörünün 6.609 milyon dolar ile ilk sırada yer aldığı, onu 1.720 milyon dolar ile sigara sektörünün, 1.291 milyon dolar ile petrol ve ürünleri sektörünün, 638 milyon dolar ile ulaştırma sektörünün, 287 milyon dolar ile sigortacılık sektörünün takip ettiği görülmektedir.

Tablo 15: Sektörlere Göre Net Yerli Ve Net Yabancı Alıcılar (Yüzde Oranlar)

Sektör	Yerli	Yabancı	Halka Arz	İMKB	Toplam
Demir Çelik	92%		2%	6%	100%
Motor ve Otomotiv	10%	3%	72%	15%	100%
Petrol Grubu	64%	13%	17%	6%	100%
Enerji	87%	13%			100%
Orman Ürünleri	100%				100%
Madencilik	92%	8%			100%
Makina İmalat	38%		12%	49%	100%
Sigara Alkol Tuz	51%	49%			100%
Şeker	100%				100%
Tarım Gübre	86%	14%			100%
Gıda İlaç	88%	7%	3%	2%	100%
Yem	100%				100%
Çimento	74%	10%	7%	9%	100%
Tekstil	97%	2%		1%	100%
Toprak ve Seramik	98%			2%	100%
Turizm ve Otelcilik	100%				100%
Ulaştırma	66%	20%	13%	1%	100%
Haberleşme	0%	77%	22%	1%	100%
Bankacılık	7%		92%		100%
Sigortacılık	9%	91%			100%
Mühendislik	100%				100%
Diğer	100%				100%
Toplam	59%	23%	16%	2%	100%

Kaynak: T.C. Başbakanlık Özelleştirme idaresi Başkanlığı.

Yukarıdaki Tablo 15'de görüleceği üzere, halka arz ve İMKB'de yapılan satışlar da dikkate alınarak, sektörlerdeki yerli alıcılar ve yabancı alıcıların paylarına *oransal olarak* bakıldığında; yabancı alıcıların en ağırlıkta oldukları sektörün % 91 oran ile sigortacılık sektörü olduğu görülmektedir. Başak Sigorta, Başak Emeklilik ile Güneş Sigortanın özelleştirilmesinin sonucu bu ağırlık oluşmuştur. İkinci en büyük oranın gerçekleştiği sektör % 77 oran ile haberleşme sektörüdür. Bunun nedeni ise yabancı alıcıların Türk Telekomünikasyon Şirketinin satışı olmuştur. Oransal olarak üçüncü en büyük orana sahip sektör ise % 49 oran ile sigara/alkol/tuz sektörüdür. Bu sektördeki yabancıların ağırlığı, 6 adet sigara fabrikasının özelleştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Ulaştırma sektöründe yabancıların ağırlığı % 20, gübrede % 14, petrolde % 13, çimentoda % 10 ve gıda/yem de ise % 7 civarında yabancıların ağırlığı gerçekleşmiştir. Yerli-yabancı ortaklıkların paylara ayrılması ve halka arz ve İMKB'de satış yöntemiyle yapılan özelleştirmelerin dışarıda bırakılması durumunda, yabancı alıcıların % 100'lük paya sahip oldukları tek sektörün haberleşme sektörü olduğu görülmektedir.

Yerli alıcılar; orman ürünleri, şeker, yem, turizm ve otelcilik ile mühendislik alanlarında özelleştirmesi yapılan şirketlerin özelleştirilen kısımlarında halka arz ve İMKB’de satışta dâhil olmak üzere % 100’lük bir paya sahiptirler. Halka arz ve İMKB’de satış yöntemiyle yapılan özelleştirmeler dışarıda bırakıldığında ise; yukarıda sayılan sektörlerle ilave olarak demir çelik, toprak ve seramik, makine ve imalat ve bankacılık sektörlerinde de yerli alıcıların % 100’lük bir paya sahip oldukları görülmektedir.

Halka arz ve İMKB’de yapılan satışlar da dâhil edilmek üzere, yerli alıcıların yabancı alıcılardan nispi üstünlüklerinin olduğu sektörler; demir çelik, motor ve otomotiv, petrol, enerji, orman ürünleri, madencilik, makine imalat, şeker, tarım ve gübre, gıda, yem, çimento, tekstil, toprak ve seramik, turizm ve otelcilik, ulaştırma, bankacılık ve mühendislik alanlarıdır. Yabancıların nispi üstünlüklerinin olduğu sektörler ise; haberleşme ve sigortacılık sektörleridir. Sigara/alkol/tuz sektöründe ise yaklaşık % 51 yerli % 49 yabancı payları ile eşit paylara yakın olduğu görülmektedir.

Yerli alıcıların ve yabancı alıcıların ağırlıkta oldukları sektörlerin yanında, halka arz ve İMKB’de satış yöntemiyle yapılan özelleştirmelerin de nispi olarak ağırlıkta oldukları sektörler bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi % 92’lik halka arz oranı ile bankacılık sektörüdür. Bu farkın oluşmasının en önemli nedeni T. Halk Bankasının hisselerinin halka arz edilmesi suretiyle özelleştirilmesidir. İkinci sektör ise % 72’lik halka arz ve % 15 İMKB’de satış oranı ile motor ve otomotiv sektörüdür. Bu farklılığa neden olan özelleştirmeler ise Tofaş Türk’e ait hisselerin halka arzı ve İMKB’de satışı olmuştur. Üçüncü sektör ise % 12 hissenin halka arz edilmesi ve % 49’luk hissenin İMKB’de satılması ile makine ve imalat sektöründe gerçekleşmiştir. Haberleşme alanında yapılan % 22’lik halka arz, ulaştırma sektöründe gerçekleştirilen % 18’lik halka arz ile petrol sektöründe gerçekleştirilen % 17’lik halka arz yöntemiyle satışlar da tutar olarak önemli miktarlara karşılık gelmektedir.

3.6.2. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kapsamında Özelleştirme Uygulamaları

Bilindiği gibi dünya ekonomisi, 1970’li yılların sonlarında yaşanan ekonomik krizden sonra sermaye hareketler, mal ve hizmet ticareti açısından daha liberal bir yapıya kavuşmuştur. Dünya ekonomisinde yaşanan liberal gelişmeler, amaç ve sonuç

bakımından özelleştirme uygulamalarını da büyük bir şekilde etkilemiştir. Diğer taraftan gelişmekte olan ülkeler kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek ve dış açıklarını kapatmak için gerekli olan sermaye kaynaklarını sağlayabilmek amacıyla yabancı sermayeyi ülkelere çekmeye çalışmaktadırlar. Özelleştirme uygulamalarının önemli bir fonksiyonu da yabancı kaynakların yurda gelmesini sağlamak olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.6.2.1 Özelleştirme Uygulamaları ve Yabancı Yatırımlar Arasındaki İlişki

Özelleştirmeler, ülkeye yabancı sermaye girişi kanalıyla dışsal tasarrufları kullanma imkânı vermektedir. Yabancı sermayenin bir ülkeye girişi, dolaysız yatırım ve portföy yatırımı olmak üzere iki şekilde olmaktadır. Özelleştirme her iki şekildeki yabancı sermayenin ülkeye girişinde önemli bir faktördür. Dolaysız yabancı yatırımlar, yabancı yatırımcının kamu işletmelerini satın alması veya iştirak etmesiyle (dolaysız yatırım) ülkelere giriş yapmaktadır. Özelleştirilecek kuruluşların hisse senetlerinin borsada satışa sunulması halinde yine yabancı yatırımcılar bu kanaldan (portföy yatırımı) ülkeye çekilmiş olmaktadır.

Tablo 16: Türkiye'ye Gelen Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Özelleştirme Uygulamalarında Yabancı Alıcılar (Dönemler İtibariyle-Milyon Dolar)

YILLAR	Özelleştirme Uygulamalarında Yabancı Alıcılar	Türkiye'ye Gelen Doğrudan Yabancı Yatırımlar
1986-1989 Arası	132.450.000	1.257.000.000
1990-1999 Arası	182.241.887	7.436.000.000
2000-2008 Arası	10.384.802.475	81.917.000.000
2009-2013 Arası	1.081.000.000	57.156.000.000
TOPLAM	11.780.494.362	147.766.000.000

Kaynak: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı 2014.

İncelemeye konu olan 1986-2013 yılları içerisinde, özelleştirme uygulamalarında yabancıların payının ne kadar olduğu daha önce açıklanmıştı. Aynı

dönemde, Türkiye'ye gelen yabancı yatırım tutarları ise yukarıdaki Tablo 15'de verilmektedir.

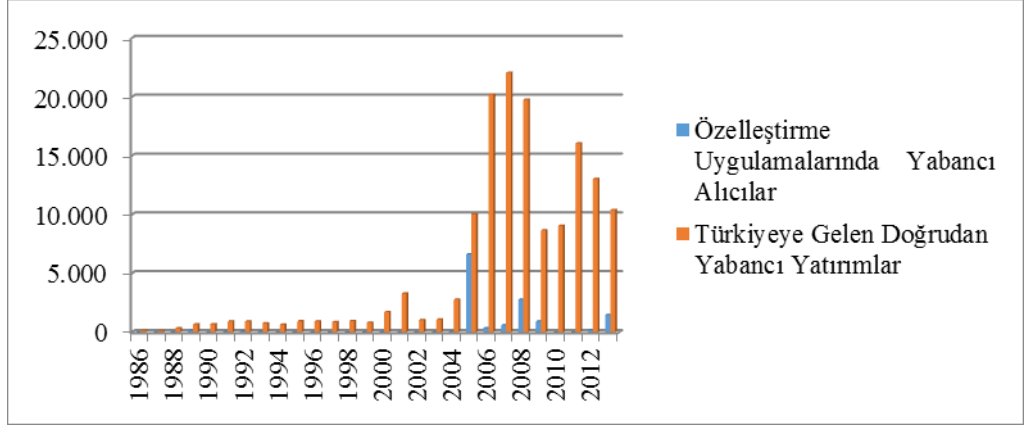
Tablo 16, doğrudan yabancı yatırımların Türkiye'ye geliş yıllarına göre, aynı yıllarda özelleştirme uygulamalarında yabancı alıcıların paylarında nasıl bir seyir izlendiğini göstermektedir.

Anlaşılacağı üzere, doğrudan yabancı yatırımların göreceli olarak arttığı yıllar, 2000-2008 dönemini kapsamaktadır. İncelemeye tabi tutulan yıllar içerisinde, bu dönemde Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırımların oranı toplam yatırımların % 55 dir. Aynı dönemin, özelleştirme uygulamalarında yabancı alıcıların alım tutarları, tüm yıllar payının % 88'inin gerçekleştiği dönem olduğu görülmektedir. Yabancılar 2000-2008 yıllarında Türkiye'ye 81.917.000.000.dolarlık yatırım yapmışlar, bu yatırımın 10.384.802.475 doları özelleştirme uygulamalarıyla ülkemize gelmiştir diyebiliriz. Başka bir ifadeyle bu dönemde ülkemize gelen her 100 birim yabancı sermayenin yaklaşık 13 birimi özelleştirme uygulamaları kapsamında gelmiştir.

Daha önce değinildiği gibi özelleştirme uygulamaları, ülkelere dışarıdan yabancı sermaye çekme özelliği taşımaktadırlar. 1986-1989 yılları arasında özelleştirme uygulamaları kapsamında gelen yabancı sermaye tutarı, aynı dönemde ülkemize gelen doğrudan yabancı sermayeye oranı % 11'dir. 1986-1989 ve 2000-2008 döneminde özelleştirme uygulamalarında yabancı alıcıların payındaki artış ile Türkiye'ye gelen yabancı sermaye oranındaki artış arasında bir ilişkinin olduğu söylenebilir.

1990-1999 dönemlerinde Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırımların, inceleme döneminde gelen toplam yabancı yatırımlara oranı % 2 oranla yok denecek kadar azdır. Aynı dönemde özelleştirme uygulamalarında yabancı alıcıların toplam inceleme dönemi içerisindeki payı ise yaklaşık % 0.21'dir.

Dönemler itibariyle görülen bu farklılıkların, yıllar itibariyle nasıl bir seyir izlediği aşağıdaki grafikten izlenebilmektedir. Grafik, 1986-2013 yılları arasında Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırımlar ile aynı dönemde Türkiye'de yapılan özelleştirme uygulamaları içerisinde yabancı alıcıların durumu arasında bir karşılaştırma yapmaya imkân sağlamaktadır.

Şekil. 4: Türkiye'ye Gelen Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Özelleştirme Uygulamaları (Milyon Dolar)

Kaynak: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı 2014.

Yabancı yatırımların ve özelleştirme uygulamalarında yabancı alıcıların paylarının yüksek veya düşük olmasının, Türkiye'de ve Dünyadaki ekonomik istikrar veya istikrarsızlıklarla ve buna bağlı olarak hükümetlerin vergi, sanayi, istihdam, ticaret gibi politikalarıyla doğrudan ilişkisi bulunmaktadır (Yavilioğlu, 2010:390).

Ekonominin büyüme ile özelleştirme uygulamaları aracılığıyla gelen yabancı sermaye ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında pozitif bir ilişkinin var olduğu kabul edilebilir. Çünkü ekonomik olarak büyüyen ülkeler, yatırımcılara daha iyi imkânlar sunmaktadırlar. Yatırımcılar da yatırım yaptıkları ülke ekonomilerine teknoloji, bilgi ve dış finansman kaynağı aktararak o ülke ekonomilerinin büyümelerine önemli katkılar sağlayabilmektedirler.

SONUÇ

Özelleştirme uygulamaları ve etkileri konusu dünyada olduğu gibi Türkiye’de de önemli bir noktadadır. Özelleştirme ülkelerin yapısal durumuna göre uygulaması değişebilen bir kavramdır. Dolayısıyla her ülkenin siyasi yapısı, mali ve ekonomik durumu özelleştirmenin yöntemlerinde ve sayısında değişiklikler meydana getirmektedir. Kısa dönemde bütçe açıklarını kapatmak için tekelleşmeyi önleyecek düzenlemeler yapılmadan, devlete gelir sağlamak amacıyla öncelikleri doğru belirlenmemiş bir şekilde özelleştirme yapılması, ekonomiye yarardan çok, zarar getirecektir. Fiyat istikrarı, üretim artışı, ihtiyaç duyulan alanlara yatırım gibi konularda düzenleyici kurumlar oluşturulmadan, ülkenin gelişmişlik düzeyi, piyasaların yapısı, gelişmişliği, teknolojinin durumu, gelir dağılımı ve bölgesel gelişmişlik farkları gibi hususlar dikkate alınmadan, özelleştirme yapılması da, ekonomiye yarardan çok, zarar getirecektir. Özelleştirmede esas amacın kamuya gelir sağlamak değil, ekonomide etkinliği gerçekleştirmek olduğunu hiçbir zaman unutmamak gerekir. Özelleştirme politikaları, ekonomide fiyat ve kamu harcamalarında istikrarı sağlamayı, tasarrufları arttırmayı, sermaye piyasalarını geliştirmeyi, mali kurumların etkinliğini sağlamayı amaçlayan makroekonomik politikalarla eşgüdümlü olmalıdır.

Özelleştirme ile ülkeye gelen yabancı sermaye arasında paralellik olduğu yapılan çalışmalarda görülmüştür. Uluslararası yatırımın arttığı yıllarda özelleştirme uygulamalarında da artış söz konusudur. Uluslararası yatırımlar başta siyasi istikrar ve garanti şartlarının sağlandığı ekonomik yapıya sahip ülkeleri tercih etmektedir. Ülkemiz özelleştirme uygulamalarında benzer ekonomik koşullara sahip rakiplerine oranla geç kalmıştır. Bunun sonucunda KİT’lerin değerlerinin altında özelleştirildiği düşüncesi hâkimdir. Özelleştirmede en önemli konunun hız olduğu, karar verdikten sonra hızla uygulamaya geçilmesi gerektiği ve bir özelleştirme olayında sonuç alma süresin 2 yılı aşmaması uygulamanın daha verimli olmasını sağlayacaktır. Aksi bir davranış, özelleştirmenin gündemden düşmesine yol açacaktır.

Özelleştirme uygulamaları üzerine yapılan araştırmalar, yalnızca kamu mülkiyetinin, özel sektöre devrinin, ekonomide etkinlik ve verimliliği sağlamak için yeterli olmadığını da göstermektedir. Özelleştirme, bütün endüstri ilişkileri sistemine,

en azından kısa dönemde olumsuz etkileri olan bir iktisadi politika aracıdır. Bu olumsuz etkinin uzun dönemde ortadan kalkması, özelleştirme ile beklenen amaçların gerçekleşmesi ile mümkün olabilecektir. Yabancı sermaye çekmede çok da başarılı olmayan Türkiye’ de özelleştirme sonucu gelen yatırımların ağırlıklı olarak hizmet sektöründe yoğunlaşması yabancı yatırımdan beklentileri de karşılamamıştır. Ancak yine de Türkiye ekonomisinin son dönemdeki büyümesinde yabancı sermaye yatırımları artan bir öneme sahiptir. Özellikle 2000 sonrası dönemde, yabancı sermaye yatırımları cari açığın finansmanının daha sağlıklı bir şekilde yapılmasına yol açmıştır. Diğer taraftan, bu dönemde yabancı sermaye yatırımları ekonomik büyümeye katkı yapmıştır. Ayrıca yüksek cari açığa rağmen, yabancı sermaye girişlerindeki artış kurlar üzerindeki baskıyı önemli ölçüde azaltmış ve TL'nin değer kazanmasına neden olmuştur. Bu dönemde özelleştirme ile sağlanan gelirlerin büyük bir kısmının bütçenin finansmanında kullanılması kamu kesiminin borçlanma ihtiyacının azalmasında da önemli rol oynamış, faizler düşmüş ve ekonomik canlanma sağlanmıştır.

Stratejik öneme sahip kuruluşlardaki “Altın Hisse” uygulamasındaki gevşemede ileride olası sorunların çözümünde ülkenin sıkıntı yaşamasına neden olabilecektir. Özelleştirme sonucunda sağlanan gelirlerinde bütçe açıklarının kapatılmasında kullanılması ayrı bir sorundur. Oysaki özelleştirme ile elde edilen gelirden en azından belli tutarlar yeni istihdam yaratıcı sektörler kanalize edilmek yerine neredeyse tamamı borç ödemelerinde kullanılmıştır. Yaklaşık 58 milyar dolarlık özelleştirme gelirinin 36 milyar doları hazineye aktarılmış yaklaşık 22 milyar dolar ise yine özelleştirilen kuruluşların özelleştirme için yapılanmasında ve diğer çeşitli ödemelerinde kullanılmıştır. Diğer taraftan özelleştirme uygulamalarından elde edilen gelir doğru yerlerde kullanılırsa hem kaynak dağılımı optimum seviyeye ulaşacak hem de sosyal barış sağlanacaktır. Elde edilen gelirlerin bir kısmının ülke kalkınmasına ve rekabet gücünün artırılmasına katkıda bulunacak sektörler ve özellikle ileri teknoloji gerektiren alanlarda kaydırılması en doğru tercih olacaktır.

Özelleştirme hiçbir zaman son bulmayacaktır. Her dönemde özelleştirilecek kamu payı mevcut olacaktır. Burada temel sorun, özelleştirme uygulamalarında kamu varlıklarının gerçek değeri üzerinden satılması, bu doğrultuda gelen yabancı sermayenin reel sektöre yönelmesi, teknoloji transferi getirecek nitelikte olması ülke ekonomisi

açısından etkileri daha fazla olacaktır. Bu çalışmayla elde edilen verilerin bundan sonraki çalışmalara yardımcı olması da amaçlanmıştır.

KAYNAKLAR

- Acartürk, E. (2001) “Yerel Yönetimlerin Hizmet Sunumunda Alternatif Yöntemler”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.6 ss.46-60.
- Afşar, M. (1999) *Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüslerinde Özelleştirme Verimlilik İlişkisi*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Akalın, G. (1994) “Türkiye’de Özelleştirmenin Gereği ve Nedenleri” *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları Dergisi* S.36. ss.124-13 -<http://www.asosindex.com/journal-view?id=155> (22.11.2013).
- Akalın, G. (1998) *Kit’ler ve Özelleştirilmeleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Akbelen, M.M. (2007) *Sağlık Hizmetlerinde Özelleştirme ve Isparta İli Üzerinde Bir Araştırma*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Aksoy, Ş. (1994) "Türkiye’de Özelleştirme", (Ed: Aykut Polatoğlu), *Özelleştirme Tartışmaları*, Bağlam Yayınları, Ankara, ss 108-109.
- Aktan, C.C. (1997) *Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme*, Bilkan Yayınevi İzmir.
- Aktan, C.C ve Dileyici D. (2005) *Altyapı Ekonomisi, Altyapı Hizmetlerinde Serbestleşme ve Özelleştirme*, Seçkin Yayıncılık. Ankara.
- Aktan, C. C. (1994). “Özelleştirme ve Türkiye Deneyimi” *Özelleştirme Sempozyumu, DEÜ-İİBF ve CBÜ- İİBF (28-29 Nisan 1994 Manisa)*. ss.43-78.
- Aktan, C.C ve Eker A. (1992) *Kamu Ekonomisinin Genişlemesi ve Özelleştirme*, Seçme Çeviriler, Takav Matbaası İzmir.
- Albayrak, C. (1994) “Özelleştirme ve Sermayeyi Tabana Yayma Amacı”,(Ed: Aykut Polatoğlu), *Özelleştirme Tartışmaları*, Bağlam Yayınları, Ankara, ss.77-87.
- Alper, Y. (1994) *İktisadi Amaçları ve Sosyal Sonuçlarıyla Özelleştirme*, Sağlık-İş Yayınları, Ankara.
- Altıntaş M.B. (1988) *Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi ve Özelleştirmenin Sermaye Piyasalarına Etkileri*, SPK Yayınları, Ankara.
- Altıntaş H. (1999) "Global Ekonomilerde Finansal İstikrarsızlığın Ekonomik Analizi: Güney Doğu Asya Krizinin Ekonomik Yansımaları" *İktisat İşletme ve Finans Dergisi* ss.37-54.
- Arslan, Y. (1988) "Özelleştirmenin Temel Amacı Nedir?", *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, ss.52-65.

Atasoy, V. (1993) "*Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme Sorunu*" Nurlol Matbaacılık, Ankara.

Azaklı, S. (1999) *Belediye Hizmetlerinde Bilinçli Strateji Geliştirme Süreci ve Sorunları: Ege Bölgesi Örneği*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Bakan, İ R.Bircan, A. Demirci, M.Eyitmi, (2002) “Özelleştirme Sürecinin Çalışanlar Üzerindeki Etkisi: Kahramanmaraş’ta Alan Çalışması“, *Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu 1-2 Ekim 2012 Kahramanmaraş*, ss.286-296.

Bal, O. (2013) “Özelleştirmenin Teorik Temelleri ve Türkiye’deki Sonuçları” *International Conference on Eurasian Economies 17-18 September 2013 – St. Petersburg, Russia*, ss.355-364.

Baytan, İ. (1999) *Özelleştirme*, Yetkin Yayınları, Ankara.

Berberoğlu, İ. (1987) “Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi ve İngiltere Uygulaması”, *Maliye Yazıları Dergisi*, S.6, ss.16-27.

Bilginoğlu, M.A. (1988) "Türkiye’nin Dış Borç Sorunu" *EÜ: Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S:2 ss.247-257.

Bölge Planı, <http://www.dika.org.tr/planlama#enerji-raporu> (21.11.2013)

Cevizoğlu, M.H. (1989) *Türkiye’nin Gündemindeki: Özelleştirme*, İlgı Yayınları İstanbul.

Cevizoğlu, H. (1998) *Özelleştirme*, Beyaz Yayınları, İstanbul.

Cömert F. (1998) “Yabancı Sermayenin Dünü Bugünü ve Geleceği”, *Hazine Dergisi*, S:12, ss.1-25.

Cömert, S.(1998) *Özelleştirme ve T.S.K.*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul.

Çapraz, İ ve İ, Demircioğlu (2003), *Türkiye’den Yurtdışına Doğrudan Sermaye Yatırımları ve Türk Yatırımcıları*, İTO Yayınları, İstanbul.

Çeştepe, H. ve Tüylüoğlu, Ş. (2006) “Yabancı Doğrudan Yatırımlar Yoluyla Teknoloji Transferi: İrlanda Örneğinden Türkiye İçin Dersler” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C:61 (2), ss.5-62.

Çetinkaya, Ö. (2001) *Türkiye’de Devlet İşletmeciliği ve Özelleştirme*, Ekin Yayınları, Ankara.

Çoban, O.ve G. Seçme (2002), “Özelleştirmenin Sosyo-Ekonomik Manipülasyonu-Bulanık Bilişsel Haritalama Yöntemiyle Firma Ölçeğinde Bir Analiz”, *6th METU International Conference in Economics, 11-14 Eylül 2002 Ankara*, ss.1-20.

Demirtaş M. ve M.Türkoğlu (2002) “Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin Özelleştirilmesi” *SDÜ İİBF Dergisi*, S:7, ss.241-264.

Destan, İ. (2010) ”Özelleştirme Uygulamalarında İhale İşlemleri” *Dış Denetim Dergisi*, S:2, ss.44-56.

Devrim, F. (1994) “Başarılı Bir Özelleştirme Politikasının Temel Elementleri”, *Özelleştirme Sempozyumu, Manisa (28-29 Nisan 1994)*, ss.24-42.

Dede, O. (2007) “Her Şeyi Babalar Gibi Satanlar” *Yeni Mesaj Gazetesi* 07.07.2007.

Devlet PETKİM'den Tamamen Çıktı, <http://ekonomi.milliyet.com.tr/devlet-petkim-den-tamamen-cikti/ekonomi/ekonomidetay/09.05.2012/1538228/default.htm> (21.11.2013)

Doğan, M.N. (2012) *Rakamlarla Özelleştirme Türkiye’de ve Dünyada Özelleştirme Uygulamaları ve Özelleştirme Fonu’nun Kaynak ve Kullanımları*, ÖİB Yayınları, Ankara.

Doğan, Y. (1993) *Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme*, Fakülteler Kitapevi, İzmir.

Dumludağ, D. (2006) ”Doğrudan Yabancı Yatırım Hareketlerinde Yatırım Promosyon Ajanslarının Rolü: Türkiye Örneği” *MÜ İ.İ.B.F. Dergisi*, C:XXI, S:1, ss. 219-237.

Dura, Y. (2006) ”Mülkiyet Verimlilik İlişkisi: Mülkiyet Hakları Teorisi” *Yönetim ve Ekonomi CBÜ. İ.İ.B.F Dergisi*, C:13, S:2, ss.225-236.

Duran, M(1985), "Kit'lerin Özelleştirilmesi Sorunu”, *Yeni İş Dünyası Dergisi*, İstanbul ss.6-15.

Dünya’ da Özelleştirme Uygulamaları ve Türkiye’de 5 Nisan Kararları Sonrası Beklenen Gelişmeler, <http://makdis.pamukkale.edu.tr/mak17.htmr> (01.08.2013).

Eğilmez, M. (2013) “*Neo Liberalizm'in Sonu*” <http://www.cnbc.com/yorum-ve-analiz/dr-mahfi-egilmez/neo-liberalizm-in-sonu> (15.04.2013).

Ek Niyet Mektubu, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/211604.asp>(21.11.2013)

Ekinci, A. (2011) “Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme ve İstihdama Etkisi: Türkiye Uygulaması (1980-2010)” *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, S:2 ss. 71-96.

Emir, M ve D. Toksoy (1993). “Özelleştirmenin Amaçları ve Türkiye’deki Uygulama Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme” *TMMOB AI Sanayi Kongresi Bildirileri, 22-26 Kasım 1993 Ankara*, ss.27-35.

Eroğlu, N. (2007) "Atatürk Dönemi İktisat Politikaları 1923-1928" *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, S:2, ss.63-73.

Ersöz, H.Y, S Özdemir, A.Yavuz, T.Akgeyik, H.Şenocak (2004) *Özelleştirmede Çalışanların Mülkiyet Sahipliği: Kardemir Örneği*, Alfa Yayıncılık, Ankara.

Erten, T.(2013) "Unutulan İktisat Kongresi" *Dünya Gazetesi*, -<http://www.dunya.com/unutulan-iktisat-kongresi-153649yy.htm> (10.11.2013)

Ertuna, Ö. (1993) *Özelleştirmenin Amacı Ve Uygulama Usulleri; Özelleştirme*, İktisadi Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul.

Falay, N. (1994) "Özelleştirme Yöntemleri ve Sorunları". (Ed: Aykut Polatoğlu) *Özelleştirme Tartışmaları*, Bağlam Yayınları. İstanbul ss.185-199.

Finansal Kiralama Kanunu, Kanun No:3226, Kabul Tarihi: 10.06.1985, Resmi Gazete, Yıl65,S:18795, (28 Haziran 1985) Başbakanlık Devlet Matbaası, Ankara.

Finansal Kiralama (Leasing) (1986), İktisat Bankası Yayını, İstanbul.

Gül, H.F (2004) *Özelleştirme ve Sosyal Destek Programları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Güler, C. (2006). *Özelleştirmenin Ekonomik Boyutu, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Sedaş Örneği*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Güler, E. (2012) "Geçiş Ekonomileri ve Yeni Kurumsal İktisat'ın Yeniden Yükselişi" *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, S.13, ss.52-68.

Güngör, G. (2012) "Tarihi Açısından Türkiye'de Özelleştirme Uygulamalarının Değerlendirilmesi" *Sakarya İktisat Dergisi* S.1, ss.1-33.

Güven, Y. (2008) "Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Analizi ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi." *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, S.3, ss. 75-97.

Hamzaoğlu, O. Y ve C. Işık (2006) "Sağlıkta Akp'li Dönemin Bilançosu Üzerine", *Mülkiye Dergisi*, Sayı: Güz, ss.275-296.

Hanke, S. (1985) "Özelleştirme Teorisi", (çev) Devrim, F, http://gizliliimler.tr.gg/-Oezelle%26%23351%3Btirme-Teorisi--k1-The-Theory-of-Privatization-k2--_-Steve-Hanke.htm (11.09.2013).

Işığışık, E. (1998) "Türkiye'de Gelir Dağılımı ve 1987-1994 Araştırmalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi", *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari İ.İ.B.F Dergisi*. S:1 ss.185-196.

İMKB(2013) "Halka Arz ve Borsada İşlem Görme"

<http://www.halkaarzseferberligi.com/anasayfa.aspx-halka-arz-ve-borsada-islem-gorme> (1510.2013)

İmren, A.(1996) *Türkiye'de Özelleştirme*, Alfa Yayınları, İstanbul.

İşseveroğlu ,G ve Z. Hatunoğlu (2012) "Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Makro Ekonomik Dinamiklere Etkisi Kapsamında Swot Analizi" *Muhasebe ve Finans Dergisi* S.56, ss.155-174.

İTO (1994) *Bir Kamu Finansman Tekniği Olarak Özelleştirme*, İzmir Ticaret Odası Yayınları, İzmir.

Kabaklı, E. (2013) *Türkiye’de Halka Arz Yöntemiyle Gerçekleşen Özelleştirmelerin Etkinlik Analizi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Kar, M ve F, Tatlısöz, (2008) "Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi" *KMU İİBF Dergisi* S.14, ss. 436-458.

Karagöz, H.(2009) *Dünya ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları*, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya.

Karahanoglu, O.(1996) "Özelleştirme İşlemlerinin Yargısal Denetimi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S:1-4, ss.279-323.

Kardeş, R. H, Güzel (1996) *Türkiye’de ve Dünyada Yaşanan Özelleştirme*, Vakıfbank Araştırma Dizisi, Ankara.

Karluk, R. (1994) "Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme" Esbank Yayınları, İstanbul.

Karluk, (2002) *Türkiye Ekonomisi: Tarihsel Gelişim, Yapısal ve Sosyal Değişim*, Beta Yayınları, İstanbul.

Karluk, R. (1983) "Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S:7, ss.225-244.

Kepenek Y. (1990) *100 Soruda Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri (Kit)*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

Kepenek, Y. (1984) *Gelişimi, Üretim Yapısı ve Sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi*, Nadir Kitapevi, Ankara.

Keskin. N. (2003) "Eğitimde Reform" *Mülkiye Dergisi*, C: XXVIII, S: 245, ss.125-148.

Kızılboğa, R. (2012) "Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat Teorilerinin Değerlendirilmesi" *Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* S:2, ss 91-109.

Kilci, M. (2006) "Özelleştirme Uygulamaları", *Özelleştirme İdaresi Başkanlığı*, http://www.oib.gov.tr/duyuru/2005-05.26_ozellestirmeuygulamalari.htm (15.11.2013).

Kilci, M. (1994) *Kit’lerin Özelleştirilmesi ve Türkiye Uygulaması*, Dpt Yayınları, Ankara.

Kongar, E.(2001) *21. Yüzyılda Türkiye*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Kök, R (1995) *Özelleştirme ve Kit'ler*, Dergâh Yayınlan, İstanbul.

Manzetti, L (1994) "The Politics Of Privatisation And Deregulation in Latin America", *The Quarterly Review Of Economic And Finance*, V:34, pp.43-76.

“Özelleştirmenin Rasyoneli ve Entelektüel Kökleri” (2011) *Milliyet Gazetesi*, 13 Mart 2011.

Müftüoğlu, Ö. (1997) *Özelleştirme ve Etkileri Konusunda Bir Alan Araştırması: Afşin-Elbistan Linyit İşletmeleri Müessesesi (Ael)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktor Tezi.

Oğuz, O. ve İ, Uludağ, (1981) *Genel Ekonomi*, Nihat Sayar Yardım ve Yayın Vakfı Yayınları, İstanbul.

Oksay, S. (1998).“Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde, Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek, Değerlendirilmesi”, *Dış Ticaret Dergisi*, S:1, ss.8-18.

Orkunoğlu, I. (2010) "Özelleştirme ve Alternatifleri". *Akademik Bakış Dergisi*, S:22, ss.16-17.

ÖİB (2001) *Yıllık Rapor*. www.oib.gov.tr (03 Ağustos 2013)

Ö.İ.B(2000) Duyurular http://www.oib.gov.tr/duyuru/2000_ocak_haziran.Htm (19.11.2013)

Ö.İ.B (2001) Duyurular http://www.oib.gov.tr/duyuru/2001_ocak_haziran.htm (19.11.2013)

ÖİB (2002) *Yıllık Rapor*, www.oib.gov.tr (03 Ağustos 2013)

ÖİB (2003) *Yıllık Rapor*, www.oib.gov.tr (10 Ekim 2013)

ÖİB (2004) *Yıllık Rapor*, www.oib.gov.tr (10 Ekim 2013)

ÖİB (2005) *Yıllık Rapor*, www.oib.gov.tr (10 Ekim 2013)

ÖİB (2006) *Yıllık Rapor*, www.oib.gov.tr (10 Ekim 2013)

ÖİB (2007) *Yıllık Rapor*, www.oib.gov.tr (10 Ekim 2013)

ÖİB (2008) *Yıllık Rapor*, www.oib.gov.tr (10 Ekim 2013)

ÖİB (2009) *Yıllık Rapor*, www.oib.gov.tr (19 Kasım 2013)

ÖİB (2010) *Yıllık Rapor*, www.oib.gov.tr (19 Kasım 2013)

ÖİB (2011) *Yıllık Rapor*, www.oib.gov.tr (19 Kasım 2013)

ÖİB (2012) *Yıllık Rapor*, www.oib.gov.tr (19 Kasım 2013)

ÖİB (2013) *Yıllık Rapor*, www.oib.gov.tr (19 Kasım 2013)

ÖİB (2014) *Yıllık Rapor*, www.oib.gov.tr (15 Ocak 2014)

ÖİB (2013) *ÖİB Stratejik Planı (2009-2013)*, (03Ağustos 2013)

ÖİB (1994) “*Başlangıcından Bugüne Türkiye de Özelleştirme Uygulamaları*”(1984-1994) [http://ekutup .dpt.gov.tr/kit/kilcim/ozelles.pdf](http://ekutup.dpt.gov.tr/kit/kilcim/ozelles.pdf)

Ökçün, A. (1971) *Türkiye İktisat Kongresi, 1923 İzmir*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.

Örsdemir, V. (2002) *Üçüncü Binyılda Özelleştirme ve Yeni Yönetim Paradigması*, Kırıkkale Ticaret Ve Sanayi Odası Yayınları, Kırıkkale.

Özbek, T. (2006) *Türkiye’de ve Dünya’da Özelleştirme Uygulamalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi*, Anadolu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Özcan, B.(1990). *Özelleştirme ve Başarı Şansı, Ekonomide Özelleştirme Açık Oturumu*, Aydınlar Ocağı Yayınları, Açık Oturum Dizisi: 5, İstanbul.

Özdemir, G. (2009) “Belediye İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi” *Sayıştay Dergisi*, S:71, ss.59-82.

“Özelleştirme Niye Acil” (2011) *Sabah Gazetesi*, 19 Ağustos 2011.

“Özelleştirecek Kurum Kalmadı” (2013) *Dünya Gazetesi*, 14 Haziran 2013.

Özelleştirme Uygulamaları Hk. Kanun, (2013) <http://www.oib.gov.tr/baskanlik/yasa.html> 15.10.2013

Özelleştirme Yöntemleri (2013) [http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/ozellestirme_yontemleri .html](http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/ozellestirme_yontemleri.html)(10.08.2013)

Özelleştirme Çalışmaları (2013), http://www.oib.gov.tr/telekom/turk_telekom.htm (16.11.2013) Yayınlar ,<http://www.oib.gov.tr/yayinlar/yayinlar.htm>(01.09.2013)

Özelleştirme Nedir (2013), http://www.ppp.org.tr/index.php?option=com_content&task=view &id=43 &Itemid=66(15.11.2013)

Öztürk, N. (2002) “DersNotları” <http://idak.gop.edu.tr/ugurkarakaya/%C3%96zelle%C5%9et%C4%B0rme.Doc> (11 Ekim 2013)

Özelleştirme Yöntemleri, (2013) [http://www.frmtr.com/ekonomi-iktisat-isletme-istatistik/974726-ozellestirme-yontemleri .html](http://www.frmtr.com/ekonomi-iktisat-isletme-istatistik/974726-ozellestirme-yontemleri.html) (15.11.2013)

Özelleştirmede Oyununun Kuralı, (2013) http://www.iktisatlilar.net/index.php?option=com_content&view=article&id=837:oyun (02/08/2013)

- Özelleştirme, (2013) http://www.sekeris.org.tr/s315__seker_is_sendikasinin_ozellestirmeye_karhtm (17.12.2013)
- Öztürk, N. (2004) “Özelleştirme Eğitim Notları”, http://www.ydk.gov.tr/egitim_notlari/ozellestirme.html. 101.K.(11.10.2013)
- Özüğurlu, H. (2004) “Eski Merkezi Planlı Ekonomilerde Özelleştirme: Rusya Örneği” *COMU Yönetim Bilimleri Dergisi*, S:2, ss.149-159.
- Pala, K. (2007) “Türkiye Sağlık Sistemi Nereye Gidiyor?”, *Toplum ve Hekim Dergisi*, S:1-2, ss.62-69.
- Petrol-İş, ”Özelleştirme ve Türkiye” http://arsiv.petrol-is.org.tr/web_arastirma/ozellestirme/turkiye/ozelles_tirme_ve_turkiye.htm(19kasım 2013)
- Resmi Gazete, 4875 Sayılı Kanun, : 20.08.2003 sayısı: 25205 Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Uygulama Yönetmeliği 5.01.2014.
- Ruhi, E.(2003). 1982 *Anayasası Çerçevesinde Sosyal Devlet ve Özelleştirme*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Sandalcılar, A, ve İ, Noyan Yalman, (2012) “Türkiye’de Dış Ticaretteki Serbestleşmenin İşgücü Piyasaları Üzerindeki Etkileri” *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, S:7 ss.49-65.
- Sarıs, A. (2003). “Dünya Ve Türkiye’de Özelleştirme Çalışmaları”, <http://idak.gop.edu.tr/ugurkarakaya/d%c3%bcnya'da%20ve%20t%c3%bckiye'de%20%c3%96zelle%c5%9ftirme.doc>, (01.08.2013).
- Savaş, V. (1984) *Keynezyen İktisat Yıkılırken*, Fatih Yayınevi, İstanbul.
- Sendikacı İşçi <http://www.csgeb.gov.tr/csgebportal/csgeb.portal?page=uye>(21.11.2013).
- Sevil, G. (1996) *Borsada Satış Yoluyla Özelleştirme*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Seyidoğlu, H, (1999) *Uluslararası İktisat.: Teori, Politika ve Uygulama*, Güzem Can Yayınları, 13. Baskı. İstanbul.
- Sezgin, Ş.(2010) " Piyasa Ekonomisinin Şartları ve Özelleştirme" *Sakarya Üniversitesi Akademik İncelemeler Dergisi* S:5 ss.154-171.
- Solak, A. Osman (2012) ” Evrensel Hizmetlerin Sunulduğu Piyasalarda Serbestleştirme ve Özelleştirme: Ekonomik Etkinlik Açısından Bir Değerlendirme” *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* S:16, ss.177-190.
- Soyak M. (2010) ”Özelleştirme Olgusu ve Türkiye’nin Özelleştirme Deneyimi Üzerine Bir Değerlendirme” *Memleket Siyaset Yönetim*, S:14, ss.187-209.

Şanlıoğlu, Ö.(2003) "Türkiye’de Özelleştirmenin Önündeki Başlıca Engeller ve Daha İyi Bir Özelleştirmenin Çerçeve Koşulları", *A.Ü Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, S:7, ss.865-888.

Şener S. (2005) "Türkiye Ekonomisinde İkinci Dönem Liberal İktisat Politikaları" *COMU Yönetim Bilimleri Dergisi*, S:1 ss.142-148.

Şener, O.(1987) "Gelişmekte Olan Ülkelerde Özelleştirme Olgusu", *Maliye Yazıları Dergisi*, S.8-9, ss.89-95.

Tandırcıoğlu, H.(2002) "Geçiş Ekonomilerinde Özelleştirme." *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* S:3 ss. 198-226.

Temel, E.(2012) *Özelleştirme İşlemleri ve Özelleştirme Teorisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Tözer, A.(2003) *Telekomünikasyon Sektöründe Özelleştirme, Regülasyon ve Liberalizasyon*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Tümer, E. Öztüm (2004) *Türkiye’de Özelleştirmenin Ücret ve İstihdam Üzerindeki Etkisi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Türkiye’de Özelleştirme Gerçeği (2011) "Altın Hisse Devlete El Koyma Yetkisi Veriyor" *Zaman Gazetesi*, 09 Haziran 2011.

Türkiye’de Ekonomik Krizler, <http://sinestezi.wordpress.com/2009/04/04/Turkiye-de-ekonomik-krizler-1994-1998-1999-ve-2001-krizleri/> (16.11.2013)

Tüsiad (1986) *Özelleştirme, Kit’lerin Halka Satışında Başarı Koşulları*, TÜSAD Yayınları, İstanbul.

Tüsiad, (1992) *Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları*, TÜSAD Yayınları, İstanbul.

Uğur, A.(2013) "Sermaye Piyasası Analizleri" *Ders Notları*, (<http://ıys.inonu.edu.tr/Webpanel/Dosyalar/1234/File/Sermayepiyasasi.doc> 01.08.2013)

Uysal, Y. (2007) "Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Perspektifinde Türkiye’de Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler" *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S:2, ss.248-292.

Ünal, F. (2000) *Özelleştirmenin Kamu İktisadi Teşebbüslerinde Verimlilik Üzerine Etkisi Türkiye Şeker Sektörü Uygulaması*, Nobel Yayınları, Ankara.

Ünal, M. (1991) Sağlığa Yatırım, Tüketim Değildir, *Toplum ve Hekim Dergisi* S.11, Ankara ss...6

Yaralıoğlu, K. (1990) "Özelleştirme ve Türkiye'deki Uygulamalar". *Dokuz Eylül İktisadi ve İdari Bilimler Fakóltesi Dergisi*, S:1-2, ss.451-465

Yaşar S. (2006) *Türkiye'de Kullanılan Özelleştirme Yöntemlerinin Analizi*, Beta Yayınevi, İstanbul.

Yaşar, F. (2011) "Değişik Yapılardaki Ülkelerde Özelleştirme Macaristan, İngiltere, Türkiye Örneği" *Kamu İktisadi Teşebbüsleri Genel Raporu 1993*, ss.231-269. (www.journals.istanbul.edu.tr.11.09.2013)

Yavilioğlu, C.ve G. Delice. Ö, Güven. O, Özsoy, (2010) *Dünyada Ve Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları, Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif*, ÖİB Yayınları, Ankara.

Yabancı Sermaye, (2013) <http://www.gumrukkontrolor.org.tr/yayinlar/dergiler/51/2.html> (06.10.2013)

Yatırım Fonu, (2013), <http://www.halkbank.com.tr/channels/1.asp?id=702>(05.08.2013)

Zafir, C. (2009) "Neoliberalizmin Minimal Devlet Yaklaşımına Bir Eleştiri" *COMU.Yönetim Bilimleri Dergisi* S.7/2, ss.67-82.

Zengin, E,(1999) *Yerel Yönetimlerde Özelleştirme*, Mimoza Yayıncılık, Konya.

"1980-2003 Döneminde Yabancı Sermayenin Türkiye'ye Gelişi ve Uygulanan Politikalar"

http://www.akademiktisat.net/calisma/yabanci_sermaye/1980_2003_y_sermaye_fihan.htm#_ednref8 (15.01.2014)

BİLECİK ŞEYH EDEBALI
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖĞRENCİ ÖZGEÇMİŞ FORMU

Adı-Soyadı	Hüseyin YILDIRIM		
Lisans Öğrenimi	Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi	Doğum Yeri	Eskişehir
Yüksek Lisans Öğrenimi	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı	Doğum Tarihi	1965

Adres: Şehit Tahsin Büyükçoban Caddesi No:11/1 Bilecik

Tel: 055548009611

E-Posta Adres: huseyin.yildirim@bilecik.edu.tr